

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Dom vill att jag ska få ordning på mitt liv”

– Institutionsplacerade ungdomars berättelser om vägen till placeringen, sig själva och sin livssituation.

Socionomprogrammet

C-uppsats

Författare: Lovisa Ekelin, Emelie Norgren, Anna Walka

Handledare: Bengt Carlsson

Abstract

Titel: ”Dom vill att jag ska få ordning på mitt liv” – *Institutionsplacerade ungdomars berättelser om vägen till placeringen, sig själva och sin livssituation.*

Författare: Lovisa Ekelin, Emelie Norgren, Anna Walka

Nyckelord: Ungdomar, Institution, Placering, livssituation, förändring

Varje år blir tusentals barn och ungdomar placerade för vård och behandling utanför det egna hemmet. Trots att en placering på institution eller i ett familjehem innebär ett omfattande ingrepp i de ungas liv finns det idag mycket lite forskning inom området som utgår ifrån de ungas perspektiv. Detta är bakgrunden till vår egen studie, i vilken vi har velat lyfta fram ungdomarnas egna upplevelser och erfarenheter av institutionsplacering.

Syftet med denna uppsats har varit att via institutionsplacerade ungdomars egna berättelser och tankar försöka förstå hur vägen fram till placeringen har sett ut samt om det under placeringstiden har skett några förändringar i deras liv och i deras syn på sig själva och sin livssituation. Vi har därför utgått ifrån följande frågeställningar:

- Hur har vägen fram till placeringen sett ut?
- Hur beskriver ungdomarna sina erfarenheter av att bli placerade på institution?
- Beskriver ungdomarna förändringar eller vändpunkter i sina liv under placeringstiden och har deras syn på sin livssituation och sig själva förändrats?

För att uppnå vårt syfte och besvara våra frågeställningar har vi valt att ha en kvalitativ ansats och har genomfört halvstrukturerade livsvärldsintervjuer med tre institutionsplacerade ungdomar. I analysen av vårt empiriska material har vi utgått ifrån symbolisk interaktionism som ett övergripande teoretiskt perspektiv samt några utvalda begrepp inom detta perspektiv. Som ett komplement har vi även valt att använda oss av ”makt” och ”vändpunkter” som teoretiska begrepp.

Det vi har kunnat se i vår studie är att vägen för ungdomarna från den tidiga barndomen fram till att de placeras på institution har kantats av konflikter, kollisioner mellan olika sociala världar, familjer som ”brister”, signifikanta andra med kriminella bakgrunder, problem med skolgången, ett ökande umgänge med destruktiva kamratgäng och egen kriminalitet och bruk av alkohol/droger. Vi har också kunnat se att ungdomarnas upplevelser och erfarenheter av att bli placerade och vistas på institution skiljer sig åt på flera sätt, men att en gemensam nämnare är upplevelsen av att utsättas för maktutövning både i mötet med myndighetspersoner och på institutionen. För att bemöta denna maktutövning använder de olika anpassnings- och motståndsstrategier för att försöka skaffa sig fördelar och en känsla av kontroll. Ungdomarna beskriver flera viktiga förändringar under placeringstiden, t ex att ha slutat med kriminalitet och droger samt att lyckas bättre i skolan. De förändringar som ungdomarna hittills har genomgått har i viss utsträckning kommit att påverka relationerna till familj och vänner. Flera av de förändringar som ungdomarna genomgått skulle kunna komma att ses som vändpunkter i ett senare retrospektivt perspektiv. Ungdomarna har svårt att reflektera kring synen på sig själva varför det är svårt att uttala sig om huruvida den har förändrats, men vi drar ändå slutsatsen att den spegling som ungdomarna får från människor i den nära omgivningen är av stor betydelse för utvecklingen av identiteten och självbilden.

Förord

Vi vill först och främst framföra ett stort och hjärtligt tack till våra informanter "Kalle", "Mattias" och "Jonas" för att de så generöst har ställt upp och delat med sig av sina livsberättelser, tankar och upplevelser. Utan er hade denna uppsats aldrig kunna bli av. Vi önskar er allt det bästa i framtiden!

Vi vill också tacka våra nära och kära som på olika sätt har ställt upp som bollplank och stöd under en krävande och stundtals förtvivlad forskningsprocess.

Tack även till några av våra fina kurskamrater som har ställt upp då vi har velat ha respons på vårt material under arbetsprocessens gång och delat med sig av sina råd, tankar och reflektioner.

Lovisa, Emelie och Anna
Göteborg 2009-04-22

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte.....	2
1.2 Frågeställningar	2
2. Bakgrund	3
2.1 Solängen HVB-hem.....	3
2.2 Ordförklaringar.....	3
3. Tidigare forskning	5
3.1 Sammanställning av tidigare forskning	5
Institutionsvård av ungdomar	5
Riskfaktorer under uppväxten och viktiga faktorer under behandlingen	6
Barn och ungas egna upplevelser av institutionsplacering	7
4. Övergripande teoretiskt perspektiv	10
4.1 Symbolisk interaktionism	10
4.2 Teoretiska begrepp inom symbolisk interaktionism.....	11
Generaliserade andre	11
Signifikanta andra.....	12
Mind/Föreställningsvärlden.....	12
Social identitet och personlig identitet	12
Sociala världar	13
4.3 Vändpunkter som teoretiskt begrepp.....	14
4.4 Makt som teoretiskt begrepp	15
Pastoralmakt	16
Sekundär anpassning	16
5. Metod	18
5.1 Metodval.....	18
5.2 Intervjuguide och intervjusituation.....	18
5.3 Urval och bortfall	19
5.4 Analysförfarande	20
5.5 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	21
5.6 Förförståelse	22
5.7 Etiska överväganden.....	22
6. Resultat och analys	24
6.1 Presentation av informanterna	24
6.2 Uppväxten och vägen till placering	24
Familjesituation under den tidiga uppväxten	24
Skoltiden.....	25
Vännerna och fritiden	27
6.3 Analys - Uppväxten och vägen till placering	29
Familjen som normgivare.....	29
Skolan som vägskalet och en familj som ”brister”	30
Kolliderande sociala världar	32

6.4 Samhället griper in	33
Första kontakten med myndigheter	33
Placeringar före Solängen.....	34
Tiden på Solängen	36
6.5 Analys – Samhället griper in	38
Maktgripanden.....	39
Ungdomarnas anpassningsstrategier	40
Skolan som viktig arena och behandlingsrelationer	41
6.6 Förändringar i livet, i synen på livssituationen och sig själv	42
Familjen	42
Skolan	43
Vännerna och fritiden	44
Synen på sig själv	46
Synen på livssituationen och framtiden.....	47
6.7 Analys - Förändringar i livet, i synen på livssituationen och sig själv	49
Kalle	49
Mattias	50
Jonas	51
Skolan som gemensam nämnare	52
Skapandet av en identitet – synen på sig själv	52
7. Sammanfattning och avslutande diskussion	54
Referenser	57
Bilagor	
Bilaga 1: Intervjuguide	59

1. Inledning

I Sverige är det socialtjänsten som har i uppgift att verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden. Om barn och ungdomar inte lever under sådana förhållanden och om det därmed finns risk för att deras välmående och hälsa blir lidande, skall socialtjänsten bistå med den hjälp och det stöd som barnet behöver för att utvecklas på ett gynnsamt sätt. Det som skall stå i fokus är barnets bästa och vad det innebär finns bl.a. beskrivet i FN:s barnkonvention. Om barnets och den unges hälsa och välmående inte kan tillgodoses på ett lämpligt sätt i hemmiljön kan socialnämnden besluta om att barnet skall placeras och vårdas utanför det egna hemmet. Detta kan ske antingen i ett familjehem eller på ett Hem för vård eller boende, ett s.k. HVB-hem. Varje år placeras ett stort antal barn och ungdomar utanför det egna hemmet. Den senaste statistiska sammanställningen från Socialstyrelsen visade att det år 2007 var så många som 21 500 barn och unga som någon gång under året varit placerade utanför hemmet. Den vanligaste placeringsformen var familjehem. 80 % av dem som vårdades enligt SoL och 66 % av dem som vårdades enligt LVU var placerade i ett familjehem. Övriga vårdades på någon typ av institution/HVB-hem (Socialstyrelsen 2008).

Då barn och ungdomar blir uppryckta från sitt naturliga sammanhang och placerade utanför det egna hemmet innebär det givetvis ganska dramatiska förändringar av de ungas livsvillkor. De separeras då ofta, åtminstone för en tid, både från den närmaste familjen och från den invanda miljön och placeras i ett nytt sammanhang, inte sällan med helt främmande vårdgivare. Det säger sig självt att en placering alltid är ett stort ingrepp både i barnets och i familjens liv. Trots detta finns det i dagsläget anmärkningsvärt lite forskning som fokuserar på barn och ungdomars egna upplevelser av att bli placerade utanför det egna hemmet. Avsaknaden på ungdomsperspektiv i forskningen är slående.

Hittills har den mesta forskningen främst fokuserat på institutionsvård i allmänhet, dess historiska framväxt och förändring, olika behandlingsmodeller och utvärdering av behandlingsresultat. Inte sällan har man dessutom vid utvärderingar av vården kommit fram till att behandlingsresultaten varit bristfälliga eller dåliga. Många ungdomar har också erfarenheter av att flyttas runt mellan olika institutioner utan att man lyckats åstadkomma någon egentlig förändring i ungdomarnas liv (Andreassen 2003). Det finns dessutom forskningsstudier som drar slutsatsen att i de fall där man har sett en positiv förändring, är det ofta omöjligt att avgöra om detta är ett resultat av behandlingen eller om den beror på andra utomstående faktorer (Levin 1998). De relativt få studier som har genomförts där placerade barn och ungdomar har tillfrågats om upplevelsen av placeringen visar att unga som placerats i familjehem i regel har mer positiva erfarenheter än de som placerats på institution (Delfabbro et al. 2002, Chapman et al. 2004, Johansson 2007).

Utifrån ovanstående anser vi att det är av största vikt att fler forskningsstudier tar sin utgångspunkt i barn och ungas egna berättelser och erfarenheter. För att kunna sätta in rätt förebyggande insatser, förbättra vården utanför det egna hemmet och kunna bemöta placerade barn och ungdomar på bästa möjliga sätt anser vi att det är helt avgörande att låta de ungas egna röster bli hörda. Det är också detta som vi vill göra i vår egen studie. Genom att intervjua institutionsplacerade ungdomar och lyssna till deras historier vill vi vara med och öka kunskapen och förståelsen för vad det för den enskilda individen kan innebära att bli placerad och hur dessa ungdomar ser på sig själva och sin livssituation.

1.1 Syfte

Genom att ta del av ungdomars egna berättelser och tankar kring sina erfarenheter av att bli placerade på institution, vill vi försöka förstå hur vägen fram till placeringen har sett ut samt om det under placeringstiden har skett några förändringar i deras liv och i deras syn på sig själva och sin livssituation.

1.2 Frågeställningar

- Hur har vägen fram till placeringen sett ut?
- Hur beskriver ungdomarna sina erfarenheter av att bli placerade på institution?
- Beskriver ungdomarna förändringar eller vändpunkter i sina liv under placeringstiden och har deras syn på sin livssituation och sig själva förändrats?

2. Bakgrund

I detta kapitel kommer vi att ge en kort beskrivning av den institution som samtliga av våra informanter vid intervjutillfället är placerade på. För att garantera våra informanter största möjliga konfidentialitet kommer vi inte att använda oss av institutionens egentliga namn i uppsatsen. Vi kommer därför hädanefter att kalla den för Solängen. Vi kommer också att definiera vad vi avser med några av de ord/begrepp som är centrala och ofta återkommande i vår uppsats.

2.1 Solängen HVB-hem

Solängens skol- och behandlingshem är ett HVB-hem för ungdomar mellan 13-17 år och är beläget i Västra Götalandsregionen. Dit kommer ungdomar med psykosociala problem där relationen till familjen och det omgivande nätverket är konfliktfyllt. Ungdomar med problematik som kriminalitet, skolk, missbruk samt utagerande beteende är exempel på den målgrupp som Solängen tar emot för behandling. Solängen är vad man kan klassificera som en ”öppen institution”, vilket innebär att man där inte har några möjligheter att låsa avdelningen för att exempelvis kunna hålla kvar ungdomarna om de försöker avvika.

På Solängen arbetar man efter en specifik metod som fokuserar på ungdomens familj och nätverk. Detta för att ungdomen efter behandlingstiden skall kunna flytta hem till sin familj igen. För att detta skall kunna ske på ett bra sätt krävs att det även har skett förändringar i familjesystemet som gör att familjen kan leva ett mer tillfredställande liv tillsammans. På Solängen finns också en integrerad skola där ungdomarna erbjuds en mer individuell skolgång som är anpassad efter ungdomens specifika behov.

De som arbetar på Solängen tillhör flera olika yrkesgrupper. Det finns socionomer, socialpedagoger och behandlingsassistenter. Diverse interna utbildningar inom den specifika arbetsmetoden som används på institutionen finns dessutom hos stora delar av personalgruppen. På den integrerade skolan arbetar klass- och ämneslärare samt specialpedagoger.

2.2 Ordförklaringar

Nedan kommer vi kort att redogöra för innebörden av centrala ord som fortsättningsvis förekommer i uppsatsen.

HVB-hem – Förkortningen står för ”Hem för vård eller boende”. Ett HVB-hem kan vara både stort och litet, men får idag enligt lag inte längre drivas i det egna hemmet, vilket innebär att det alltid är fråga om en form av institution. Det finns dessutom en särskild typ av HVB-hem som bara får drivas av Statens Institutionsstyrelse, s.k. § 12-hem (eller som en av våra informanter kallar det: ”p12”). Denna typ av hem har t ex tillåtelse att vårda ungdomar på låsta/låsbara avdelningar.

Institution – En vård- eller behandlingsinrättning där ungdomar bor och vårdas tillsammans.

Kontaktperson (insats från socialtjänsten) – En person som utses av socialnämnden att ha kontakt med den unge för att fungera som ett stöd. Ofta utses en kontaktperson p.g.a. att den unge antingen saknar positiva sociala kontakter utanför det egna hemmet eller behöver hjälp och stöd med något visst område i livet. Kontaktpersoner kan utses både via SoL och LVU.

Kontaktperson (på institutionen) – Den eller de ur personalgruppen som utsetts att ta ett större övergripande ansvar för angelägenheter som rör den unge under vistelsen på institutionen.

Livssituation – Avser i vårt sammanhang de omständigheter som råder i informanternas liv i stort, innefattande alla relevanta områden som t ex familjesituationen, relationer med familj och vänner, skolsituationen, fritiden, självuppfattningen samt fysiskt/psykiskt mående.

Låst avdelning – Innebär att man vid en vårdinrättning har möjlighet att låsa avdelningen och att ungdomarna i regel inte får vistas utanför avdelningen utan att någon ur personalen är med.

Placering – Då en ungdom efter ett beslut taget av socialnämnden förflyttas från det egna hemmet för att få någon form av vård eller behandling på en institution eller i ett familjehem.

Placering enligt SoL – Innebär att ungdomen har placerats på institutionen frivilligt. Antingen har vårdnadshavarna gått med på och godkänt placeringen eller så har ungdomen (om han/hon har fyllt 15 år) själv gjort det. Placeringsbeslutet har då fattats med stöd av Socialtjänstlagen (2001:453).

Placering enligt LVU – Innebär att beslutet om placering har fattats med stöd av Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Ett sådant beslut innebär att föräldrarna eller den unge (över 15 år) inte har lämnat sitt samtycke till vården och att placeringen därför måste ske med tvång. Denna typ av beslut får endast fattas om Länsrätten bedömer att placeringen är nödvändig för att den unges hälsa och välbefinnande inte skall utsättas för påtaglig risk att skadas.

3. Tidigare forskning

För att kartlägga och skaffa oss så god överblick över det aktuella kunskapsläget inom vårt ämnesområde som möjligt har vi sökt aktuell forskning via ett flertal olika databaser. De databaser som vi främst har använt oss av är universitetsbibliotekets interna sökdatabas GUNDA, samt de externa fulltextdatabaserna LIBRIS, PsycINFO och Social Services abstract. Att hitta bra sökord som passar för de internationella databaserna har varit en utmaning eftersom vissa begrepp, t ex HVB-hem, inte har någon specifik motsvarighet i andra länder. De sökord som vi slutligen kom att använda oss av var t ex *ungdomsvård*, *institutionsbehandling*, *problemungdomar*, *erfarenhet*, *upplevelser*, *identitet*, *självbild*, *residential care*, *youth*, *adolescence*, *community home* och *experiences*.

Via dessa sökord fann vi relativt mycket forskning som angränsar till ämnet för vår specifika studie, men vi har haft svårt att hitta forskning som har sin utgångspunkt i ungdomars egna upplevelser och erfarenheter av placering på institution. En stor del av den befintliga forskningen fokuserar istället på institutionsvård i allmänhet, dess historiska framväxt och förändring, olika behandlingsmodeller och utvärdering av behandlingsresultat. Avsaknaden på ungdomarnas perspektiv i forskningen är slående. Det kan tyckas aningen märkligt att så mycket forskning har producerats utan att man har funnit det nödvändigt att lyfta fram ungdomarnas egna röster om något som är ett så påtagligt ingrepp i deras liv. Avsaknaden av forskning som fokuserar på de intagnas perspektiv är också något som framhålls av bland andra Levin (1998).

Då vi gjorde en närmare granskning av den forskning vi hittade via våra sökord fann vi ett antal studier som, trots att de inte fullt ut har studerat just vårt specifika område, har vissa värdefulla resonemang och resultat som känns relevanta för oss att belysa. Dessa kommer att sammanfattas och presenteras nedan under ett antal olika teman.

3.1 Sammanställning av tidigare forskning

Institutionsvård av ungdomar

Utifrån sin studie av 14 omhändertagna ungdomar har Berglund (2000) dragit slutsatsen att ungdomar som placeras på institution i någon mening alltid befinner sig i en livssituation som kan betecknas som ytterst problematisk. Ungdomarna har av olika anledningar valt en livsstil och utvecklat ett beteende som till slut har fått samhället att gripa in med tvångsåtgärder.

Andreassen (2003) har i sin forskningsöversikt, *Institutionsbehandling av ungdomar – vad säger forskningen*, gjort en sammanställning av så väl svensk som internationell forskning inom området och han framhåller att det oftast är ungdomarnas egen beteendeproblematik som ligger till grund för en placering på institution. Dessa problematiska beteenden, t ex kriminalitet och drogmissbruk, har visat sig svåra att förändra och forskningen har ofta uppmärksammat att det finns otillräcklig kunskap om hur effektiv institutionsbehandlingen egentligen är. Inte sällan har man vid utvärderingar av vården kommit fram till att behandlingsresultaten varit direkt bristfälliga eller dåliga. Andreassen framhåller också att många ungdomar har erfarenheter av att flyttas runt mellan olika institutioner utan att man åstadkommer någon egentlig förändring. Levin (1998) har genom sina egna forskningsstudier dragit slutsatsen att i de fall där man har kunnat se en positiv utveckling och förändring, så är det ofta omöjligt att avgöra om förändringen är ett resultat av behandlingen eller av andra utomstående faktorer. Exempel på sådana faktorer kan vara relationen till en flickvän som inte

tillhör den kriminella umgängeskrets som den unge tidigare ingått i. Frågor som rör risken för ”smittoeffekt” av destruktiva beteenden bland ungdomar på institution samt varaktigheten av eventuella beteendeförändringar har också dominerat inom institutionsforskningen (Andreassen 2003, Levin 1998).

Riskfaktorer under uppväxten och viktiga faktorer under behandlingen

Det finns en hel del forskning som pekar på ett tydligt samband mellan tidig utveckling av olika typer av avvikande beteenden hos barn och unga och allvarliga problem senare i livet. Det har t ex visat sig att dysfunktionella familjemönster, destruktiva kamratkontakter, problemkantad skolgång, den unges ålder vid första kontakten med polismyndigheten, socioekonomisk status och förekomsten av upprepade placeringar utanför det egna hemmet är viktiga sambandsfaktorer då det gäller utvecklingen av allvarlig kriminalitet (Andreassen 2003).

Nedan kommer vi att gå in lite närmare på några av de riskfaktorer som av forskningen har pekats ut som särskilt betydelsefulla för ungdomars utveckling av avvikande beteende och sociala problem. Vi kommer samtidigt att lyfta fram på vilket sätt samma faktorer, under vissa förutsättningar, kan vara med och förebygga problem eller åtminstone bidra till en mer framgångsrik behandling.

Föräldrar och familjerelationer

Då barn från födseln är utlämnade till och beroende av sin närmaste omgivning för sin överlevnad och sociala träning är det oundvikligt att uppväxtvillkoren inom den egna familjen och relationerna mellan familjemedlemmarna i stor grad påverkar barnets utveckling. Både Andreassen (2003) och Levin (1998) framhåller att flertalet av de ungdomar som placeras på institution på grund av avvikande beteende också har problematiska och komplicerade familjeförhållanden. Många har erfarenheter av splittrade hem, frånvarande föräldrar, stränga eller mycket inkonsekventa uppfostringsmetoder samt ansträngda och konfliktfyllda relationer familjemedlemmarna emellan.

Levin (1998) menar att familjen samtidigt som den kan utgöra en riskfaktor också kan få avgörande betydelse för hur framgångsrik institutionsbehandlingen blir. Därför är det oerhört betydelsefullt att behandling av ungdomar också innefattar ett behandlingsarbete med deras familjer. Även Andreassen (2003) lyfter fram ny forskning som framhåller familjens centrala betydelse för behandlingsresultatet. Detta baseras på att man har sett att familjens känslomässiga engagemang är en mycket viktig faktor för att ungdomen skall utvecklas i positiv riktning. Att föräldrarna utvecklar bra föräldrafärdigheter ses som en viktig faktor för beteendeutvecklingen hos ungdomar. Föräldrafärdigheter definieras i detta sammanhang t ex som förmåga till konsekvent gränssättning, uppföljning av ungdomens aktiviteter, förmåga att begränsa ungdomens destruktiva kamratkontakter och förmåga att skapa ett positivt samspel med sina barn. Flera studier har visat att behandling inriktad på att förändra negativa samspelelement i familjen, genom att lära föräldrarna att hantera sina barn, har gett goda resultat (ibid.).

Vännerna

Andreassen (2003) framhåller att forskning har visat att vännerna och kamratgänget spelar en viktig roll för beteendeutvecklingen hos barn och unga, särskilt i de fall där relationen mellan den unge och föräldrarna är konfliktfylld och problematisk. Om tryggheten inte kan hittas inom den egna familjen söker sig barn och unga ofta till kamratgänget istället, vilket kan leda

till isolering från social påverkan från annat håll. Om umgängeskretsen då består av vänner med destruktiva eller avvikande beteenden ökar risken för att den unge själv utvecklar ett asocialt beteende med t ex kriminalitet och missbruk som följd. Samtidigt visar flera undersökningar att prosociala kamrater kan ha en terapeutisk inverkan på ungdomarna och deras fortsatta utveckling. Därför bör man under institutionsbehandlingen uppmuntra och möjliggöra för ungdomarna att utveckla eller bibehålla sådana kamratkontakter utanför själva institutionen (Ibid.).

Skolan

Forskning har också visat att skolan och upplevelsen av skolgången troligtvis, beroende på om upplevelsen är positiv eller negativ, både kan öka och minska risken för att barn och unga utvecklar sociala problem och avvikande beteenden (Andreassen 2003). I en retrospektiv forskningsstudie som omfattade 127 ungdomar, som alla varit föremål för en rättspsykiatrisk utredning i samband med allvarlig kriminalitet, pekar resultaten t ex på ett samband mellan anpassningsproblem i skolan och utveckling av ett allvarligt kriminellt beteende (Rydelius 1996).

Rydelius (1996) redovisar också en analys utförd av barn- och ungdomspsykiatrin gällande den utveckling som skolväsendet genomgått under 1900-talet. Denna analys pekar på att skolan i praktiken faktiskt kan fungera som ett hjälpmedel för att tidigt identifiera och förebygga utvecklingen av asociala beteenden hos barn och unga. Man hävdar i denna analys att om skolan satsar mer på att utveckla ett effektivt samarbete mellan skolhälsovården och den pedagogiska personalen och använder sig av specialpedagogiska metoder, så vore det fullt möjligt att lära sig identifiera de barn som inte kommer till sin rätt i skolan p.g.a. faktorer som inlärningsproblem, problematiska hemsituationer etc. Det skulle då också vara möjligt att sätta in tidiga insatser för att påverka dessa barns skolgång i positiv riktning och därmed undvika en utstöttningsprocess i skolan som ofta visat sig leda till att barnen hamnar i destruktiva gängkulturer med bl.a. omfattande skolk, kriminalitet och drogmissbruk.

Hittills har institutionsbehandling oftast fokuserat på ungdomarnas sociala förmågor och därmed har skola och utbildning kommit i skymundan. Undersökningar inom detta område har visat att få institutionsplacerade ungdomar har en utbildning och att de institutioner som prioriterar skola och utbildning i regel har bättre behandlingsresultat än de som inte gör det. I Sverige har ett stort forskningsprojekt visat att institutionsplacerade ungdomar själva har sett skola/utbildning som det område de helst velat ha hjälp med. För många av dessa ungdomar kan institutionsplaceringen göra skolgången möjlig, då den fungerar som en stabiliserande faktor och erbjuder en struktur som ungdomarna behöver. Med anledning av ovanstående är ett samarbete mellan skolan och institutionen av stor vikt. Det är också viktigt att föra en diskussion kring huruvida utbildningen bör ske på den aktuella institutionen eller i den vanliga skolan. Samtidigt som det finns fördelar med institutionsskolans mer skyddade värld med mindre klasser etc. finns det också en del forskning som tyder på att ungdomar som inte går i den vanliga skolan kan gå miste om det viktiga umgänget med prosociala skolkamrater (Andreassen 2003).

Barn och ungas egna upplevelser av institutionsplacering

I en internationell forskningsstudie som redovisas i artikeln *Children voices: The Perception of Children in Foster Care* (Chapman et al. 2004) fokuserar man på barn och ungdomars upplevelser av att placeras utanför det egna hemmet, både i traditionella familjehem och på institution. Denna artikel inleds med sammanfattning av forskningen inom området och man

konstaterar att resultaten pekar på att barn och unga generellt uppger sig vara nöjda med sin placering. Dock är de flesta av dessa studier relativt små. Det har visat sig att det finns många olika faktorer som bidrar till hur nöjda barnen är med placeringen utanför hemmet, t ex barnets möjligheter att upprätthålla kontakt med sina biologiska föräldrar, graden av trygghet barnet upplever tillsammans med vårdgivarna samt upplevelsen av skolan och närområdet. Alla dessa faktorer påverkas givetvis av vilken typ av placering som barnet eller ungdomen har.

Chapman et al. (2004) har i sin egen studie funnit att en placering utanför det egna hemmet alltid innebär omvälvande och omfattande förändringar i barn och ungas liv. Trots detta upplever de flesta placeringen som något positivt. Dock var barn och unga som placerats på institution generellt sett mindre nöjda än de som placerats i familjehem. De som placerats på institution har i regel t ex sämre möjligheter att upprätthålla en regelbunden kontakt med sin biologiska familj. De har också svårare att utveckla trygga relationer till sina vårdgivare då personalen oftast jobbar i skift och de har större möjligheter att avvika från hemmet i fråga. De resultat som Chapman et al. redovisar får också stöd av andra studier som vi tagit del av, så som Johansson (2007) samt Delfabbro et al. (2002).

Levin (1998) har genomfört intervjuer med ett stort antal ungdomar som varit placerade på ett särskilt ungdomshem i Sverige angående deras upplevelser av placeringen och vistelsen på institutionen. Intervjuerna var retrospektiva och genomfördes flera år efter att ungdomarna lämnat den aktuella institutionen. Han fann då bl.a. att en övervägande del av ungdomarna såg placeringen som en direkt konsekvens av det egna beteendet. Vissa ansåg dock att det till viss del var deras eget beteende som lett till placeringen men att andra personer också varit en bidragande faktor, t ex föräldrarna eller socialsekreteraren. Oavsett vilken uppfattning ungdomarna hade om orsaken till placeringen var det ytterst få som såg den som något positivt och de flesta hade inte förstått syftet med placeringen, vare sig vid den aktuella tidpunkten eller efter utskrivningen. Levin menar även att ungdomarna i regel hade många negativa känslor inför själva tvångsomhändertagandet och att deras kontakt med socialtjänsten också upplevdes som mycket negativ. Ungdomarna såg ofta socialsekreteraren som en "maktmänniska" som inte var intresserad av dem som individer, men som ändå hade resurser och makten att bestämma över deras liv. Många uttryckte också frustration över att socialsekreterarna byttes ut flera gånger under behandlingstiden. Endast ett fåtal beskrev socialsekreteraren som någon som brydde sig, erbjöd hjälp och engagerade sig i den enskilde ungdomen.

Ungdomarnas upplevelser av själva vistelsen på institutionen karaktäriserades, enligt Levin, av motstridiga beskrivningar. Dels berättar de om upplevelser av trygghet, vänskap, trevliga aktiviteter och goda regelbundna måltider, men även om ilska, ensamhet, bråk, konflikter, ledsenhet och en känsla av meningslöshet. Det ungdomarna själva upplevde som det bästa med institutionen var gemenskapen med de andra ungdomarna, att personalen var bra och fungerade som alternativa föräldragestalter, möjligheten att komma bort ifrån svåra hemförhållanden och den struktur som erbjöds i vardagen. Skolan som fanns på institutionen var särskilt viktig för ungdomarna och det var lärarna, tillsammans med sjuksköterskan, som rankades som den personal som hade kommit att betyda mest för dem. Bland de negativa upplevelserna av institutionen fann Levin bl.a. en känsla av isolering från det övriga samhället, att placeringen uppfattades som en sorts förvaring samt att tiden på ungdomshemmet inte ledde till någon förändring eller hjälp med att ta itu med den problematik som ungdomarna själva ansåg sig ha.

För så gott som samtliga ungdomar i Levins undersökning kännetecknades en god kontakt med personalen av att relationen mellan ungdom och personal innefattade ömsesidig respekt, jämlikhet och att ungdomen behandlades som en person och inte enbart som en placerad ungdom/klient. Denna önskan om en "normal" och jämlik relation med vårdgivarna som personer är också något som framträder i Johansson & Anderssons intervjustudie från 2006. I denna var det viktigt för ungdomarna att personalen vågade möta dem som individer och inte enbart som behandlare (Andersson & Johansson 2006). Berglund (2000) framhåller att inga av de ungdomar som ingått i hans forskningsstudier upplever sig ha blivit hjälpta eller "botade" av någon av de metoder eller behandlingsideologiska tankar som funnits på institutionerna där de varit placerade. De positiva förändringar som skett upplevs istället vara ett resultat av att de mött någon/några vuxna som har tagit sig tid att lyssna, förstå och ställa upp för dem och därmed byggt upp en personlig relation till dem. Ofta har ungdomarna upplevt att dessa vuxna har kunnat hjälpa dem just för att de har vågat gå utanför ramarna för sitt professionella uppdrag.

Genom att intervjua ett antal ungdomar som varit placerade samtidigt på en och samma institution fann Andersson & Johansson (2006) att ungdomarnas individuella upplevelser av vistelsen där var väldigt olika. Resultaten från studien visar att ungdomarnas personliga egenskaper och tidigare erfarenheter i stor utsträckning påverkade hur de upplevde vistelsen på institutionen och hur de senare kom att se tillbaka på och minnas placeringstiden. Därför framhåller Andersson & Johansson vikten av att uppmärksamma de individuella förutsättningar och upplevelser som placerade ungdomarna har. Detta för att i framtiden kunna effektivisera och förbättra vården och den hjälp som erbjuds ungdomar då de placeras på institution.

4. Övergripande teoretiskt perspektiv

I detta kapitel kommer vi att presentera vårt övergripande teoretiska perspektiv samt definiera de teoretiska begrepp som vi har valt att utgå ifrån i analysen av vårt empiriska material. Vår teoretiska ram utgår till största delen ifrån symbolisk interaktionism. Symbolisk interaktionism är ett övergripande perspektiv som fokuserar på socialt samspel som utgångspunkt för människans jag. Vi bedömer att detta perspektiv är mycket användbart när man som vi är ute efter att förstå speciella situationer som kan uppstå i människors liv och vi upplever att det knyter an väl till vårt syfte och våra frågeställningar. Vårt fokus ligger på ungdomar och dessa befinner sig i en period i livet när intryck och reaktioner från omgivningen är mycket viktiga för självuppfattningen. Det sociala samspelet mellan individ och omgivning är mycket centralt just inom symbolisk interaktionism. Ur symbolisk interaktionism har vi också valt att plocka ut vissa begrepp som vi anser speciellt relevanta för vårt problemområde och vårt material. Vi anser dock att det perspektiv som symbolisk interaktionism erbjuder har en svaghet i och med att den inte behandlar, förhåller sig eller relaterar till makt som fenomen. Makt är någonting som alla människor dagligen påverkas av och måste förhålla sig till. Detta gäller kanske i synnerhet ungdomar som tas om hand av samhället och placeras på institution. Därför har vi utöver begrepp från symbolisk interaktionism också valt att plocka in makt som teoretiskt begrepp. Slutligen har vi även valt att komplettera vår ”teoretiska låda” med vändpunkter som teoretiskt begrepp. Detta begrepp belyser speciella situationer och händelser som uppstår i en människas liv och som påtagligt kommer att påverka riktningen som det fortsatta livet tar.

Vi inleder nedan med att presentera det övergripande teoretiska perspektiv som symbolisk interaktionism bygger på i sin helhet innan vi övergår till att definiera och beskriva de utvalda begreppen.

4.1 Symbolisk interaktionism

Symbolisk interaktionism utgör ett perspektiv som kan användas för att analysera den sociala världen. Själva termen kan hänföras till två olika fenomen, dels ett teoretiskt perspektiv som kan användas för analys av samhället och dess grupper och dels används termen inom socialpsykologisk teori där huvudfokus är socialisationsprocessen, dvs. den process som människan går igenom för att lära sig samhällets normer och värderingar. I vår studie kommer vi att utgå ifrån det sistnämnda synsättet, alltså symbolisk interaktionism som en socialpsykologisk teori där socialisationsprocessen är central. Symbolisk interaktionism är ett mycket användbart perspektiv för studier av mänskligt beteende, känslor, gruppliv samt människan och gruppen som delar av samhället (Trost & Levin 2004).

Trost & Levin (2004) menar att det går att urskilja ett antal hörnstenar inom symbolisk interaktionism. Vi kommer här att ge en kort beskrivning av de hörnstenar som vi utgår ifrån i vår tolkning av symbolisk interaktionism.

En av dessa hörnstenar är *definitionen av situationen* och innebär att om en individ definierar eller uppfattar en situation som verklig så är den även verklig i sina konsekvenser. Det betyder med andra ord att det individen uppfattar inte bara är den verklighet denne utgår ifrån utan att uppfattningen också styr individens beteende. Detta är viktigt att ha med sig då man studerar ungdomar som ju lever i en zon som karaktäriseras av att vara mellan barn- och vuxenliv. Vi tänker oss ungdomstiden som en turbulent och händelserik tid i människors liv,

där man inte bara skall definiera sig själv och skapa ett jag, utan också göra detta i förhållande till andra identitetssökande personer. Hur en människa uppfattar situationen påverkar hur han/hon talar om sin verklighet. Människan ändrar ständigt sina definitioner om de situationer hon befinner sig i och därmed ändrar hon även sin uppfattning och sitt beteende. Det är inte enbart de människor som individen interagerar med som utgör situationen, utan även individens hälsotillstånd och sinnesstämning är en del av situationen.

En annan hörnsten är att *all interaktion är social* och detta är en av de mest centrala utgångspunkterna inom symbolisk interaktionism. Den sociala interaktionen påverkar i hög grad hur individen uppfattar sig själv och vilken bild andra får av henne. Detta sker genom att individen successivt utvecklar ett jag och detta jag fortsätter att förändras under hela livet. Den förändring som jaget genomgår har sin grund i den sociala interaktionen. Interaktion innebär inte enbart att samtala med varandra, utan även saker som minspel och handrörelser räknas som interaktion. När en människa tänker så talar hon till sig själv och även detta är en form av interaktion, men då med enbart ord som symboler.

En tredje hörnsten är att *människan är en aktiv varelse* och fokus ligger på människans beteende som en social varelse. Att människan är aktiv innebär att hon är delaktig i en process. Uttrycket ”människan är inte, människan gör” (Trost & Levin 2004, s. 20) är mycket talande. När man talar om en människa i formen av att hon är, indikerar man att det är fråga om någonting som är stabilt. Talar man däremot om att människan ”gör” antyder man att hon kan agera på olika sätt i olika situationer. Detta synsätt innebär att vi ser människor, i synnerhet ungdomar, som kapabla till förändring.

Den sista hörnstenen vi väljer att ta upp är att *människan handlar, beter sig samt befinner sig i nuet*. Vi befinner oss alltid i nuet och det är i nuet som vi interagerar och definierar situationen. Det medför att vi lever i en evinnerlig process och därmed ständigt förändras. Människan bär även med sig det glömda och detta formar hennes sätt att vara i världen. Människans beteende är beroende av hela hennes livshistoria, både det sociala och det individuella (Trost & Levin 2004). Dock definieras denna livshistoria i ljuset av var hon just nu befinner sig. Detta är viktigt att vi har med oss då vi lyssnar till berättelserna som informanterna delger oss. Det de berättar, berättas i ljuset av att de nu är placerade på institution. Hur de upplever situationen och deras tankar om varför de hamnat där påverkas också av vem de berättar det för i nuet.

4.2 Teoretiska begrepp inom symbolisk interaktionism

Generaliserade andre

George Herbert Mead har introducerat flera centrala begrepp inom symbolisk interaktionism och ett av dessa är *Generaliserade andre*. Detta begrepp kan förklaras som de internaliserade normer och värderingar som människan har tagit till sig under sin socialisationsprocess. Den generaliserade andre är det omgivande samhället eller de sociala grupper som ger individen ett jag. Detta sker genom att individen urskiljer åsikter, normer och förväntningar hos den generaliserade andre. Det är inte bara människans beteende som påverkas av den generaliserade andre utan även hennes huvudsakliga åsikter. Om människan inte följer den generaliserade andres normer och värderingar får hon lätt det vi kallar dåligt samvete (Mead 1976).

Vi menar att man som tonåring förmodligen är extra mottaglig för påverkan då man ännu inte fullt ut har format sitt jag. Därför spelar naturligtvis de sociala enheter som omger den unge

och formar hans/hennes generaliserade andre en stor roll för vilka normer och värderingar den unge tar till sig och sedan utgår ifrån i sin verklighet.

Signifikanta andra

Ett annat centralt begrepp som Mead introducerat är *signifikanta andra*. Med signifikanta andra avses de människor som har en mycket betydelsefull roll i den enskilda individens liv. De signifikanta andra är de personer som individen bryr sig mycket om och lyssnar till, ofta t.ex. föräldrar, syskon och vänner. Då dessa personer är så pass viktiga för individen får de stor inverkan på jaget och individens föreställningsvärld. Människan föds inte som en social varelse utan detta är något som stegvis utvecklas under hennes liv (Hewitt 1981). Det lilla barnet blir till en social varelse genom sin socialisationsprocess, dvs. då hon lär sig de normer och förväntningar som finns ute i det rådande samhället. Under socialisationsprocessens tidiga stadier är de signifikanta andra, främst föräldrar, syskon och släkt, av stor betydelse för barnet. Det är av dessa personer hon får lära sig vilka normer, värderingar och förväntningar som hon förväntas leva efter (Trost & Levin 2004).

Jaget formas under lång tid och under socialisationsprocessens senare stadier utökas ofta de signifikanta andra av t ex lärare och jämnåriga kamrater. När barnet blir utsatt för påverkan av fler och mer sammansatta grupper via olika instanser, så som skolan och umgänget på fritiden, blir också jaget mer sammansatt och differentierat som objekt. Vi tänker oss att under tonårstiden utgörs de signifikanta andra till stor del av de jämnåriga kamraterna. Givetvis är föräldrarna fortfarande viktiga, men tiden man spenderar tillsammans med vännerna ökar under denna period och därför är det också naturligt att deras betydelse för jagets utveckling ökar (Hewitt 1981).

Mind/Föreställningsvärlden

Mind är ännu ett begrepp som introducerats av Mead. Vi har dock valt att utgå från Trost & Levins (2004) översättning och tolkning av begreppet och använder därför ordet *föreställningsvärld*. Denna omedvetna värld har sin grund i den tidigare erfarna sociala interaktionen och dess symboler, t.ex. orden och meningarna. De symboler som blivit en del av vår föreställningsvärld är även en förutsättning för vår sociala interaktion med andra. När vi får nya erfarenheter som gör att vår uppfattning om en given situation förändras, så genomgår även vår föreställningsvärld en förändring och vice versa. Vissa individers föreställningsvärldar förändras lättare än andras, då de är mer mottagliga för yttre stimuli. Sammanfattningsvis kan man säga att föreställningsvärlden är en social produkt eftersom den skapas, utvecklas samt verkar beroende av våra sociala erfarenheter. Därför påverkas vi mycket av de grupper vi tillhör, då vi internaliserar de värderingar, normer och föreställningar som finns i våra sociala sammanhang. Att våra föreställningsvärldar är likartade är en förutsättning för att vi skall förstå varandra och för att samhället skall fungera. En viktig funktion som föreställningsvärlden har är att den förankrar oss och anpassar oss till det samhälle vi befinner oss i samt de förändringar som samhället genomgår (Trost & Levin 2004).

Social identitet och personlig identitet

Att i vår teoretiska ram ha med ett avsnitt om identitet som teoretiskt begrepp känns extra viktigt för oss då vi har ungdomar i fokus för vår undersökning. Identitet och identitetsskapande kan nämligen sägas ha en alldeles särskild och central betydelse just under tonårstiden. Under denna period i livet ska identiteten befästas och vägen dit är sällan enkel

eller rak. Tonåringar provar sig ofta fram i identitetsdjungeln för att hitta den identitet som passar dem bäst (Wrangsjö, 2006).

Hur människan väljer att handla och utforma sitt liv grundar sig i hennes identitet. Identiteten växer fram ut den sociala interaktionen människor emellan och är således en social produkt. Själva begreppet identitet relaterar inte bara till människans självuppfattning utan även till hur hon tolkar den sociala kontext hon omges av. Det är alltså genom de sociala relationerna till andra människor som människan formar sin identitet och blir en individ (Skärner 2001).

Det finns två olika typer av identitet, den sociala och den personliga identiteten. *Den sociala identiteten* utvecklas genom social interaktion med andra människor i de sociala världar som individen befinner sig i. Dagens moderna samhälle förutsätter att vi som individer skall kunna fungera i en rad olika sociala världar. Detta innebär att vi måste utforma flera olika sociala identiteter och växla mellan dessa beroende på vilken social värld vi för tillfället befinner oss. Den sociala identiteten skulle därför kunna beskrivas som en stor uppsättning av olika roller. Den andra typen, *den personliga identiteten*, kan beskrivas som den mer fundamentala och stabila aspekten av en människas identitet. Genom denna uppfattar sig människan som en egen unik individ separerad från andra människor. Upplevelsen av denna identitet har sin grund i de erfarenheter människan gjort i sitt liv och de föreställningar hon har om framtiden. Den personliga identiteten utvecklas genom en process där balanserandet mellan beroende kontra autonomi är centralt. Det handlar alltså om människans individuation. Denna process leder så småningom fram till människans personlighet där minnen, tankar, erfarenheter, känslor och drömmar finns samlade. Eftersom den personliga identiteten är mer konstant och inte lika beroende av det sociala sammanhanget som den sociala, kommer den personliga identiteten oundvikligen också att påverka hur den sociala identiteten utformas och upprätthålls (Ibid.).

Sociala världar

En människas tillhörighet till olika sociala kontexter kan också benämnas som hennes tillhörighet till olika *sociala världar*. Dessa sociala världar konstrueras av människor som har gemensamma intressen och aktiviteter och på så sätt kopplas samman med varandra. De människor som vi som individer väljer att inkludera i begreppet "vi" tillhör denna värld och det innebär en sorts avskiljning från omgivningen. I de olika sociala världarna utvecklas en egen kultur med egna normer och värderingar och dess medlemmar har gemensamma föreställningar. De har även ett gemensamt förhållningssätt gentemot verkligheten och livet. Dessa världar uppstår genom den kommunikation som skapas i våra mänskliga relationer. Detta betyder att en social värld aldrig kan ses som något statiskt. När livsvillkoren förändras kan detta medföra att de sociala relationerna påverkas och ett resultat av detta kan då bli att vissa världar försvinner och att nya världar uppstår. I dagens samhälle kan en människa tillhöra många olika sociala världar, som hon ständigt pendlar mellan. Ofta är det så att flertalet av dessa världar ligger nära varandra och dess normer och värderingar går därmed att förena. Dock kan konflikter uppstå när en människa ställs inför motstridiga krav från de olika världarna som hon tillhör. Missförstånd och inre konflikter blir ett resultat av motsättningarna och det kan försvåra livet på många plan. I vissa fall kan de motstridiga kraven leda till att människan måste välja mellan de olika sociala världarna (Skärner 2001).

4.3 Vändpunkter som teoretiskt begrepp

Vi har valt att använda oss av vändpunkter som teoretiskt begrepp när vi i vår undersökning talar om förändringar i ungdomarnas liv. Detta utifrån en tanke om att de förändringar som i dagsläget kan identifieras i ungdomarnas liv i ett senare retrospektivt perspektiv, beroende på graden av varaktig förändring, skulle kunna komma att betraktas som viktiga vändpunkter. Detta tankesätt utgår ifrån en uppfattning om att ungdomar i allmänhet befinner sig i en period i livet som är oerhört identitetssökande och omvälvande, varför de ofta gör val som kan påverka den riktning som deras fortsatta liv tar. Dessutom befinner sig våra ungdomar på en institution där de får hjälp med att förändra vissa beteendemönster och göra andra val än vad de tidigare gjort. Det skulle kunna visa sig att då ungdomarna senare kommer tillbaka till sina ursprungliga kontexter återgår de till tidigare tankesätt och beteendemönster och att de förändringar som skett under placeringstiden var tillfälliga och beroende av situationen. Med detta i åtanke kan vi aldrig med någon större säkerhet uttala oss om huruvida de stora förändringar som sker/skett i ungdomarnas liv kommer att hålla i sig när de flyttat från institutionen och därmed verkligen kan betraktas som vändpunkter.

Det finns givetvis en rad olika definitioner av vad som utgör en vändpunkt och olika sorters vändpunkter. Vi ser vändpunkter som något som sätter igång en förändringsprocess, genom vilken vi får nya insikter som leder till att vi handlar annorlunda. Vändpunkter är något som identifieras och skapas retrospektivt då vi blickar tillbaka för att försöka förstå vad det var som gjorde att vi valde nya spår i livet. Vi förhåller också oss till vändpunkter som att de kan utgöras av både positiv och negativ förändring.

En vändpunkt i en individs liv påverkar ofta också individens närstående. Inte sällan medför en vändpunkt att relationerna mellan individen och de närstående omdefinieras och att innehållet i interaktionen dem emellan förändras. De starka känslor som ofta åtföljs av en vändpunkt är inte heller något som endast upplevs av individen själv. Även andra personer i individens nätverk kan, i takt med att vändpunkten förändrar individens sätt att tänka och handla, uppleva både positiva och negativa känslomässiga reaktioner. Vilka känslor som kommer upp varierar ofta beroende på vad det är för typ av förändring som det handlar om, samt hur personens övriga livssituation ser ut när det inträffar (Månsson & Hedin 1998).

Fuchs Ebaugh (1988) har identifierat flera olika typer av vändpunkter. Vi har utifrån dessa valt ut fyra huvudtyper som vi anser vara särskilt relevanta i analysen av vårt empiriska material.

Den första kallar Fuchs Ebaugh för *Excuses*. Med denna typ av vändpunkt avses olika typer av händelser som legitimerar ett uppbrott. Ohälsa eller omorganisation kan vara exempel på ursäkter för att bryta upp från ett yrke som man inte trivs med. Dessa ursäkter kan då ge individen godtagbara skäl att bryta upp och förändras utifrån de normer som råder i omgivningen och samhället i stort. Det erbjuds alltså ett giltigt skäl eller en *ursäkt* för uppbrottet.

En annan typ av vändpunkt är *Specific events*, dvs. händelser som får särskild betydelse i ett händelseförlopp. Man har kanske under en tid funderat på att lämna den roll som man haft i ett visst sammanhang och så händer någonting som leder till att man faktiskt gör verklighet av sina funderingar. Man realiserar här sina insikter eller tankar.

En tredje typ av vändpunkt utgörs av s.k. *Time-related factors*. Denna vändpunkt uppstår oftast då en person ställs inför en situation som innebär att hon måste fatta ett beslut som kommer att avgöra hur det fortsatta livet kommer att te sig. Om individen i situationen inte

väljer att genomföra en förändring så kommer hon för alltid att sitta fast i den nuvarande positionen eller situationen.

Den sista av Fuchs Ebaughs vändpunkter som vi väljer att ta upp kallas för *Either/or alternatives*. Det handlar i detta fall om situationer där individen upplever att hon måste bryta upp/förändras för att t ex överleva, rädda sin hälsa eller något annat som är viktigt för henne. Till denna typ av vändpunkter hör många av de uppbrott som gjorts från drogmissbruk där missbrukaren således har känt att antingen slutar jag nu *eller så...*

Som ett komplement till Fuchs Ebaughs ovan nämnda vändpunkter vill vi lyfta in ytterligare en typ av vändpunkt. Den har definierats av Denzin, som beskriver vändpunkter som stunder som kvarlämnar/sätter spår i individens liv och som gör att hon efteråt ser annorlunda på sina erfarenheter. Denna vändpunkt kallas för *The relived epiphany* och innebär att en händelse från tidigare i livet återupplevs och får betydelse som vändpunkt i efterhand (Carlsson 2005).

4.4 Makt som teoretiskt begrepp

Begreppet makt har oftast en starkt negativ laddning. Då vi till vardags talar om makt och maktutövning kretsar samtalen ofta kring de negativa aspekterna av makt som t ex maktmissbruk och förtryck. Vi utgår också ofta ifrån att de som utsätts för andras maktutövning i regel upplever detta som något negativt och kränkande. Visserligen ligger det säkert mycket i detta och makt kan både vara, utövas och upplevas negativt, men makt kan också vara positivt. Att ha makt kan ibland innebära möjligheter att verka för något positivt för både sig själv och andra (Payne 2002). Då man som ungdomarna i vår studie är placerad och lever på en institution blir makt som teoretiskt begrepp ytterst relevant. För ungdomarna på institutionen blir maktsituationer en del av vardagen som på olika sätt påverkar deras handlingsutrymme.

Ungdomarna i vår studie har också haft, och har fortfarande, kontakt med myndighetspersoner från t ex socialtjänsten och polisen. I mötet med socialtjänsten utsätts ungdomarna för en typ av makt som utgår ifrån den påtagliga maktobalans som finns mellan socialsekreteraren och klienten. Järvinen (2002) framhåller t ex att socialsekreteraren sitter inne med kunskap om diverse lagstiftning, beslut, regler och annan information som ger en slags kunskapsmakt. Socialsekreteraren har också en dubbel roll där hon representerar samhället samtidigt som hon skall arbeta för klientens bästa, vilket kan upplevas som väldigt paradoxalt. Dessutom har socialsekreteraren tillgång till en hel uppsjö av resurser i sitt arbete, medan klienten är beroende av dessa resurser och blir på så sätt ett objekt för socialsekreterarens kontrollutövning. Det handlar alltså om ett möte med ojämn maktbalans mellan två mycket ojämliga parter. Denna maktobalans och statusskillnad är oftast tydlig för klienten, men kan ändå vara ytterst svår att värja sig mot. Då samhället har valt allt ingripa i våra informanternas liv står lagen över ungdomens rätt att själv bestämma och därmed befinner sig ungdomen i en mycket utsatt situation.

Då man talar om makt som teoretiskt begrepp finns det givetvis olika typer av makt, men också olika sätt för individen att förhålla sig till makt. Nedan kommer vi att lyfta fram begreppet *pastoral makt*. Vi kommer även att definiera och beskriva motmaktsstrategin *sekundär anpassning*.

Pastoralmakt

Begreppet pastoralmakt kan utifrån dagens samhälle användas för att beskriva välfärdsstatens vårdande och kontrollerande makt. Det handlar om makt som utövas med ett uttalat syfte att hjälpa individen till livskvalitet, trygghet, hälsa och välmående, men som samtidigt blir ett verktyg för att kontrollera att individen håller sig inom ramen för samhällets normer och värderingar. Denna hjälp kan utdelas av olika professioner som av samhället har utsetts och bedömts besitta den kunskap som krävs för att utdela hjälpen, t ex domare, poliser, sjuksköterskor, läkare, psykologer och socionomer. Pastoralmakten har förgrenat sig ut i samhället och återfinns idag, som ovan nämnt, inom många olika professioner men också i olika typer av institutioner som samhället utsett att bidra med undervisning, uppfostran, vård och behandling. Pastoralmaktens funktion av att både hjälpa och kontrollera befolkningen bygger på en ingående analys av den enskilde individen, där man fokuserar dennes problematik, svårigheter, misslyckanden och svagheter. Då man väljer att ha detta i fokus, med syftet att hjälpa individen till förbättring och att komma till rätta med sina tillkortakommanden, legitimeras pastoralmakten som en produktiv och positiv makt. Detta gör att det blir svårt för den enskilde individen att värja sig mot denna typ av maktutövning, då den ju utövas för individens ”eget bästa” (Järvinen 2002).

Sekundär anpassning

Goffman (1983) beskriver hur människor som är placerade på institution ofta blir utsatta för olika typer av maktsituationer som kan upplevas både som kränkande och som ett hot mot den egna identiteten. För att bemästra dessa situationer använder sig de intagna av motmaktsstrategier som gör att de upplever att de fortfarande har kontroll över sina liv och att de har sin självrespekt i behåll. Goffman beskriver dessa motmaktsstrategier som *sekundär anpassning*. Sekundär anpassning innebär att de intagna väljer att handla på ett speciellt sätt för att det kan ge dem fördelar och kontroll. Sekundärt anpassningsbeteende gör att den intagne känner att han fortfarande är sig själv och har kontroll över situationen.

Utifrån Goffmans definition av sekundär anpassning har Levin (1998) har i sin avhandling *Uppfostringsanstalten; Om tvång i föräldrars ställe* lyft fram ett antal anpassnings- och motståndsstrategier som de intervjuade ungdomarna i hans studie använde sig av på den institutionen där de var placerade. Levin menar att då ungdomar och personal möts på en institution skapas relationer dem emellan som till stor utsträckning utgår ifrån på förhand bestämda roller och som bygger på en över- och underordning utifrån att personalen definieras som ”behandlare” och ungdomarna som ”behandlad”. Ungdomarna hamnar då automatiskt i ett underläge. För att hantera detta underläge och med förhoppningen om att så småningom skrivs ut ifrån institutionen utan att ha påverkats allt för mycket utvecklar ungdomarna olika anpassnings- och motståndsstrategier. Ingen av de ungdomar som ingick i Levins studie använde sig enbart av en enda strategi, utan kombinerade strategier utifrån situation och person.

De sex olika strategier som Levin identifierade klassificerade han som följande:

- 1) *Fasad* – Innebär en strategi där ungdomarna sätter på sig en mask och ett hårt skal. Genom att utåt ge sken av en hård attityd stänger man helt enkelt ute personalen och i vissa fall även de övriga ungdomarna.
- 2) *Stå ut* – Denna strategi innebär en form av passivitet och ungdomarna hela tiden har fokus på att bara stå ut och vänta på dagen då det slutligen blir dags att skrivas ut.

- 3) *Strategisk skötsamhet* – Denna strategi går ut på att, åtminstone utåt sett, försöka vara personalen till lags och följa de regler som finns för att så fort som möjligt bli utskriven.
- 4) *Isolering och undandragande* – De ungdomar som väljer denna strategi drar sig undan både personal och de övriga ungdomarna och håller sig för sig själva så mycket det bara går.
- 5) *Kamp-flykt* – Denna strategi innebär aktiva handlingar från ungdomarnas sida. De försöker på olika sätt värna om sin integritet genom att aktivt kämpa emot den maktutövning som de utsätts för. Exempel på sådana aktiva handlingar kan vara att på olika sätt vägra att samarbeta med personalen, rymma, bråka, hamna i slagsmål, försöka manipulera omgivningen eller försöka att ”straffa ut sig” från institutionen.
- 6) *Kolonisering* – Strategin innebär att ungdomarna på olika sätt försöker att göra tiden på institutionen så bekväm för sig som möjligt. De kan t ex välja att se på institutionen som ett slags hotell och utnyttja de resurser som finns där för att tillfredsställa sina egna behov och syften.

5. Metod

5.1 Metodval

Genom att använda en kvalitativ forskningsmetod kan man nå kunskap om individers subjektiva livsvärldar och erfarenheter. Denna kunskap uppnås genom att forskaren tar del av informanternas egna ord, tankar, minnen, beskrivningar och tolkningar (Larsson 2005). En kvalitativ undersökningens främsta syfte är att få en ökad förståelse av det fenomen som är i fokus för undersökningen (Lilja 2005). Då vårt syfte med denna undersökning har varit att via ett antal institutionsplacerade ungdomars egna berättelser och tankar försöka förstå vad som ledde fram till placeringen samt om denna placering har påverkat deras syn på sig själva och sin livssituation var det naturligt för oss att välja en kvalitativ forskningsmetod.

Efter noggrant övervägande kom vi fram till att det mest lämpade sättet för oss att samla in ett material som skulle hjälpa oss att uppnå vårt syfte och besvara våra frågeställningar skulle vara att genomföra kvalitativa intervjuer med ungdomarna i vår studie.

5.2 Intervjuguide och intervjusituation

Då man ska genomföra kvalitativa intervjuer finns det flera olika intervjuformer som man kan välja mellan och intervjuerna kan vara mer eller mindre strukturerade. Den typ av intervjuer som vi har valt att använda oss av i vår studie kan i mångt och mycket liknas vid det Kvale (1997) definierar som *halvstrukturerade livsvärldsintervjuer*. Denna intervjuform syftar till att forskaren ska få ta del av informantens livsvärld för att sedan försöka beskriva, tolka och få förståelse för meningen i det informantens säger och hur det sägs.

Utifrån vårt syfte och våra frågeställningar utformade vi tillsammans en intervjuguide (se bilaga 1). En intervjuguide för den här typen av halvstrukturerade intervjuer består ofta av en slags översikt över relevanta teman som förmodas täcka in det område som man vill undersöka. Under respektive tema finns sedan förslag på frågor att följa upp med, men intervjuaren har fortfarande en ganska stor frihet att vara följsam i intervjun och utifrån vad informanten berättar ändra på frågornas ordningsföljd, form m.m. (Kvale 1997). Vår intervjuguide kan sägas vara uppdelad i två olika tidsperioder, den första som behandlar tiden före placeringen och den andra som täcker in tiden från placeringen och framåt. Under dessa tidsperioder finns ett antal olika teman, t ex familj, skola, mående, umgänge och fritid. Dessa teman återkommer under båda tidsperioderna för att ge oss möjlighet att jämföra och upptäcka eventuella skillnader och förändringar i informanternas tankar om sig själva och sin livssituation. Under varje tema har vi valt att formulera relativt många under- och uppföljningsfrågor. Detta främst med tanke på att vår målgrupp har varit ungdomar. Vi hade en förutfattad mening om att ungdomar generellt kan tendera att ge ganska korta svar och kan behöva hjälp att komma igång med berättandet, vilket också visade sig vara fallet med våra informanter.

Förutom de diskussioner vi hade inom gruppen och med vår närmaste omgivning angående utformningen av intervjuguiden och frågornas formulering så valde vi att använda vår första intervju som en slags pilotintervju. Intervjupersonen ifråga gav oss tillåtelse att återkomma med kompletterande frågor vid behov och intervjun analyserades direkt efter att den ägt rum för att kontrollera om vi lyckats täcka in de områden vi behövde. Vi kom då fram till att intervjuguiden i stort fyllde sitt syfte, men några mindre justeringar gjordes för att på ett lite bättre sätt täcka in upplevelsen av själva institutionsvistelsen. Dock gjorde vi bedömningen att

någon kompletterande intervju med intervjupersonen inte var nödvändig. Därefter genomfördes resterande intervjuer och vi upplever att intervjuguiden har fungerat bra och varit till stor hjälp för att samla in det material vi behövde inför analysen. Vi har inte upplevt att informanterna haft särskilt svårt att förstå frågorna eller att vissa frågor skulle ha upplevts som alltför känsliga.

Intervjuerna genomfördes på Solängen HVB-hem, i personalens lunch- och övernattningslokal som ligger i nära anslutning till huvudbyggnaden. Då det inte fanns möjlighet att vara någon annanstans på institutionen och genomföra intervjuerna på ett lämpligt sätt, samt att ungdomarna inte får lämna institutionen, anpassade vi oss efter de förutsättningar som fanns. Samtliga intervjuer har, efter informanternas godkännande, spelats in på band och alla intervjuer har genomförts med två av oss närvarande i rummet. Den ene har då fungerat som intervjuare, medan den andra observerat, fört lite anteckningar samt i slutet av intervjun haft möjlighet att ställa kompletterande eller förtydligande frågor till ungdomarna.

Att välja att vara två personer närvarande vid intervjuerna har givetvis både för- och nackdelar, vilka vi noga har övervägt på olika sätt inför intervjuerna. Fördelarna handlar om att fyra par ögon och öron kan registrera mer än två, vilket är en tillgång i den senare analysen, och att den som utförde intervjuerna gavs möjlighet att helt fokusera på samtalet med intervjupersonen utan att distraheras av att behöva föra anteckningar. Den främsta nackdelen är att maktobalansen i rummet förstärks ytterligare och att intervjupersonen kan uppleva ett större underläge. För att minska risken att ungdomarna skulle känna sig trängda av att ha två intervjuare i rummet tillfrågades de i god tid före intervjuerna om det var ok eller om de föredrog att enbart träffa en av oss. Vi var noga med att betona att det var upp till dem själva att välja det alternativ som kändes bäst för dem, men samtliga uttryckte att de inte hade något emot att träffa oss båda.

Det vi via intervjuerna har fått ta del av är ungdomarnas egna biografiska berättelser. Denna typ av berättelser är alltid selektiva i den bemärkelse att den som berättar kan välja vilka delar av sin historia som han/hon vill lyfta fram och dela med sig av. Detta menar vi på sätt och vis också ger ungdomarna viss kontroll i situationen. Berättelserna påverkas dessutom givetvis av att de till stora delar handlar om händelser som har utspelat sig tidigare ungdomarnas liv, varför också minnets funktioner och brister kan påverka det som framkommer. Vi som intervjuare styr också informanternas berättelser genom vilka frågor vi ställer. Månsson & Hedin (1998, s.70) beskriver detta på ett mycket tydligt sätt: "Verkligheten återges alltid via tolkningar, och genom det selektiva urval av frågor som intervjuaren ställer erbjuds den intervjuade behändig hjälp att "redigera" sina erfarenheter och renodla meningen i det som har hänt."

5.3 Urval och bortfall

I kvantitativ forskning framhålls ofta vikten av att urvalet av informanter görs slumpmässigt då syftet är att kunna generalisera resultaten och uttala sig om en större grupp än de informanterna själva utgör. Då det däremot gäller kvalitativ forskning, vars syfte snarare är att exemplifiera än att generalisera, finns det sällan eller aldrig någon anledning att göra ett slumpmässigt urval, varför urvalet i princip alltid blir selektivt och syftesbestämt. Några särskilda regler för hur det selektiva urvalet ska göras finns inte heller (Svenning 2003).

Då vi har velat ta del av institutionsplacerade ungdomars egna upplevelser, erfarenheter och tankar är vårt urval i allra högsta grad selektivt och syftesbestämt. För att skaffa informanter

vände vi oss alltså till ett HVB-hem som tar emot ungdomar mellan 13-17 år (för mer information om den aktuella institutionen se under *Bakgrund*). Vi hade viss kännedom om institutionen sedan tidigare då en av oss har gjort sin praktik där.

Först kontaktades institutionen ifråga och vi informerade personalen om vår studie och dess syfte. Efter att institutionens ledning godkänt vår studie tillfrågades samtliga av de inskrivna ungdomarna om de ville delta i studien. För att ge ungdomarna utrymme att fritt tacka nej valde vi att inledningsvis låta institutionens personal informera dem om möjligheten att delta samt vårt syfte. Senare gick även vi ut och informerade om studien själva och intervjuer med fem ungdomar bokades in. Antalet intervjuer bedömde vi då vara lagom utifrån att vi ville ha goda möjligheter att ingående analysera informanternas berättelser. Två av de inbokade intervjuerna blev dock av olika anledningar, på ungdomarnas initiativ, ombokade ett flertal gånger och i slutändan valde de att inte delta i studien. De tre övriga intervjuerna genomfördes som planerat. Detta innebär att vi under processens gång fick två bortfall och ställdes inför frågan om det var nödvändigt och/eller möjligt att på kort tid hitta ytterligare informanter på en annan institution. Efter noggrant övervägande och många diskussioner gjorde vi slutligen bedömningen att de tre intervjuer som vi genomfört var tillräckliga. Detta beslut fattades främst på två grunder. Det ena var att bortfallen kom relativt sent i processen, vilket gjorde att den tid vi hade kvar innan uppsatsen skulle vara färdig var knapp och att tiden det skulle ta oss att få kontakt med nya informanter, genomföra intervjuerna och skriva ut dem utan tvekan skulle påverka våra möjligheter att genomföra en bra analys av materialet negativt. Det var viktigt för oss att ha tillräckligt med tid för att göra en grundlig och väl underbyggd analys av vår empiri. Kvale (1997) framhåller också vikten av att man som kvalitativ forskare satsar på kvalitet framför kvantitet och menar att många studier skulle ha tjänat på att forskaren istället lagt mer krut på att förbereda och analysera ett mindre antal intervjuer. Det andra var att vi trots allt gjorde bedömningen att de redan genomförda intervjuerna ändå gav oss ett bra empiriskt material att utgå ifrån. Detta med tanke på att det främst är en analys av individernas egna subjektiva livsberättelser som vi ämnat genomföra, samt att vi med vår kvalitativa undersökning inte har några ambitioner att generalisera våra resultat.

5.4 Analysförfarande

I metodlitteratur för kvalitativ forskning beskrivs olika vägar till kunskap. Man talar bl.a. om att använda sig av antingen induktion eller deduktion under forskningsprocessen. Induktion avser att kunskap skapas ”nerifrån och upp”, dvs. att man utgår ifrån observationer som kan göras med sinnet och utifrån dessa bygger upp teorier. Deduktion står i sin tur för det motsatta, alltså att kunskap skapas ”uppifrån och ner”. Forskaren utgår då ifrån redan etablerade teorier när han/hon analyserar enskilda fall (Thomassen 2007). Vi har valt att kombinera induktion och deduktion, vilket brukar kallas för abduktion. Abduktion innebär att vi har utgått från vårt empiriskt insamlade material samtidigt som vi byggt vissa av våra frågeställningar och delar av analysen på teoretiska perspektiv/begrepp (Larsson 2005).

I den inledande analysfasen lyssnade först igenom intervjuerna och skrev sedan ut dem ordagrant i sin helhet. Under transkriberingen kodades all information som skulle kunna avslöja informanternas identitet. Nästa steg i processen var att vi var för sig gick igenom intervjuerna för att urskilja mönster och teman som vi sedan tillsammans gick igenom. Efter genomgången konstruerade vi en tidslinje för varje informant där all relevant information kring personen placerades in i kronologisk ordning. Därefter plockade vi ut teman utifrån vårt

syfte och våra frågeställningar. Widerberg (2002) menar att just detta, att sortera det insamlade materialet, är det första steget i analysförfarandet. Efter detta jämfördes de olika berättelserna vi fått från våra informanter och en sammansatt text under de olika teman vi skapat skrevs ihop. Utifrån den tidigare forskningen samt de teoretiska begrepp som vi valt ut till vår teoretiska ram analyserades materialet under varje tema. Vi har under arbetets gång utgått från ett hermeneutiskt synsätt på vad kunskap innebär. Hermeneutiken är en tradition bestående av olika teorier kring tolkning och förståelse (Thomassen 2007). Att ha ett hermeneutiskt synsätt innebär att man ser på helheten utifrån delarna och på delarna utifrån helheten. Detta sker i en ständig växelverkan och brukar vanligen kallas den hermeneutiska cirkeln (Kvale 1997).

5.5 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Då det gäller validitet och reliabilitet vill vi ansluta oss till uppfattningen om att det kan vara problematiskt att tala om dessa begrepp i förhållande till kvalitativa forskningsstudier så som de definieras i positivistiska och kvantitativa sammanhang. Ursprungligen innebär validitet att man mäter det man avser mäta med det mätinstrument som man har valt att använda och reliabilitet handlar om att resultaten ska vara tillförlitliga på så sätt att de skall bli de samma vid en ny undersökning med samma metod och syfte (Svenning 2003). Larsson (2005) påpekar att den internationella metodlitteraturen framhåller att man därför måste bedöma frågor om validitet och reliabilitet något annorlunda vid kvalitativ forskning.

Vid en kvalitativ intervjustudie med ett så pass litet urval som vårt bör man därför i första hand sträva efter en så hög inre/intern validitet som möjligt. Detta eftersom validiteten i kvalitativ forskning är nära sammankopplad med hur informationsrika informanternas beskrivningar är och med forskarens förmåga att genomföra en bra analys av sin empiri (Larsson 2005). Den inre/interna validiteten handlar alltså dels om att mätinstrumentet, i vårt fall intervjuguiden, används på ett bra sätt och dels om att frågorna ställs till personer som faktiskt har den kunskap man vill åt (Svenning 2003). För att försöka höja validiteten i vår studie har vi därför lagt ner mycket tid och arbete på att utforma vår intervjuguide så att den, enligt vår bedömning, förväntades ge oss ett bra empiriskt underlag för analys utifrån vårt syfte och våra frågeställningar. Alltså att den på ett bra sätt skulle fånga in ("mäta") det vi velat få kunskap om. Kvale (1997) framhåller också att validiteten i kvalitativ forskning hör ihop med forskarens förmåga att ifrågasätta, reflektera, kontrollera och teoretiskt tolka sina upptäckter, samt förmågan att i presentationen av resultatet tydligt förmedla hur forskningsprocessen framskridit och de val man gjort under processens gång. Därför har vi ansträngt oss för att försöka ge läsarna av denna uppsats en god inblick i hur vår forskningsprocess sett ut.

Reliabiliteten i kvalitativ forskning är svår att fastställa eftersom forskaren i de flesta fall inte utför någon egentlig mätning med resultat som kan förväntas bli exakt det samma vid en upprepning av undersökningen då forskaren, utifrån informanternas subjektiva beskrivningar, försöker upptäcka, beskriva och förstå olika delar av ett visst fenomen. Därför behöver man i kvalitativ forskning fokusera mer på resultatens och analysernas innehåll och logik. Ett sätt att försöka höja reliabiliteten i kvalitativa studier är därför att testa svarens innehåll kring ett visst tema genom att ställa flera frågor som liknar varandra (Larsson 2005). Detta har vi gjort i samtliga intervjuer och även följt upp svaren med uppföljningsfrågor och bett om förtydliganden av vissa uttalanden. I analysen har vi sedan varit särskilt uppmärksamma på likheter eller motsägelser i svaren på frågor som liknar varandra inom ett visst tema.

Med generaliserbarhet, ibland även kallad yttre validitet, åsyftas helt enkelt möjligheten att utifrån sitt resultat kunna uttala sig om en större population än de aktuella informanterna (Svenning 2003). Larsson (2005) menar att det i en kvalitativ studie med ett litet selektivt urval i princip inte är meningsfullt att tala om några generaliserbara resultat. Vi håller med om detta och har därför inga som helst ambitioner att generalisera kring institutionsplacerade ungdomars upplevelser och erfarenheter utifrån våra resultat. Vi har därför enbart varit ute efter att få en ökad förståelse av det område vi undersökt utifrån de exempel som våra informanter bidrar med genom sina personliga berättelser. Det är viktigt att uppmärksamma att resultaten endast rör den undersökta gruppen, även om vår förhoppning givetvis är att ändå kunna bidra med viktig kunskap och en ökad förståelse av området trots att det inte är möjligt att uttala sig om hur pass representativt resultatet är i stort.

5.6 Förförståelse

Widerberg (2002) framhåller att innehållet i en forskningsstudie, i synnerhet i en kvalitativ sådan, omöjligt kan undgå att påverkas av forskarens förförståelse av det fenomen som studeras. Därför är det av yttersta vikt att man som forskare så långt det är möjligt delger läsarna hur ens förförståelse ser ut, så att de har möjlighet att göra egna bedömningar av det presenterade materialet.

Självklart är också vi färgade av den kunskap, de värderingar och föreställningar vi har om det område vi valt som fokus för vår studie. Vår egen förförståelse har självklart, åtminstone delvis, kommit att präglas av den kunskap vi under vår socionomutbildning har fått ta del av vad gäller ungdomar, familjer, institutionsvård, förändringsarbete m.m. Två av oss har inte tidigare under utbildningen, via målgruppskurser och liknande, haft så mycket fokus på gruppen ungdomar, medan en av oss både valt att läsa målgruppskurser om unga samt gjort sin praktik på den institution som är aktuell i vår studie. Den förkunskap som hon har fått via sin praktik har på flera sätt upplevts som en positiv tillgång för oss under arbetets gång. Genom sina förkunskaper har hon bl.a. kunnat bidra med en kunskap om målgruppen ungdomar på institution och haft en viss kännedom om ungdomars uttryckssätt och språk, vilket varit värdefullt i arbetet med att konstruera och formulera intervjuguiden och dess frågor. Vi har också kunnat få relevant information om hur den aktuella institutionen ser ut och fungerar samt att vi antagligen haft lättare att få tillträde till ungdomarna än vad någon för institutionen helt okänd hade haft.

5.7 Etiska överväganden

Frågor kring etik och etiska ställningstaganden är något som vi upplever som ständigt närvarande i alla delar av forskningsprocessen. De etiska övervägandena bör således finnas med redan på planeringsstadiet och sedan löpa som en röd tråd ända tills presentationen av resultatet färdigställts. Vi vill nedan försöka ge en bild hur de etiska övervägandenas plats har sett ut i vår egen forskningsprocess.

Från planeringsstadiet och framåt har vi utgått ifrån Vetenskapsrådets fyra forskningsetiska principer för humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning om information, samtycke, konfidentialitet och nyttjande. Den första principen, det s.k. *Informationskravet*, innebär att vi som forskare ska ge våra intervjupersoner information om syftet med vår studie, att deltagandet från deras sida är helt frivilligt, att de kan välja att avbryta sin medverkan när som helst om de så önskar samt om vika eventuella fördelar respektive risker som deras

medverkan kan föra med sig. Den andra är *Samtyckeskravet* som i sin tur ytterligare betonar att det är informanterna själva som fattar beslut som rör deras medverkan genom hela forskningsprocessen. Den tredje är *Konfidentialitetskravet* som innebär att vi som forskare måste garantera informanterna största möjliga konfidentialitet, bl.a. genom att aidentifiera allt material och försäkra att alla personliga uppgifter förvaras oåtkomligt för obehöriga. Den sista principen är slutligen *Nyttjandekravet* som innebär att de insamlade uppgifterna endast får användas för det forskningsändamål det är avsett för (Vetenskapsrådet).

I ett missivbrev som skickades till samtliga ungdomar på institutionen efter att de tillfrågats om de ville delta i vår undersökning informerade vi om ovan nämnda krav. Vi var också extra tydliga med att den av oss som tidigare praktiserat på institutionen varken skulle utföra några intervjuer eller få ta del av intervjuerna innan de aidentifierats. Alla ungdomar som ville delta i studien fick skriva på ett informerat samtycke om att de tagit del av och godkänt informationen i missivbrevet. Då vi bedömde att ungdomarna var i en utsatt situation då de omhändertagits och placerats på institutionen samt att ämnet för vår studie och vissa av våra frågor kunde upplevas som känsliga, så ville vi även ha vårdnadshavarnas samtycke att genomföra intervjuerna med de ungdomar som var under 18 år. Föräldrarna kontaktades därför dels via telefon, då de informerades om studiens syfte, och fick sedan även skriva under samma informerade samtycke som ungdomarna själva. När vi sedan träffade ungdomarna för att genomföra intervjuerna tog vi oss tid att påminna om informationen i missivbrevet innan intervjun satte igång.

Det är också viktigt att vara medveten om och ta hänsyn till att en intervjusituation aldrig kan bli ett möte mellan jämställda parter eftersom intervjuaren alltid har ett visst övertag i och med att det är han/hon som styr samtalet, väljer samtalsämnena och i mångt och mycket kontrollerar situationen. Vi kommer heller inte ifrån att vi i intervjusituationen har ett visst övertag helt enkelt för att vi som främmande vuxna möter ungdomar i en utsatt situation. Det är också viktigt att vara uppmärksam på att intervjupersonen inte lockas eller pressas till att avslöja mer än han/hon avsett att göra (Kvale 1997). Detta har funnits i vårt medvetande både då vi arbetade med att utforma intervjuguiden och då vi genomförde själva intervjuerna. Vi var t ex noga med hur vi formulerade våra frågor kring ämnen som kunde tänkas vara extra laddade och undvek därför att ställa direkta frågor om deras erfarenheter av t ex övergrepp och misshandel inom familjen. Istället formulerade vi öppna frågor där ungdomen själv kunde välja att ta upp eventuella erfarenheter av detta. I de fall där ungdomen valde att berätta om liknande saker så följde vi givetvis upp svaren, men var varsamma och uppmärksamma på signaler från ungdomen om att inte gå djupare in på detta. Om ungdomarna av någon anledning inte ville svara på någon särskild fråga som vi ställde var vi noga med att acceptera det utan att vidare ifrågasätta anledning till detta.

Vid utskrifterna av intervjuerna och presentationen av resultat och analys har materialet aidentifierats och namnet på HVB-hemmet har ändrats för att ytterligare värna om konfidentialiteten. Då vi återger direkta citat i uppsatsen har dessa redigerats i viss mån från talspråk till skriftspråk. Detta med tanke på det Kvale (1997) skriver om hur det ofta är stor skillnad på talspråk och skriftspråk och att en publicering av citat i sin ursprungliga, och i skiftande grad osammanhängande och upprepande, form kan innebära att informanten själv eller en viss grupp utsätts för en oetisk stigmatisering. Detta har vi självklart gjort allt för att undvika, utan att för den sakens skull göra ändringar som påverkat innebörden av det intervjupersonen sagt.

6. Resultat och Analys

I detta kapitel kommer våra resultat och vår genomförda analys att presenteras. Kapitlet inleds med en kort presentation av våra informanter. Därefter kommer vi att presentera våra resultat och vår analys under tre olika teman: 1) *Uppväxten och vägen till placering*, 2) *Samhället griper in*, 3) *Förändringar i livet, synen på livssituationen och sig själv*. Dessa teman har växt fram under arbetets gång utifrån våra frågeställningar, vår intervjuguide och det vi funnit vid genomgång av vårt empiriska material.

Vi har valt att presentera varje tema för sig under separata rubriker. Under respektive tema kommer vi först att presentera resultatet och på vissa ställen även kort kommentera det som framkommer i materialet. Resultatet består i stor utsträckning av en sammanställning av ungdomarnas "livsberättelser" och presentationen har därför en kronologisk struktur. Efter varje tema följer en analys utifrån vårt teoretiska perspektiv samt den tidigare forskningen. Vi har valt att låta analysen komma i direkt anslutning till respektive tema för att ge en så sammanhållande bild av vårt material som möjligt.

6.1 Presentation av informanterna

Samtliga av våra tre informanter är pojkar mellan 15-18 år. För att de skall ges största möjliga konfidentialitet har vi ändrat deras förnamn och namnet på den aktuella institutionen. De kommer fortsättningsvis att kallas för Kalle, Mattias och Jonas.

Våra informanter kommer från varierande bakgrunder med olika familjekonstellationer och familjemönster. Det de har gemensamt är att alla tre har erfarenheter av eskalerande problem med t ex skolk, kriminalitet och droganvändning som har lett fram till att samhället har ingripit och placerat dem på institution. När vi träffar dem för att genomföra våra intervjuer är de alla placerade på Solängens HVB-hem och har vid intervjutillfället vistats där mellan 2-6 månader.

6.2 Uppväxten och vägen till placering

För att försöka förstå hur våra informanters livssituation såg ut före de blev placerade på institution och hur vägen till placeringen har sett ut bad vi dem bl.a. beskriva hur de haft det i sina familjer, hur skolgången fungerat, vad de gjort på fritiden samt hur deras erfarenheter av kontakt med myndighetspersoner sett ut. Deras berättelser om detta sammanfattas nedan under fyra olika rubriker.

Familjesituation under den tidiga uppväxten

I ungdomarnas beskrivningar av hur det har varit för dem att växa upp i sina familjer och hur relationerna inom familjen har sett ut finns både likheter och skillnader. Kalle och Mattias uttrycker att det har varit relativt tryggt i deras familjer under den tidiga uppväxten, medan Jonas berättar om en otrygg uppväxt med mycket våld, konflikter och en känsla av övergivenhet.

Kalle växer till en början upp i en familj som består av pappa, mamma, en äldre syster och en äldre bror. När Kalle är sex år skiljer sig föräldrarna och efter skilsmässan bor han främst hos mamman, men han är ofta hos sin pappa och träffar honom regelbundet. Han upplever att man i hans familj alltid har brytt sig mycket om varandra och att han alltid har kunnat prata med

sina föräldrar om viktiga saker. Kalle har också en nära relation med sin morfar som han räknar som en i familjen.

Mattias har växt upp tillsammans med sina föräldrar, en yngre syster och en äldre halvbror. Mattias har alltid sett upp mycket till sin bror och har haft honom som en idol. I det samhälle där Mattias och familjen bor fanns också stora delar av hans släkt, vilket har gjort att familjen umgåtts ganska mycket med släkten. För Mattias har mormor varit en särskilt viktig person som han alltid har kunnat prata med om vad som helst. Den tidiga uppväxten beskriver Mattias som lugn och menar att relationerna inom familjen var bra. Han hade bra kontakt med både mamma och pappa och kunde prata med dem om det mesta.

Jonas berättelse skiljer sig en hel del ifrån Kalles och Mattias. Han växer upp tillsammans med sina föräldrar och sina två systrar. Han beskriver att det har varit mycket bråk hemma och att pappan misshandlade honom från det att han var 5 år gammal. Relationen till mamman har inte heller varit bra och han har inte känt att han har kunnat vända sig till henne och prata om hur han har mått och haft det. När Jonas är i 11-årsåldern lämnar pappan både familjen och Sverige efter att ha blivit efterlyst för allvarliga brott. Faderns kriminella handlingar fördöms av släkten och Jonas beskriver hur i princip alla, förutom mormor och en av hans kusiner, vänder familjen ryggen.

Alla stängde dörrarna när pappa försvann och så..... Jag tycker inte om någon av dom. (Jonas)

Skoltiden

När Kalle började skolan gick det till en början väldigt bra för honom och hans trivdes i skolan. Han berättar att han var duktig i så gott som alla ämnen och han fick mycket beröm av lärarna.

Lärarna sa ju att jag var typ den bästa i klassen och så... Jag var bäst i nästan alla ämnen, förutom engelskan för den var jag aldrig på. (Kalle)

När Kalle kom upp i sjätte klass började han tycka att det var tråkigt att gå i skolan och började skolka allt oftare. I högstadiet gick han på förmiddagslektionerna, men efter lunch skolkade han i princip alltid. Ibland stannade han kvar i skolan och hängde i korridorerna och spelade kort, annars var han ute på stan tillsammans med kompisar. Kalle tror själv att den främsta anledningen till att han började skolka just då var att han umgicks mycket med äldre ungdomar som också skolkade. Det var mer lockande att hänga med kompisarna och åka runt på deras mopeder än att gå på lektionerna. Skolan och Kalles föräldrar reagerade på att han inte var i skolan och frågade honom om anledningen till detta. Kalle kunde inte ge något annat svar än att det var tråkigt med skolan.

För Mattias gick det också bra i skolan till en början. Han hade många kompisar i klassen och tyckte att de flesta ämnena var roliga fram till högstadiet. Någon gång i sjunde klass upplevde Mattias att han fick svårt att hänga med på mattelektionerna och halkade efter de andra i klassen. Detta ledde så småningom till att han halkade efter även i övriga ämnen och gav då upp och bestämde sig för att strunta i skolan helt och hållet.

Det var sen när jag började på högstadiet som det började, som jag började skita i det lite så.....Först sket sig matten och så var jag tvungen att lägga så mycket tid på det och då hann jag inte med dom andra ämnena..Då kände jag att jag hängde

efter för mycket så då tänkte jag att jag kommer aldrig att hinna ikapp. Så då slutade jag, hoppade av helt. (Mattias)

Han hamnade också ofta i bråk med både lärare och andra elever och började skolka allt mer. Mattias beskriver hur han då lärde känna andra ungdomar som också skolkade mycket och att det snart blev så att han umgicks mer med dem än sina gamla kompisar i klassen. Både skolan och föräldrarna reagerade på de förändringar som Mattias genomgick och man kallade ofta till möten i skolan där problemen diskuterades. Mamman försökte få honom att sköta sig bättre i skolan men situationen blev bara värre och värre och tillslut gick Mattias inte till skolan överhuvudtaget. När nionde klass var över hade han därför fått IG i alla ämnen förutom hemkunskap.

Jonas kan inte minnas att han någonsin skulle ha tyckt om att gå i skolan. Han har inte heller upplevt att det funnits något ämne som han vare sig varit bra på eller har tyckt varit roligt. Hans skolgång har istället kantats av bråk och problem redan ifrån första klass. Han hade inte särskilt många vänner i skolan och hamnade så gott som dagligen i slagsmål. Han tror själv att detta beror på att han fick så mycket stryk hemma och att pappan dessutom uppmanade honom att inte ta skit ifrån någon i skolan. Om någon sa eller gjorde något som han inte gillade så skulle han svara med våld. Detta ledde till att Jonas och föräldrarna ofta kallades till möten på skolan för att diskutera problemen. Dessa möten ledde i sin tur till att Jonas fick dubbla budskap från omgivningen. Skolan fördömde hans våldsamma handlingar och föräldrarna sa inte emot, men efter varje möte fick Jonas beröm av sin far.

Min pappa slog ju mig och sa också till mig liksom, att om någon säger så här och så här till dig så får du slå dom bara. Jag hade ju typ rektorssamtal varje dag.....för att jag hade slagit någon annan. För att han sa så här, ja, snacka skit om min hårfärg och så..... Så jag slog tillbaka och då sa han (pappa) efter varje möte då att, ja det är bra. Det är bra min son. Det är bra. (Jonas)

Jonas hade också en hel del frånvaro redan på låg- och mellanstadiet, men från och med att han började högstadiet så skolkade han så gott som varje dag. Han upplevde att skolan var onödig och att det mesta som lärarna ville att han skulle lära sig var både överdrivet och oviktigt. Istället hängde han i korridorerna och startade bråk med både lärare och elever. På det här sättet missade Jonas hela högstadiet och utan godkända betyg blev det omöjligt för honom att komma in på gymnasiet.

Vi kan efter att ha tagit del av ungdomarnas beskrivningar av sin skoltid konstatera att för Kalle och Mattias så var skolan och skolgången åtminstone till en början förknippad med positiva känslor och upplevelser. Båda har upplevt att de var duktiga i skolan och att de fått positiv respons ifrån omgivningen. Jonas har däremot aldrig förknippat skolan med något positivt utan skolgången har tvärtom varit kantad av bråk och problem. Han har inte upplevt att han har varit bra på något i skolan och har inte heller fått någon positivt respons på sin egen person, utan snarare redan från början blivit stämplad som en som bara ställer till problem. Även om ungdomarnas berättelser skiljer sig åt på olika sätt så finns det också likheter. För alla tre har skolan och skolgången, vid någon tidpunkt, kommit att bli ett stort problem. Alla tre berättar om hur de saknat eller tappat intresset och motivationen för skolarbetet och om tilltagande skolk. Mattias och Jonas beskriver också konflikter och bråk med både lärare och andra elever.

Vännerna och fritiden

I takt med att vi människor växer upp blir ofta vännerna allt viktigare i våra liv. Särskilt viktiga och inflytelserika är våra vänner under vår tonårstid. Så har det också varit för våra informanter. Alla tre beskriver, på lite olika sätt, hur vännerna blivit allt viktigare för dem och hur deras eget beteende har påverkats av det vännerna har sysslat med.

Kalle tycker själv att han har haft bra vänner som alltid har ställt upp för honom och beskriver att han och kompisarna umgicks i ett stort gäng, där de flesta hade känt varandra sedan dagis. Många i gänget var några år äldre än Kalle och vissa var kriminella. När Kalle var i 13-årsåldern började han begå brott tillsammans med några av vännerna. Då flera av de äldre i gänget höll på med sådant blev det att de yngre hängde på. För oss berättar Kalle bl.a. om inbrott och misshandel. Ungefär i samma veva slutade han också med sitt största fritidsintresse. Trots att Kalles föräldrar fick veta vad han och vännerna sysslade med så hindrade de honom inte att umgås med vännerna. Kalle tror att detta beror på att föräldrarna kände hans kompisar och deras föräldrar sedan länge och alltid hade tyckt bra om dem. De såg att dessa ungdomar var mer än bara kriminella och bråkiga. Istället försökte hans föräldrar tala mycket med honom om vilka konsekvenser hans handlingar kunde få och delade med sig av sina egna erfarenheter och misstag. Kalle berättar att hans pappa har haft en lång historia av bl.a. kriminalitet bakom sig och att han har berättat mycket om detta för Kalle.

Dom (föräldrarna) berättade och så liksom...och berättar vad som händer. Konsekvenserna och så.....Ja speciellt min pappa. För han var ju som jag när han var mindre. Precis så. I 30 år eller något sånt höll han på. Så han har ju berättat mycket för mig om vad det innebär då. (Kalle)

Då Mattias började skolka i högstadiet bytte han ut stora delar av sin umgängeskrets. Han lärde då känna andra ungdomar som också skolkade och istället för att gå på lektionerna hängde Mattias och de nya kompisarna mycket ute på stan eller hemma hos någon av de andra ungdomarna. De flesta i gänget var äldre än Mattias och vissa hade egna lägenheter. Mattias berättar om att man i gänget drack stora mängder alkohol och att det gått så vilt till då de träffats att en av vännerna blivit vräkt från sin lägenhet. När Mattias skall beskriva hur hans egen alkoholkonsumtion har sett ut berättar han att han oftast drack ett flak öl på kvällen, sedan drack han sprit på morgonen för att återhämta sig för att kunna dricka mer öl på dagen. Tillsammans med vännerna i gänget började Mattias också begå brott av olika slag. I början av högstadiet eldade han och några kompisar upp flera bilar, men efter att en av dem blev tagen av polisen tog de en paus från kriminaliteten. När de sedan började igen beskriver Mattias att det bl.a. handlade om personrån, misshandel, bilstöld, olovlig körning och rattfylleri. Han menar att det blev så att man i gänget "triggade" varandra att begå fler och fler brott. Ofta var de också berusade i samband med brotten och Mattias hade inte sällan minnesluckor efteråt.

Mattias föräldrar reagerade starkt då de fick reda på en del av det Mattias och hans kompisar höll på med och Mattias beskriver hur detta påverkade relationerna inom familjen mycket negativt. Det blev med ens mycket bråk och konflikter hemma. Särskilt mycket bråk blev det mellan honom och hans mamma. De som tidigare haft en nära relation och kunnat tala om allt låg plötsligt i ständig konflikt med varandra. Efter ett tag upplevde Mattias att mamman mer eller mindre gav upp när det gällde honom. Han säger att hon ofta blivit så arg att hon sagt till honom att hon skiter i vad han gör och han tycker inte att hon har kunnat stötta honom på något bra sätt. Familjen tyckte inte om Mattias nya vänner och förbjöd honom att umgås med

dem. Mattias struntade i detta eftersom han själv tyckte att hans vänner var bra. De ställde alltid upp för honom och var inte falska som vissa vänner annars kan vara. Mattias berättar också för oss att hans storebror varit kriminell och när Mattias var i 11-12-årsåldern dömdes brodern till fängelse. Han satt inne i 3 år innan han slussades ut till ett behandlingshem. Då brodern alltid varit en av Mattias idoler så tror Mattias att han kan ha blivit påverkad av att brodern sysslade med kriminella saker. Att det var en av de faktorer som lockade honom att börja begå brott.

Jonas berättar att han spelade fotboll i ett lag från det att han var fyra år gammal och att han länge var mycket engagerad i detta. Han tyckte själv att han var en rätt så bra spelare, men valde som 14-åring valde att lägga av med fotbollen. Då hade han börjat röka och fick så dålig kondition av rökningen att han inte orkade fortsätta. Jonas upplever själv att det var efter att han lagt av med fotbollen som allting verkligen började gå snett för honom.

Ja, jag tränade ju typ tre gånger i veckan och hade match varje helg. Så jag var väldigt indragen i det. Men sen började jag röka cigg och då tog det slut. Och då blev allting värre och värre bara. (Jonas)

Jonas umgicks med ett gäng äldre ungdomar. De flesta i gänget var barndomskompisar som han känt länge. Han berättar att många av de äldre i gänget höll på med både droger och kriminalitet och att han tyckte att det verkade spännande. Det han såg de äldre göra ville han också testa och uppskattar att han var omkring 13-14 år då han själv aktivt började begå brott. Att testa gränserna och begå brott var spännande och roligt och han upplevde att han fick en adrenalinkick av detta. Jonas har aldrig åkt fast för några av de brott han begått och vill inte gärna gå in på några detaljer gällande exakt vad de kriminella handlingarna har bestått av. Det han ändå nämner för oss är att han deltagit vid inbrott, slagsmål och misshandel samt att han både använt och sålt droger. Han beskriver också hur brott, festande och droger efter ett tag blev vardag för honom och en del av det dagliga livet.

Eftersom Jonas hade det så jobbigt hemma höll han sig hemifrån så mycket som möjligt. Han bråkade mycket med sin mamma och upplevde att hon hela tiden var emot honom och helst ville att han skulle försvinna från familjen. Jonas beskriver också hur hans ena syster tog avstånd ifrån honom och förbjöd honom att träffa hennes barn. Jonas menar att hans biologiska familj aldrig hade känts som en familj för honom. Istället var det vännerna i gänget som blev hans familj. Tillsammans med dem upplevde Jonas en gemenskap och ett brödraskap. De ställde alltid upp för honom om det var något han behövde och övergav honom aldrig. Förutom drogerna och brotten hade de intresset för musik gemensamt startade en hip-hopgrupp ihop. Jonas familj tyckte dock inte om hans vänner och ville inte att han skulle umgås med dem. Detta hade Jonas ingen förståelse för. Han menar att familjen bara såg det som var dåligt med hans vänner och inte allt det positiva som de faktiskt gav honom.

Ja, men dom ser ju bara det kriminella liksom. Dom ser ju inte allt annat...som jag har fått liksom. Och det gör ju jag. Och därför tycker jag att dom är det...Att dom inte är dåliga. (Jonas)

Vi kan se att både Kalle, Mattias och Jonas har umgått i gäng med äldre ungdomar och de beskriver alla tre att de har påverkats av att se de äldre hålla på med kriminalitet och i Jonas och Mattias fall även droger/alkohol. Alla tre beskriver också hur umgänget med vännerna och de nya destruktiva "fritidsaktiviteterna" har fått deras familjer att reagera. I Kalles fall handlade det mest om att föräldrarna började prata mycket med honom om vilka

konsekvenser hans handlingar kunde få samt att Kalles pappa berättade om sina egna misstag. Dock hindrade de honom inte från att umgås med de kriminella vännerna. I Mattias och Jonas fall innebar umgänget med de kriminella vännerna konflikter och försämrade relationer till föräldrar och syskon.

6.3 Analys – Uppväxten och vägen till placering

I ungdomarnas beskrivningar av hur deras uppväxttid sett ut kan vi urskilja mönster som framträder i samtliga berättelser. Vi ser hur vägen från den tidiga barndomen fram mot den kommande placeringen på institution för alla tre, i olika grad, har kantats av konflikter, familjer som ”brister”, problem med skolgången och ett umgänge med kriminella kamratgäng. Även om det inte finns några kausala och absoluta samband mellan t ex en problematisk familjesituation och institutionsplacering så anser vi ändå att vissa faktorer/händelser kan ha haft betydelse för ungdomarnas vägval under uppväxten. Därför kommer vi nedan att utifrån teoretiska begrepp och tidigare forskning närmare analysera några sådana viktiga faktorer som kan ha påverkat hur deras väg fram till placeringen har gestaltat sig.

Familjen som normgivare

Familjen har en viktig och betydelsefull roll i alla människors liv. Särskilt viktig är familjen för det lilla barnet och relationerna och samspelet inom den egna familjen påverkar hur vi utvecklas och formar oss som personer. Symbolisk interaktionism utgår ifrån att all interaktion är social. Härmed kan man säga att man som litet barn, är utlämnad till den familj man växer upp tillsammans med då det är den första interaktion man har med andra människor. De personer som har en mycket betydelsefull roll i barnets liv kan definieras som barnets *signifikanta andra* (Trost & Levin 2004). Dessa mycket viktiga personer påverkar vilka normer och värderingar som internaliseras hos barnet och påverkar även utvecklingen av jaget. Även om ungdomarnas beskrivningar av sina familjesituationer skiljer sig åt på flera sätt kan vi se att samtliga har växt upp med åtminstone en signifikant andre som har någon typ av kriminell bakgrund. Vi menar att detta skulle ha kunnat påverka hur ungdomarna ser på kriminalitet, men även vilka normer och värderingar de lever efter i sin vardag. Detta p.g.a. att de med stor sannolikhet har internaliserat de normer och värderingar som har omgivit dem under uppväxten, med andra ord de signifikanta andras uppfattning om vad som är rätt och fel.

Kalle och Mattias, har till skillnad från Jonas, båda erfarenheter av positiva relationer till sina signifikanta andra. Vi tänker oss att denna positiva erfarenhet också skulle kunna vara en av orsakerna till att deras problem, t ex i skolan, uppkommer betydligt senare än Jonas. Båda två beskriver generellt goda uppväxtvillkor och relationer inom familjen under den tidiga uppväxten och har upplevt att familjen har funnits där som ett stöd för dem. Jonas däremot berättar om misshandel, övergivenhet och svek på ett sätt som gör att vi tolkar det som om hans signifikanta andra nästan uteslutande har gett honom negativa budskap, både om den egna personen och om hur världen i stort fungerar. Kalle och Mattias berättar dessutom om andra viktiga signifikanta andra i form av släktingar som de har en positiv relation till. I Jonas fall bär han med sig upplevelser av att även de signifikanta andra i släkten sviker honom och vänder honom ryggen p.g.a. pappans beteende. Han lämnas således ensam i världen och tvingas söka trygghet och gemenskap utanför den egna familjekretsen. Han framhåller också själv att familjen aldrig kändes som en familj för honom under uppväxten.

De signifikanta andra påverkar även hur en människas föreställningsvärld ser ut. Föreställningsvärlden är en social produkt eftersom den skapas, utvecklas och verkar beroende av våra sociala erfarenheter och den föreställningsvärld vi har är också en förutsättning för den sociala interaktionen med andra (Trost & Levin 2004). Detta innebär att ungdomarnas *föreställningsvärld* baseras på det som de varit med om i sitt liv samt hur de omedvetet definierar världen. Då de internaliserat de signifikanta andras normer och värderingar blir detta grunden för deras föreställningsvärld och blir därmed deras utgångspunkt för hur de uppfattar världen. Det är givetvis omöjligt för oss att utifrån ungdomarnas berättelser uttala oss exakt om hur deras föreställningsvärld ser ut och vilka av deras erfarenheter som mest kommit att påverka dess uppbyggnad. Men utifrån dessa berättelser finns det ändå vissa händelser/omständigheter som är värda att reflektera kring. Det är t ex troligt att Jonas svåra hemförhållanden kan ha kommit att påverka hans föreställningsvärld och därmed även hur han agerat i den sociala interaktionen med andra. Med tanke på att han själv utsatts för misshandel och även uppmanats att lösa konflikter och skaffa sig respekt genom att ta till våld är det inte omöjligt att det har varit svårt för honom att hitta andra sätt att uttrycka sig och interagera med omgivningen. Alternativa förhållningssätt kan helt enkelt ha saknats i hans föreställningsvärld. Kanske har det inte heller ingått i hans föreställningsvärld att föräldrarna eller andra vuxna skulle kunna vara några som man som barn kan vända sig till då man får problem. I hans verklighet kan det snarare ha varit så att man får klara sig bäst man kan på egen hand. När han stött på problem har han försökt att lösa dem på egen hand. Om Jonas hade haft en annan föreställning om det stöd han kunde förväntas få från vuxenvärlden kanske han mer aktivt sökt eller kunnat ta emot hjälp utifrån istället för att söka sig till droger och kriminalitet. Här vill vi också återkomma till resonemanget som vi förde ovan, angående hur ungdomarna kan ha påverkats av att ha signifikanta andra med kriminella bakgrunder. Vi anser att det är rimligt att utgå ifrån att ungdomarnas föreställningsvärld också kan ha påverkats av detta. Det faktum att man har signifikanta andra med kriminell bakgrund i sin närhet skulle kunna göra att steget till att själv begå kriminella handlingar inte blir fullt så stort som det annars skulle ha varit. Vi menar att kriminalitet som en "acceptabel" företeelse kanske har blivit en del av ungdomarnas föreställningsvärld p.g.a. att de har nära anhöriga som valt att ägna sig åt det. I Mattias fall rör det sig dessutom om en nära anhörig som alltid har varit som en idol för honom.

Skolan som vägsål och en familj som "brister"

Under den senare tiden i socialisationsprocessen utökas de signifikanta andra till att även innefatta vänner och t.ex. lärare på skolan. Vännerna kommer att spela en stor roll då man under denna tid i livet spenderar mycket tid tillsammans med dessa (Hewitt 1981). Skolan blir alltså en viktig arena som därmed också kan ha varit betydelsefull för hur ungdomarnas väg till placering på institution kom att gestaltat sig. Kalle och Mattias har båda upplevelser av att, åtminstone till en början, fungera och lyckas bra i skolan. Vi tänker oss att de bilder de fick av sig själva genom de signifikanta andra i skolan därmed var övervägande positiva. Dessa positiva erfarenheter och responsen från de signifikanta andra i skolan skulle kunna vara en bidragande orsak till att de fungerade och höll sig kvar i skolans värld betydligt längre än vad Jonas gjorde. Dessutom har de haft goda och fungerande relationer i sina hemmiljöer, vilket tidigare forskning har påtalat främjar barnets utveckling och välmående (Levin 1998, Andreassen 2003), vilket i sig också skulle kunna ha påverkat deras skolgång i positiv bemärkelse. I Jonas fall har skolgången kantats av bråk, konflikter och misslyckanden redan från starten. För honom har det inte funnits några positiva signifikanta andra i skolan överhuvudtaget, han har inte ens haft vänner i skolan. Jonas svårigheter med att hitta och

skapa fungerande och positiva relationer till andra i skolan skulle kunna relateras till att han sedan han var mycket liten via sina signifikanta andra har fått erfara att andra människor inte är att lita på, i synnerhet inte vuxna. Att Jonas får problem med de sociala relationerna i skolan skulle ju även kunna hänga samman med hur hans föreställningsvärld ser ut. En förutsättning för att den sociala interaktionen mellan oss människor skall fungera är att vi har likartade föreställningsvärldar (Trost & Levin 2004). Om Jonas föreställningsvärld, p.g.a. de erfarenheter han har med sig hemifrån, skiljer sig från många andras på skolan kan detta ha skapat problem. Då han inte heller har några nära relationer med någon i skolan, t ex lärare och klasskamrater, som kan ge honom alternativa förhållningssätt och erfarenheter som ändrar hans uppfattning om givna situationer så blir det svårare för honom att förändra sin föreställningsvärld. Det är när vi gör nya erfarenheter som gör att vi omdefinierar en situation som vår föreställningsvärld genomgår en förändring och vice versa (Trost & Levin 2004).

I ungdomarnas berättelser om skolgången och vägen mot placering kan vi urskilja ett mönster där samtliga tillslut kommer till en punkt då de får problem i skolan och börjar skolka. Det är i samband med detta som de, tillsammans med sina kamratgäng, börjar med kriminalitet och alkohol/droger. Detta leder tillslut till att de faller ur skolan helt och hållet. Tidigare forskning har också pekat på att det ofta finns ett samband mellan problem att få skolgången att fungera och en ökad risk för att ungdomar utvecklar sociala problem och avvikande beteenden av olika slag (Andreassen 2003). Forskning har även visat att ungdomar som faller ur skolan lättare hamnar i destruktiva gängkulturer och utvecklande av kriminellt beteende (Rydellius 1996). Utifrån våra ungdomars berättelser framgår denna process mycket tydligt då de kommit att lämna skolan och i samband med det också sökt sig till äldre och destruktiva kamrater och börjat begå kriminella handlingar.

I ungdomarnas berättelser finns också beskrivningar av hur problem uppstår/förvärras i deras familjer i takt med att problemen kring dem eskalerar. Vi kan då se att föräldrarna på olika sätt får svårt att klara av att hantera situationen och ge ungdomarna det stöd de behöver, t ex i form av tydlig gränssättning. Vikten av föräldrafärdigheter som konsekvent gränssättning, uppföljning av ungdomens aktiviteter och förmågan att förhindra umgänge med destruktiva kamrater och den betydelse som detta har för ungdomens utveckling och beteende framhålls i den tidigare forskningen (Andreassen 2003). Vi ser hur Kalles föräldrar försöker förklara vilka konsekvenser han beteende kan få, men de sätter inga tydliga gränser för vad som är acceptabelt och inte. De försöker inte heller hindra honom från att umgås med de vänner som håller på med kriminalitet. Att Kalles signifikanta andra inte sätter stopp för det destruktiva umgänget skulle kunna ha gett honom föreställningen om att situationen trots allt inte var så allvarlig och att det gjorde att han valde att fortsätta på den inslagna vägen. Symbolisk interaktionism poängterar just detta, att det sätt man definierar sin situation på blir avgörande för hur man handlar, dvs. definitionen blir verklig i sina konsekvenser (Trost & Levin 2004). Även i Mattias fall kan vi se hur familjen inte klarar av att hantera den nya situation som uppstått utan ”ger upp”, vilket vi tänker oss ger Mattias signaler om att hans signifikanta andra inte bryr sig längre. Detta är tydligt då Mattias uttrycker en avsaknad av stöd från framförallt sin mamma. Vi kan alltså se hur Mattias goda familjerelationer förändrades under denna period i hans liv och konflikter uppstod hemma. Då han kom i kollisionskurs med sina signifikanta andra fick han därmed även mindre social påverkan från dem då han tillbringade mestadels av tiden med sina kriminella vänner. Som vi tidigare poängterat så har Jonas uppväxt kantats av misshandel, svek och övergivenhet och därför aldrig utgjort någon trygghet för honom. Han har levt i en problematisk och komplicerad familj redan från början, till skillnad från våra andra ungdomar. Såväl Andreassen (2003) som Levin (1998) menar att

dysfunktionella familjeförhållanden samt erfarenhet av splittrade hem, frånvaro av förälder samt stränga uppfostringsmetoder är karakteristiskt för de ungdomar som senare hamnar på institution. Med tanke på Jonas familjeförhållanden är det inte svårt att förstå att han redan i mycket tidig ålder sökt sig till sina vänner för att få känna en tillhörighet samt att få den trygghet han saknat hemma. Det här innebär alltså att Jonas inte fått påverkan från så många andra håll än från sina vänner. Tidigare forskning beskriver hur ungdomar söker sig till sina vänner när tryggheten hemma fallerar, vilket då leder till isolering från social påverkan från annat håll. Om dessa vänner dessutom har destruktiva beteenden ökar risken för att ungdomen utvecklar själv detta beteende (Andreassen 2003). Detta kan vi alltså se gäller för alla våra ungdomar fast på olika grunder. Under denna tidsperiod blev således vännerna mer betydelsefulla, vilket troligtvis innebar att ungdomarna allt mer kom att identifiera sig med sina kriminella vänner och på så vis internaliserade de normer, värderingar och förhållningssätt som fanns i den världen.

Kolliderande sociala världar

Vi människor tillhör alla flera olika sociala världar och utifrån ungdomarnas berättelser blir det tydligt för oss att samtliga har levt i olika sociala världar som så småningom har kolliderat och att detta skapat konflikter i ungdomarnas liv. Skårner (2001) beskriver sociala världar som en människas tillhörighet till olika sociala kontexter där det utvecklas en gemensam kultur med normer, värderingar och förhållningssätt gentemot livet. Skårner beskriver även hur de sociala världarna krockar när en människa ställs inför motstridiga krav från dem och att det då lätt uppstår missförstånd och konflikter som försvårar livet på många plan. För våra ungdomar utgör familjen och skolan två olika sociala världar. För Mattias och Kalle har det inte, till en början, varit några större problem att förhålla sig till och växla mellan dessa olika världar då de legat nära varandra och haft förenliga normer och värderingar. Detta tänker vi oss resulterade i att deras föreställningsvärld fick ett och samma budskap om världens beskaffenhet. I Jonas fall är det däremot tydligt att hans sociala världar krockar och skapar konflikter redan från början. Detta leder troligtvis till att Jonas får en ganska paradoxal föreställningsvärld då han hela tiden får dubbla budskap från sina sociala världar om hur verkligheten ser ut och hur man skall förhålla sig till den. Den bild Jonas internaliserat på hemmaplan om hur man förhåller sig till saker och ting är inte förenlig med skolans normer och förväntningar. Emellertid kan vi se hur Jonas känner mest tillhörighet till den sociala värld han lever i med sina vänner. Dessa vänner har ett kriminellt beteende och lever efter normer och värderingar som inte förenliga med det övriga samhällets. Utifrån ovanstående är det inte konstigt om Jonas utvecklar ett, i samhällets ögon, avvikande beteende då han känner mest tillhörighet och gemenskap med en destruktiv social värld.

Senare i ungdomarnas liv, då problemen hopar sig, spenderar även Kalle och Mattias mer tid med sina vänner och internaliserar gängets normer och värderingar. Här ser vi hur en ny social värld uppstod som inte överensstämde med deras andra världar. Kalle och Mattias tillhörighet i den nya sociala världen medförde tillslut att även deras världar krockade och att konflikter uppstod eftersom de normer och värderingar som den nya sociala världen tillsammans med vännerna representerade stod i strid med vad deras andra sociala världar stod för.

6.4 Samhället griper in

Kalle, Mattias och Jonas kommer alla till en punkt då samhället reagerar på deras allt mer destruktiva beteenden. De kommer då alla tre på olika sätt i kontakt med myndighetspersoner från socialtjänst och polis och denna kontakt mynnar så småningom ut i ett beslut om att de inte längre kan tas om hand i sina hemmiljöer utan skall placeras på institution. Vi kommer under detta tema att sammanfatta våra informanternas berättelser om hur samhället griper in i deras liv och deras egna upplevelser av att bli placerade och av själva placeringstiden.

Första kontakten med myndigheter

Kalles kriminella handlingar och frånvaro i skolan ledde så småningom till att socialtjänsten kopplades in och en utredning startades. Kalle hade också mycket kontakt med polisen. Han beskriver för oss hur polisen dels sökte upp honom i hemmet men också hur de flera gånger kom till skolan och hämtade honom med handfängsel.

Det var mycket polis och så inblandat också. Det gick liksom inte en dag utan att någon knackade på dörren och sa "Ja det är polisen." Det var liksom jobbigt. Som när dom kom till skolan och så. Det var ju pinsamt när folk tittade när man gick därifrån, med handfängsel och skit. Pinsamt liksom. Jag tyckte det var pinsamt i alla fall..... Men det var många gånger som dom bara hade misstänkt mig för, eller som dom ville prata med mig liksom, om jag visste någonting om det som hänt..... Det var ju inte varje gång dom kom som dom sa att det var mitt fel liksom.
(Kalle)

Trots att Kalle beskriver ganska dramatiska händelser, t.ex. att polisen hämtade honom med handfängsel, så tycker han ändå att polisen behandlat honom juste. Kalle beskriver hur polisen i hans närområde lärt känna honom och hans gäng och att han upplever att de hade en relation till varandra, de kände varandra till namn osv. Även inom socialtjänsten tycker Kalle att han blivit bra bemött. Han påpekar dock att han bytt socialsekreterare ofta och därför egentligen aldrig har lärt känna någon av dem. Socialtjänstens utredning resulterar så småningom i att Kalle blir placerad enligt LVU på en låst institutionsavdelning.

Mattias beskriver att han fick kontakt med både socialtjänsten och polisen då problemen kring honom bara fortsatte att eskalera. Kontakten med polisen beskriver han som mycket negativ. Han åkte fast flera gånger, var ofta kallad till förhör och polisen har bl.a. varit hemma hos honom och gjort husrannsakan.

Liksom polisen kom, typ sex stycken civilare och väckte mig typ fem på morgonen hemma hos mamma..... Dom gjorde husrannsakan, bara rev upp allting, letade efter en kniv gjorde dom. (Mattias)

Mattias beskriver också en episod som utspelade sig efter att han blivit arg på en polis i ett förhör. Då han visste var polisen bodde hämnades han och några av vännerna genom att slå sönder alla rutor på polisens hus. När han sedan åkte fast för det så fick han höga böter som kommer att ta lång tid för honom att betala av. Mattias resonerar som så att om han inte hade varit på just det förhöret med den polisen, så skulle detta inte ha hänt och då skulle han inte ha fått dessa böter. Han hade inte tänkt på att han vid det tillfället precis hade fyllt 15 år och alltså skulle bli tvungen att betala böterna själv. Innan han fyllde 15 år var det ju

försäkringsbolaget som stod för sådant. Så på det sättet har kontakten med polisen påverkat honom mycket negativt och han gillar inte poliser överhuvudtaget.

Då det gäller socialtjänsten så fick Mattias först kontakt med en socialsekreterare som hade hand om hans ärende. Efter att han åkt fast för en misshandel beslutades det dock att han behövde mer hjälp och hans ärende flyttades därför över till den socialsekreterare som han vid intervjutillfället fortfarande har. Mattias nya socialsekreterare gav honom till slut ett ultimatum. Antingen så kunde han välja att frivilligt bli placerad på Solängen eller så skulle hon ansöka om LVU och då skulle det bli placering på en låst anstalt. Mattias valde då att åka till Solängen och placerades därför där enligt SoL, men han uttrycker mycket tydligt att han egentligen inte hade något val. För honom handlade det om utpressning från socialsekreterarens sida.

Fast jag tycker ändå att...min socialsekreterare, hon som gav mig dom valen då. Det är liksom inget, jag har inget att välja på egentligen. Jag tycker att hon borde ha gett mig...sagt att om jag gör något mer så...Hon kunde ju ha varnat mig. För hon ringde mig på måndagen och sa att jag skulle vara där på torsdagen.....Nej jag hade inget val. Det var ju liksom låst eller öppet. (Mattias)

Han tycker inte om sin socialsekreterare och upplever att hon hela tiden använder hotet om LVU och låst avdelning för att tvinga honom att sköta sig. Han har flera gånger bett om att få byta, men man har sagt åt honom att han inte kommer att få göra det.

Då det gäller Jonas var det skolan och hans mamma som någon gång under hans högstadietid tog kontakt med socialtjänsten. Detta tror Jonas dels beror på hans frånvaro i skolan samt att de börjat misstänka att han använde droger. Socialtjänsten kallade till möte och Jonas fick lämna ett urinprov. Då Jonas före mötet misstänkt att han skulle tvingas lämna ett prov så hade han under en månad avstått från att "röka på", varför provsvaret blev negativt. En tid senare fick han dock lämna ett nytt urinprov och den gången var det positivt då han inte enbart "rökt på" utan även hade andra droger i kroppen.

Ja, vi hade ju först ett möte där dom ville att jag skulle ta pisseprov. Men då visade det negativt. För jag hade...jag visste att det var soc jag skulle ha möte med.....Så därför slutade jag röka i en månad så att jag kunde vara ren. Så pissa jag och så var jag ren. Ja och då var det ju slut med det, men så fortsatte jag att bråka och sånt på skolan. Så dom drog in soc ännu en gång...Och då fick jag pissa igen...och då var det andra droger jag hade tagit, så då var det ju positivt. (Jonas)

Jonas socialsekreterare ställde då ett ultimatum. Antingen så kunde han välja en frivillig placering enligt SoL eller så skulle man ansöka om placering enligt LVU på en låst avdelning. Jonas upplevde då, precis som Mattias, att han inte hade något annat val än att samarbeta och gick med på att placeras frivilligt på en institution.

Placeringar före Solängen

Mattias är den ende av våra informanter som vid intervjutillfället inte är placerad enligt LVU, även om han upplever att den frivilliga placeringen enligt SoL är ytterst ofrivillig. Han är också den ende som inte har några tidigare placeringar bakom sig före han placerades på Solängen. Kalle och Jonas däremot har båda erfarenheter av tidigare placeringar och av att tvångsplaceras enligt LVU.

Kalle blev alltså placerad på en institution där han hamnade på en låst avdelning. Ungefär samtidigt blev flera av hans vänner också omhändertagna av de sociala myndigheterna och placerade i familjehem eller på institution. Kalle beskriver upplevelsen av att placeras på en låst avdelning i negativa ordalag, samtidigt som han uttrycker en viss förståelse för att det var hans eget beteende som låg till grund för placeringen.

Ja det kändes ju för jävligt. Men liksom, jag hade ju gjort det själv liksom. Det är ju ingen annan som kunde... Ja det var ju ingen annans fel. Det var mitt egna fel.
(Kalle)

På den låsta avdelningen trivdes Kalle inte alls och beskriver att personalen där inte lyssnade när han sökte kontakt och att han ofta blev lämnad ensam när han behövde prata. Efter 13 veckor blir han förflyttad till Solängen, där han vid intervjutillfället har hunnit vistas i ungefär ett halvår.

Då Jonas upplevde att han inte hade något annat val än att samarbeta med socialsekreteraren gick han alltså med på att placeras frivillig enligt SoL på en institution. På denna institution blev Jonas kvar i 6 månader innan han fick flytta hem igen. Ganska snart efter hemkomsten återgick han till både drogerna och kriminaliteten. Socialtjänsten valde då att ge Jonas en kontaktperson som han skulle träffa tre timmar varje vecka. Jonas var inte nöjd med den kontakten och kontakten avslutades efter en kort tid. Jonas har uppfattat att socialtjänstens syfte, både med den första institutionsplaceringen och med denna kontaktperson, var att få honom att sluta med drogerna. Han uttrycker dock en klar uppfattning om att vare sig vistelse på institution eller andra insatser kan få någon att sluta med droger om personen inte själv är motiverad att göra det.

Nej, dom trodde att det skulle hjälpa mig att lägga av med droger och sånt liksom. Men vad jag tycker så hjälper inte behandlingshem eller något sånt.....Det är bara vad man själv vill liksom. Vill du lägga av så kan du lägga av utan problem. Det är ju vad du själv vill. Behandlingshem eller någonting, det hjälper inte tycker jag..... Du kan vara på behandlingshem, men vill du inte sluta kan du ju, kommer du ju att fortsätta med det sen när du kommer ut eller när du får permission.....Och då pissar man ju positivt varenda gång. Det kommer liksom aldrig...man bestämmer ju själv. (Jonas)

Efter att Jonas varit hemma i ett halvår beslutade socialtjänsten att åter placera honom på institution. Hans socialsekreterare ville då att han skulle åka till Solängen, men Jonas vägrade. Socialtjänsten ansökte om att Jonas skulle placeras enligt LVU och han skickades till ett annat HVB-hem där han hamnade på en låst avdelning. På denna avdelning blev Jonas kvar i lite drygt en månad innan han förflyttades till Solängen. Efter två veckor på Solängen rymde han och placerades då på en annan låst avdelning i två veckor. Efter dessa veckor återvände Jonas till Solängen, där han vid intervjutillfällen har hunnit vara ett par månader.

Både Kalle och Jonas får under intervjuerna frågan om hur de känner inför att vara tvångsplacerade och det visar sig att de har ganska olika tankar och känslor kring detta. Kalle uppger att han inte hade eller har några särskilda tankar eller känslor inför att placeras enligt LVU. Han hade inte heller några särskilda förväntningar på hur det skulle vara att komma till en institution, mer än att det kanske skulle vara bra för honom på något sätt. Han uttrycker också att hans familj, i synnerhet pappan, nog tyckte att det var bra för honom att bli placerad någonstans så att han kunde få hjälp. Jonas däremot upplever tvångsplaceringen enligt LVU

som "helt för jävligt". Han beskriver en känsla av att bli inspärrad och en maktlöshet i att inte kunna bestämma någonting själv. Han talar också om att han mått, och mår, väldigt dåligt av att ha behövt flytta omkring och byta institution flera gånger och den osäkerhet och utlämnande av sig själv som det inneburit för honom.

Nej, jag är trött på att flytta runt överallt. Fyra ställen med det här liksom, det är ju bara jobbigt. Liksom nytt folk hela tiden. Ny personal hela tiden. Nya kontaktpersoner på nya ställen hela tiden liksom. Det är bara jobbigt.....Det känns som om man har pratat med hela Sverige snart. (Jonas)

Tiden på Solängen

Ungdomarnas upplevelse av tiden på Solängen skiljer sig åt. Kalle är den som verkar vara mest nöjd med placeringen och han säger att han trivs bra där. Han upplever sig ha en god kontakt personalen, som lyssnar på honom och ger honom den hjälp han behöver. Särskilt nöjd är han med den hjälp han får i skolan och trivs bra med att klasserna är mindre än i den vanliga skolan. Han kommer också bra överens med de andra ungdomarna som är placerade där och då man på Solängen arbetar mycket med familjen, i syfte att ungdomarna skall kunna flytta hem efter placeringen, så träffar Kalle sin familj ganska mycket. De kommer ofta till institutionen och Kalle åker hem och hälsar på nästan varje dag och sover hemma från torsdag till söndag. Därför upplever han inte att det är så dramatiskt för honom att inte "bo" hemma hos familjen. Han tror också att han snart kommer att få flytta hem igen eftersom han fått höra att det troligtvis blir utskrivning i juni då han kommer att ha läst in högstadiet på institutionen.

Kalle berättar också att den socialsekreterare han har just nu är bra och att de har en bra kontakt. De träffas när socialsekreteraren kommer till institutionen för att vara med på möten och mellan mötena ringer hon ibland för att prata med honom och höra hur det går. Han upplever att socialsekreteraren ställer upp ganska mycket för honom. Eftersom han är placerad enligt LVU är det hon som beslutar om permissioner och Kalle menar att han ofta får extra permissioner om han ber om det.

Hon ställer upp mycket och såna grejer... Ibland när jag frågar om jag kan få åka hem tidigare några dagar så är det oftast så att "Ja visst, om du har skött skolan eller om dom godkänner det på Solängen. Så är det väl ok". (Kalle)

Trots att relationen mellan honom och socialsekreteraren fungerar bra så upplever inte Kalle henne som en viktig person i sitt liv, i slutänden är hon ändå bara en socialsekreterare.

Mattias är aningen mer ambivalent än Kalle i sina beskrivningar av hur det är för honom att vara placerad på Solängen. När vi träffar honom har han varit på där i ungefär 3 månader och säger att det är ganska ok att vara där trots allt. Före placeringen hade han hört sin bror berätta om hur det var när han satt på behandlingshem. Enligt brodern var det bara "pisstråkigt" och "det värsta som finns", så när Mattias själv kom till Solängen blev han positivt överraskad. Han vill inte gå så långt som att säga att han trivs där, men det är inte så farligt som han trodde att det skulle vara. Han tänker hela tiden på att det är bättre än att vara på en låst avdelning och att han i alla fall får röka här. Mattias kommer bra överens med de andra ungdomarna på Solängen och tycker att personalen är bra. Personalen har lyssnat på honom och han har känt att han kunnat prata med dem. Dock förstår han inte vad som hänt med dem nu, för på sista tiden har de bara varit arga på honom hela tiden. Mattias berättar att han ibland har lurat personalen om var han befunnit sig när han inte varit på institutionen. Han har t ex

sagt att han hoppat på ett tåg till Malmö trots att han egentligen var kvar i sin hemstad. Vid ett annat tillfälle hade han fått lov att åka hem till sin bror, men istället för att komma tillbaka på kvällen som bestämt så sov han över hos brodern. Så nu har man bestämt att han inte får umgås med sin bror som han vill längre.

Dagarna på institutionen beskriver Mattias som väldigt långsamma. Han upplever att det inte finns någonting att göra där och tycker själv att han mest sover, äter och röker. Han är dock nöjd med skolan och har fått bra kontakt med en av lärarna. Med henne kan han prata om allt möjligt och hon har fått honom att inse allvaret i saker som han tidigare inte har funderat särskilt mycket på. Att inte bo med sin familj tycker Mattias är ok och påpekar att han ju förtjänar att vara där han är och att hans familj nu kan få lite lugn och ro hemma. Samtidigt längtar han hem och tycker att det är jobbigt att inte få träffa kompisarna så mycket som han skulle vilja. Han hoppas dock att han skall få flytta hem igen till sommaren eftersom han då troligtvis kommer att ha läst in alla sina betyg, vilket ju egentligen är det enda som han har behövt hjälp med när han tänker efter.

När Mattias funderar över syftet med placeringen på Solängen säger han sig till viss del kunna förstå varför man valt att placera honom där. Han tar upp att socialsekreteraren sagt att han är farlig för allmänheten, men att det nog mest är för att han skall skärpa sig och få ordning på sitt liv.

Ja min socialsekreterare sa till mig, precis när jag flyttade hit då, att det var farligt för XXXX (hemkommunen) att jag gick lös på gatorna.....Men i det stora hela tror jag att det är för att de vill att jag ska få ordning på mitt liv...Ja sluta göra dumma saker och...fixa skolan. (Mattias)

Jonas är den av ungdomarna som är mest missnöjd med placeringen på Solängen och han kan inte komma därifrån fort nog. Han berättar att när han först kom till Solängen tyckte han att det kändes bra eftersom han kom från en låst avdelning. Han tyckte att stället verkade "soft" och att reglerna var bra, men denna uppfattning ändrades snabbt och nu trivs han inte alls och vill bara komma därifrån. Jonas upplever inte att det finns någonting, förutom skolan, som han kan få hjälp med på Solängen. Han beskriver istället hur han tycker att alla dagar är likadana och att det inte finns något att göra på institutionen, om man som han är tvångsplacerad. Det är jobbigt att inte få gå ut utan att personalen är med och tack vare att hans familj bor ganska långt ifrån institutionen så kan han inte åka hem så ofta som han önskar. Han upplever sig inte heller ha något gemensamt med de andra ungdomarna där. Jonas beskriver en stark hemlängtan och en längtan efter att själv kunna välja hur vardagen skall se ut istället för att hela tiden behöva följa institutionens regler och rutiner.

Ja det är för jävligt. Jag vill bara åka hem hela tiden liksom. Jag vill vara i mitt egna rum, sova i min egna säng. Bara vara i mitt rum och bara sova. Och kunna gå ut när jag vill och komma hem sent liksom och så. Äta när jag vill. Kolla på TV när jag vill liksom. Det kan jag ju inte göra här. (Jonas)

Vad gäller personalen så menar han att några är bra och några är "skit". Han har två kontaktpersoner och en av dem är bra medan den andra är "för jävlig". Utav alla i personalstyrkan känner han egentligen bara att finns en enda som han kan prata med och som förstår honom. När Jonas skall beskriva vad som skiljer de i personalen som är bra från dem som inte är det, säger han att de som är bra lyssnar på honom, är "softa" och gör saker. Medan

de dåliga bara sitter och inte gör någonting. De är dessutom negativa och säger bara nej så fort han ber om lov att få göra något.

Jonas jämför upplevelsen av att vara på Solängen med erfarenheterna från de två låsta avdelningarna och beskriver att han på vissa sätt tyckte att det var bättre på de låsta. Det han främst tänker på är att det var lugnare där. Eftersom det fanns strängare regler där så visade folk mer respekt. Jonas uttrycker att ungdomarna, inklusive han själv, skötte sig bättre där eftersom ens handlingar kunde få påtagliga konsekvenser, t ex fanns det hela tiden ett hot om att hamna i isoleringen. På ställen som Solängen finns det visserligen regler, men brott mot reglerna får inte några egentliga konsekvenser.

För på en låst avdelning är det ju mer regler och dom är mer stränga. Liksom börjar du skrika på personalen och kalla henne fula ord och grejer, ja då blir det ju isoleringen.....Liksom en hel dag. Och så får du komma ut nästa dag och isoleringen är ju jävligt kall liksom. Det är ju kallt därinne och du får ju ha bara en T-shirt och mjukisbyxor och en madrass. Utan täcke och ingenting liksom. Så man vill ju inte åka dit.....Men på såna här liksom. Du kan ju skrika och göra vad som helst och så. Ingenting händer. Inga konsekvenser. (Jonas)

Kontakten med socialtjänsten under placeringstiden beskriver Jonas som något mycket negativt. Han har haft en och samma socialsekreterare under hela den här tiden och har aldrig kommit överens med honom. Han har upprepade gånger bett om att få byta socialsekreterare, men man har inte velat gå honom till mötes i detta. Kontakten har varit konfliktfylld och Jonas berättar att det har hänt att han har hotat socialsekreteraren. Nu har han dock ändrat strategi och beskriver hur han numera spelar ett spel när de träffas för att få komma hem så snabbt som möjligt.

Man får ju spela lite nu när jag träffar han.....Ja, man får väl vara trevlig. Och spela lite då. Spela lite oskyldig. För att komma härifrån.....I början blev det ju att man hotade honom lite grand och så liksom. Att man skulle ta livet av han och grejer.....Fast nu blir det ju mer att man hälsar liksom och är trevlig. Och tänker innan man börjar och sånt på han, så att inte allting bara blir värre. (Jonas)

Vi kan alltså se att Kalle över lag är nöjd med sin tid på Solängen och den hjälp han får där. Mattias och Jonas beskriver flera negativa upplevelser av placeringen. Båda tar t ex upp att det inte finns någonting att göra på institutionen och att det är meningslöst och påfrestande att alla dagar ser likadana ut. Det alla tre beskriver som positivt är skolsituationen på institutionen. De upplever att de får mer hjälp där än de tidigare fått i den ”vanliga” skolan och trivs bra med att gå i mindre klasser. Kalle tycker inte att det är så stor skillnad mellan att bo hemma och vara på Solängen, medan Mattias och Jonas båda talar om en längtan efter hemmet och vännerna.

6.5 Analys – Samhället griper in

De normer och värderingar människan internaliserat genom sin socialisationsprocess benämns av Mead (1976) för *generaliserade andre*. Detta är de rådande normer, förväntningar och värderingar vi införlivat från de olika grupper vi tillhör och samhällets rådande normer och som vi har och skapat vårt jag utifrån. Ungdomar i vår studie har levt i ett socialt sammanhang där de internaliserat normer och värderingar som inte alltid överensstämmer

med samhällets. Detta har resulterat i ett beteende och handlingar som tillslut fått samhället att reagera och sätta in resurser för att hindra det destruktiva mönstret.

Maktingripanden

Då vi tittar närmare på hur ungdomarna beskriver sina upplevelser av hur samhället griper in i deras liv och av placeringen på institution framträder ”makt” som ett centralt tema. Vi ser hur de på olika sätt beskriver erfarenheter av att utsättas för maktutövning och att de har olika sätt att förhålla sig till och hantera detta. När ungdomarna berättar om hur samhället ingriper för första gången i deras liv ser vi hur de talar om att utsättas för en form av *pastoral*makt. Denna typ av makt är samhällets sätt att skydda, men samtidigt utöva kontroll över sina medborgare. Maktutövning av denna sort blir därmed mycket svårt för individer att försvara sig mot då den utövas för deras eget bästa (Järvinen 2002). Denna typ av maktutövning har samtliga ungdomar erfarenhet av, även om de upplever och hanterar samhällets ingripande på lite olika sätt. Att bli hämtad av polisen i skolan och bli bortförd med handfängsel eller att bli utsatt för att polisen upprepade gånger kommer till hemmet och genomför en husrannsakan är exempel på situationer som våra ungdomar varit med om och som naturligtvis kan upplevas som ett extremt maktintrång. Att de inte heller kan försvara sig mot den här makten, gör dem ännu mer utsatta som individer. Kalle anpassar sig efter situationen och accepterar att det här en sorts makt han inte kan sätta stopp för, medan Mattias på olika sätt försöker göra motstånd vilket snabbt medför negativa konsekvenser för honom själv.

I mötet med socialtjänsten utsätts ungdomarna för en typ av makt som utgår ifrån den påtagliga maktobalans som finns mellan socialsekreteraren och klienten. Denna maktobalans och statusskillnad är oftast tydlig för klienten, men kan ändå vara ytterst svår att värja sig mot Järvinen (2002). Att ungdomarna i vår studie har utsatts för denna maktobalans och känt av att de befunnit sig i underläge där de inte har bestämmanderätt, är något som vi tydligt kan urskilja i deras berättelser. Mattias och Jonas har väldigt negativa upplevelser av sina socialsekreterare och upplever att denne utifrån sin position och status har haft makt att kunna tvinga dem att gå med på insatser som de egentligen inte velat ha. Båda beskriver hur socialsekreterarna har gett dem ett ultimatum som inneburit att de fått välja mellan att frivilligt låta sig placeras på en institution eller att man ansöker om placering enligt LVU på en låst avdelning. Ungdomars upplevelse av negativa relationer till sina socialsekreterare och en upplevelse av denne som en ”maktmänniska” med befogenheter att bestämma över deras liv är också något som framkommer väldigt tydligt i Levins (1998) forskningsstudie om institutionsplacerade ungdomar. Kalle beskriver visserligen sin kontakt med socialsekreteraren som positiv, men han påtalar att han egentligen aldrig har haft möjlighet att lära känna någon av sina socialsekreterare eftersom de ständigt byts ut. Den frustration som ständiga byten av den socialsekreterare, som man under placeringen i stor utsträckning är beroende av, kan skapa hos ungdomar är även något som lyfts fram i Levins ovan nämnda forskning.

När ungdomarna talar om sina erfarenheter från att vara placerade på institution är det i både positiva och negativa ordalag. Det som återkommer i deras berättelser är det faktum att de hamnat i en situation som de inte kan påverka. Kalle och Jonas är dessutom tvångsplacerade och har varit placerade på låst avdelning, vilket innebär ett avsevärt större maktingrepp än att vistas på t.ex. Solängen som karakteriseras som en öppen institution. I Levins (1998) studie om tvångsplacerade ungdomar finner han att själva tvångsomhändertagandet ofta genererar negativa känslor. Jonas beskriver just detta, hur det kändes att bli tvångsomhändertagen, som en känsla av inspärning, maktlöshet, osäkerhet och utelämnande av sig själv. Han beskriver

vidare hur han flyttats runt mellan olika institutioner och att han är trött på detta. Att som ungdom flyttas runt mellan olika institutioner utan att någon egentlig förändring sker är något som många institutionsplacerade ungdomar har erfarenhet av (Andreassen 2003). Värt att uppmärksamma i detta sammanhang är också att Mattias, som inte är tvångsomhändertagen, ändå upplever sin frivilliga placering som en slags tvångsplacering. Detta i och med att hans socialsekreterare gav honom ett ultimatum som enligt Mattias själv gjorde att han i realiteten inte hade några andra valmöjligheter än att gå med på placeringen. Detta tycker vi på ett mycket tydligt sätt visar vilket maktingripande det faktiskt är att bli placerad utanför hemmet och inte få leva tillsammans med sina närmaste. Ovanstående resonemang belyser pastoralmaktens otroliga handlingsutrymme och hur det för individen blir väldigt svårt att försvara sig mot denna (Järvinen 2002).

Mattias har inte varit placerad på någon annan institution än Solängen men trivs ändå relativt bra. Innan han kom till Solängen hade han en bild av hur det skulle vara på en sådan plats men har nu med sin nya erfarenhet omdefinierat situationen och är av en annan uppfattning. Detta, att man genom nya erfarenheter ändrar uppfattning om en given situation, talar Trost & Levin (2004) om i form av att föreställningsvärlden har förändrats. Tidigare forskning har visat att placeringar utanför det egna hemmet alltid innebär omvälvande förändringar i den unges liv men att många unga ändå uppfattar placeringen som något positivt som kan hjälpa dem (Delfabbro et al. 2002, Chapman et al. 2004, Johansson 2007). Detta ser vi stämmer med hur Kalle uppfattar sin placering på Solängen. Han beskriver att det varit omtumlande men kan ändå se hur placeringen har hjälpt honom i positiv riktning. Även Mattias talar till viss del om en positiv uppfattning av sin placering, men uttalar sig något motstridigt om detta. Levin (1998) beskriver i sin avhandling hur de flesta unga som han intervjuat kunde se att placeringen var en direkt konsekvens av deras eget beteende, och detta är något som även gäller för ungdomarna i vår studie.

Ungdomarnas anpassningsstrategier

Goffman (1983) beskriver hur människor som är intagna på institution använder sig av olika strategier för att anpassa sig till den rådande situationen de befinner sig i och kallar dessa strategier för *sekundär anpassning*. Användandet av dessa strategier har som syfte att skydda den egna identiteten och ge de intagna en känsla av att de har kontroll över sitt liv och sin situation. Vi kan se att ungdomarna i vår studie använder sig av olika strategier för att anpassa sig på Solängen. Mattias vägrar emellanåt att samarbeta och följa reglerna på Solängen, han ljuger för personalen och kommer inte tillbaka till institutionen som han ska. Denna strategi benämner Levin (1998) som *Kamp/Flykt* och är ett sätt att värna om sin integritet genom att aktivt kämpa emot den maktutövning man utsätts för. Jonas använder sig däremot av en annan strategi, dels drar han sig undan från interaktionen med övriga på Solängen och dels spelar han ett spel för sin socialsekreterare. Jonas använder sig alltså dels av det som Levin benämner som *isolering och undandragande*, som innebär att man drar sig undan från både personal och de andra ungdomarna. Han använder sig också av strategin *strategisk skötsamhet*, som går ut på att utåt sett vara till lags och följa de regler som finns för att så fort som möjligt bli utskriven. Denna strategi använder sig Jonas av gentemot sin socialsekreterare när han spelar ett spel för honom för att snabbare bli utskriven från Solängen. Det är mycket tydligt för oss hur ungdomarna tror att de strategier de använder sig av ger dem fördelar och en känsla av att de fortfarande har kontrollen över sina liv, trots att de faktiskt fråntagits stora delar av sitt handlingsutrymme. Hos Kalle kan vi inte hitta några exempel på sekundär anpassning. Han beskriver placeringen på Solängen i positiva ordalag och verkar se tiden där

som en möjlighet för honom att få hjälp med att få ordning på sitt liv. Han har således i stor utsträckning anpassat sig till situationen och vill ta emot den hjälp han erbjuds. Det är givetvis inte omöjligt att Kalles positiva inställning kan ha påverkats av att han är den av våra ungdomar som vistats längst på institutionen och därmed också har haft mest tid på sig att anpassa sig och komma till rätta där.

Skolan som viktig arena och behandlingsrelationer

Något som framkommer i ungdomarnas utsagor är att skolsituationen på Solängen upplevs som mycket tillfredsställande och välfungerande. Att det är små klasser och att de får den hjälp de behöver är något som alla tre upplever som mycket positivt. I deras berättelser framgår det att skolan är särskilt viktigt för dem nu. Tidigare forskning har också framhållit det område som institutionsplacerade ungdomar själva främst velat ha hjälp med under placeringen är skolan och att de under placeringstiden också kommit att värdera skolan högre än de tidigare gjort (Andreassen 2003, Levin 1998). Ungdomarna i vår studie har fått nya och positiva erfarenheter både av skolan och vad de kan prestera. Mattias beskriver också att en av lärarna har kommit att betyda väldigt mycket för honom och att han genom deras samtal fått insikter om allvaret i saker som han aldrig tidigare tänkt på. Detta kan ha medfört att ungdomarnas föreställningsvärld genomgått en förändring då de erfarit nya upplevelser. Detta, att de omdefinierat sin situation, kommer förmodligen också att finnas med dem som positiva element i deras framtida skolsituationer. En hörnsten inom symbolisk interaktionism är att man ser människan som en aktiv varelse, vilket innebär att hon befinner sig i en ständig process där hon agerar på olika sätt i olika situationer och därmed är kapabel till förändring. Då vi lever i nuet och hela tiden omdefinierar våra situationer bär vi med oss vår livshistoria men ser den ändå i ljuset av var vi befinner oss i nuet (Trost & Levin 2004). Våra ungdomar som nu utvecklas och får med sig positiva erfarenheter kanske lättare kan hantera svåra skolsituationer senare i livet då de fått erfarenhet av att saker och ting kan förändras.

Att institutionsplacerade ungdomar och den personal som arbetar med dem har en god relation ser vi som en viktig förutsättning för en ”lyckad behandling”, alltså för att ungdomarna skall ta emot hjälp och förändra sin situation. Goda relationer underlättar skapandet av positiv social interaktion och social interaktion påverkar i hög grad hur individen uppfattar sig själv och vilken bild andra får av honom/henne (Trost & Levin 2004). Ungdomarna i vår studie uttalar sig mestadels positivt om personalen på Solängen, även om Jonas tydligare än de andra två delat upp personalen i ”bra” och ”dåliga”. Det som ungdomarna framhåller karaktäriserar den personal som är bra är att de lyssnar på ungdomarna och förstår vad de säger. Detta tänker vi antagligen innebär att ungdomarna upplever sig respekterade och sedda som individer. Att institutionsplacerade ungdomar ofta framhåller att det utmärkande för en god kontakt med personalen just är att de ser ungdomarna som individer och att de vuxna tar sig tid att lyssna och förstå dem framgår av tidigare forskning (Berglund 2000, Andersson & Johansson 2006). Det faktum att Mattias och Kalle är mest positiva i sina uttalanden om personalen och faktiskt verkar kunna relatera till andra vuxna på institutionen tänker vi skulle kunna ha att göra med att de har upplevt förhållandevis goda uppväxtår samt att de haft erfarenheter av tidiga signifikanta andra som funnits där för dem. Detta skulle kunna underlätta för dem att trivas på institutionen tillsammans med de vuxna och de andra ungdomarna, då de har en relativt trygg bas att utgå ifrån. Jonas som inte haft en särskilt god uppväxt har kanske inte samma grund att stå på i mötet med andra vuxna då hans erfarenheter säger att man inte kan lita på dem. Detta att Jonas inte trivs, tycker att stora delar av personalen på Solängen är dålig och att han inte

umgås med de andra ungdomarna på Solängen skulle eventuellt kunna relateras till ovanstående resonemang.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att de berättelser som ungdomarna förmedlar visar att deras erfarenheter och upplevelser av att vara placerad på institution visserligen har vissa likheter, men också många skillnader. Det är alltså viktigt att vara medveten om att upplevelser alltid är individuella och i stor utsträckning kan påverkas av tidigare händelser i ungdomarnas liv och deras personliga egenskaper, vilket också framhålls i tidigare forskning (Andersson & Johansson 2006).

6.6 Förändringar i livet, i synen på livssituationen och sig själv

Att som tonåring bli uppryckt från sitt naturliga sammanhang och placeras på institution skulle nog för de allra flesta vara en ganska omvälvande upplevelse. En upplevelse som oundvikligen skulle föra med sig att livet förändrades på ett eller annat sätt. Om förändringarna sedan upplevs som positiva eller negativa och hur de kommer att påverka individens syn på sig själv och den egna livssituationen återstår ofta bara att se.

Vi kommer under detta tema att sammanfatta och redogöra för våra informanternas berättelser kring hur de själva upplever att de har påverkats av placeringen och placeringstiden. Dessa berättelser presenteras nedan under fem olika rubriker.

Familjen

Kalle och Mattias upplever inte att relationerna inom deras familjer har förändrats särskilt mycket under placeringstiden. För Kalle som redan innan placeringen upplevde att det var tryggt och bra i hans familj är detta positivt. Både mamma och pappa har sedan något eller ett par år tillbaka träffat nya partners och Kalle kommer bra överens dem också. Han beskriver både pappans fru, hennes två barn samt mammans kille som viktiga personer i sitt liv och räknar in dem i sin familj. På fredagarna jobbar Kalle dessutom tillsammans med mammans kille på hans jobb och trivs väldigt bra med det.

För Mattias är det mer negativt att inget har förändrats i familjen eftersom det innebär att konflikterna i stort sett fortsatt som tidigare. Det är fortfarande mycket bråk hemma, särskilt mellan honom och mamman. Även om föräldrarna tycker att det är bra att han inte gör kriminella saker längre så fokuserar de mest på att han fortfarande bråkar och dricker för mycket. Det är kring detta som de flesta av konflikterna i familjen kretsar.

Nej, det har inte blivit mindre bråk hemma. Men det som har förändrats är att jag inte har gjort något dumt..... Det vet dom (föräldrarna). Nu alltså tänker dom mest på att.. Nej det dom tänker på är att jag bråkar så mycket hemma. Och att jag dricker så mycket. (Mattias)

Det som förändrats mest vad gäller Mattias syn på sin familj är att han idag kan se att den kriminella brodern kanske inte har varit den bästa förebilden för honom. Han framhåller att han fortfarande tycker jättemycket om sin bror, men att han kan se att broderns kriminalitet påverkat honom i negativ riktning. Idag tycker Mattias dock att brodern sköter sig mycket bättre. Nu har han både lägenhet och barn och gör inga "jättekriminella" saker längre. Visst händer det att han gör något litet ibland, men inte som förr.

När det gäller Jonas relation till sin familj, och i synnerhet relationen till mamman, är det mycket som har förändrats i positivt riktning. Jonas själv upplever att relationen till mamman började förändras i samband med att han blev LVU-placerad på de låsta avdelningarna. Där var hans kontakt med omvärlden väldigt begränsad och socialsekreteraren godkände bara telefonsamtal med mamman och flickvännen. De fick då tillfälle att närma sig varandra på ett nytt sätt och den goda kontakten förstärks ytterligare av att Jonas numera håller sig drogfri.

Så då blev det ju att man ringde sin mamma liksom och prata. Och det var ju också något att göra på dagen när man var på det låsta. Liksom det var jävligt värdefullt att få ringa. Så, man prata typ och så blev man bara närmare och närmare också.....Nej, jag kan prata med morsan och så liksom. Vi kan sätta oss ner och bara prata om vad som helst liksom. Det kunde vi inte innan. Innan var det typ bara bråk så fort vi prata. Bara det kom ett ord, så var det alltid bråk liksom. Men nu pratar vi och så. Plus att jag håller mig undan från droger och så. Så jag kan tänka klart.....Innan kunde jag bli förbannad för minsta lilla och bara flippa ut.....Plus att hon vet att jag har lagt ner liksom. Jag tar ju pisseprov och så. Och det visar ju att jag är ren och då blir hon glad. (Jonas)

Jonas tycker själv att relationen med mamman nu är i det närmaste perfekt. Han tror att modern saknar honom när han inte är hemma, men att hon samtidigt tycker att det är bra att han bor på institutionen. Hon är rädd att det skulle gå snett för honom igen om han var hemma i sin gamla miljö någon längre period. Detta är dock inget Jonas själv oroar sig för. Han ser ingen anledning till att han skulle gå tillbaka till hur det var tidigare. Det betyder även mycket för honom att mamman och hans nuvarande flickvän har en bra relation. Han menar att mamman också vet att flickvännen är bra för honom.

Jonas som tidigare uppgett att han aldrig sett den biologiska familjen som sin familj berättar att han under placeringstiden fått en ny syn på vad en familj är för något. Även om han fortfarande ser sina vänner som sin familj, så har han också börjat känna att mamma och syskonen är en familj för honom. Han har dock fortfarande ingen förståelse för att mamman och familjen inte godkänner eller tycker om hans vänner.

Skolan

Ungdomarna går nu alla tre i skolan på institutionen och är väldigt nöjda med detta. Kalle uttrycker att sedan han kom till Solängen har skolan och betygen blivit viktigare för honom än de var innan. Han kämpar mer för att få bra betyg nu och har lyckats att höja betygen i flera ämnen. Hans förhoppning är att kunna höja sina betyg så pass mycket att han efter utskrivningen skall kunna söka in på ett gymnasium. Det är främst Fordons- eller Byggprogrammet som lockar.

Mattias menar att efter placeringen har skolan blivit det allra viktigaste för honom. Visserligen lyckas han inte alltid ta sig till alla lektioner, men personalen har pratat mycket med honom om det och han har fått höra att om han bara sköter sig så kommer han att gå ut med fullständiga betyg i alla fall. Han vill nu höja upp sina betyg och komma in på gymnasiet för att kunna skaffa sig en utbildning och ett riktigt arbete. Att få ett bra arbete är viktigt för honom eftersom han är medveten om att även om hans föräldrar just nu försörjer honom så kommer han att behöva klara sig själv i framtiden.

Även om både Kalle och Mattias beskriver en positiv förändring i synen på skolan, så är det nog ändå Jonas upplevelse av skolan som har förändrats allra mest. Jonas som, till skillnad

från de andra två, inte hade några positiva erfarenheter från skolans värld före placeringen förväntade sig att det skulle gå lika dåligt för honom på Solängen som det gjort tidigare. Det går dock mycket bättre än vad han hade förväntat sig. Han trivs nu riktigt bra i skolan och går i princip alltid på lektionerna. Visserligen säger han att han nog fortfarande tycker att skolan är onödig, men samtidigt har han insett att det är viktigt för hans framtid att han går i skolan. Han behöver betygen för att komma vidare i livet.

Samtliga ungdomar framhåller att skolan på institutionen är mycket bättre än deras vanliga skolor. Här är det mindre klasser och de upplever att de får mer hjälp av lärarna. Mattias uppskattar dessutom att undervisningen är mer flexibel. Man måste visserligen läsa alla ämnen, men kan välja mer fritt när man vill hålla på med matte eller svenska osv. Detta fungerar mycket bättre för honom än att som tidigare ha tvingats att följa ett helt fastlagt schema.

Ja, det finns så mycket här, man kan välja mellan massa olika på alla lektioner. Så om jag kanske inte orkar jobba med matten så kanske jag kan göra något på datorn och så. (Mattias)

Vi kan se att samtliga under placeringstiden på ett eller annat sätt har omvärderat sin syn på att gå i skolan och vikten av att skaffa sig en utbildning.

Vännerna och fritiden

Kalle tycker inte att relationen till vännerna har förändrats särskilt mycket sedan han blev placerad på institution. De har mycket kontakt via mobiltelefoner och de träffas nästan lika mycket som tidigare i och med att Kalle ofta är hemma på permission. Däremot har de helt slutat att begå brott, både tillsammans och var för sig, vilket i sig inneburit en förändring i sättet att umgås och vad de gör när de träffas. Nu hänger de mest på fritidsgården eller träffas hemma hos varandra.

Då vi frågar Kalle om vad han tror är orsaken till att både han och vännerna har slutat med kriminaliteten så tror han att det beror på att det var så många i gänget som blev placerade på olika ställen ungefär samtidigt. Gänget splittrades då upp för ett tag och allt som hände fick dem att tänka till lite extra. Han beskriver också för oss hur de nu försöker använda sina egna erfarenheter och insikter för att lära kompisarnas yngre bröder att det inte är bra att hålla på så som de själva har gjort.

Alla mina polare har ju småbröder också och så som håller på och är ute. Vi pratar med dom hela tiden, men dom fattar ju aldrig.....Ja, liksom om dom är ute och snor moppe berättar vi ju vad som händer och så. Vad som kan hända liksom.....Jag har en kompis som har två småbröder. Hans mellanbror fick ju behandlingshem några månader. För hans lillebror, hans minsta bror, håller ju fortfarande på och vi berättar ju. Säger, vill du sitta som din andra bror på låst avdelning? Han fick ju p12 eller va fan var det, typ tre månader eller nåt. Men dom verkar inte lyssna. Fattar inte vad det innebär heller. (Kalle)

För Mattias har placeringen och hotet om att bli satt på låst avdelning om han inte skärper till sig inneburit att han försöker att hålla sig borta från kriminaliteten. Det har i sin tur påverkat hans fritid och relationen till kompisarna på så sätt att han under placeringstiden har slutat att umgås med vissa i gänget. Några av dem som fortfarande begår brott har hånat honom och

kallat honom för mes för att han valt att lägga av under placeringen, men han uppger att han skiter i dem. Nu vet han vilka som är hans verkliga vänner och det är dem han umgås med. De flesta av dem han umgås med nu har också valt att hålla sig borta från kriminaliteten för tillfället. Han uttrycker också att han har fått större förståelse för varför hans föräldrar inte velat att han skulle umgås med vissa av vännerna.

Mattias dricker fortfarande alkohol tillsammans med vännerna och berättar att hans vänner brukar lämna ett flak öl som står och väntar på honom i ett förråd varje gång han kommer hem på permission. Dock uppger han sig inte dricka riktigt lika stora mängder som förut. Det minskade alkoholintaget beror inte på att Mattias har fått en annan syn på drickandet, snarare har det att göra med att permissionerna är så korta.

Fast jag dricker inte lika mycket nu eftersom jag brukar få permission fredag till söndag. Så då kan jag bara dricka på fredagen. För annars så sover jag bort hela dagen. Om jag dricker på lördagen så är det omöjligt att åka tillbaks hit på söndagen.....Så det blir ju liksom inte samma sak. (Mattias)

Mattias kan se att det finns risker med att han väljer att fortsätta dricka. Främst handlar det om att det är lättare att falla tillbaka och göra något ”dumt” om man är full. Särskilt stor blir risken när sommaren kommer eftersom man då är ute mycket mer, nu dricker han mest inne och det är säkrare. Han kan dock inte riktigt förklara varför han trots allt väljer att dricka, för han tycker ju inte ens att det är särskilt gott. Det bara blir så.

För Jonas har placeringen fört med sig att han inte upplever sig ha lika mycket fritid som innan. Han betraktar nu sin fritid som den tid då han är hemma på permission, vilket i princip innebär helgerna. Hur han väljer att spendera den fritiden skiljer sig delvis från vad han skulle ha valt innan placeringen. Mest är han med sin flickvän, men ungefär en gång i månaden väljer han att gå ut och dricka och umgås med vännerna.

Jonas upplever inte att hans relation till vännerna i gänget har påverkats i någon större utsträckning av att han blivit placerad på institution. Han är noga med att påpeka att han inte tänker lämna gänget bara för att han själv sitter på institution. De umgås dock på ett lite annorlunda sätt nu jämfört med tidigare. Vännerna är fortfarande kriminella och använder droger i samma omfattning som förr, men eftersom Jonas nu valt att avstå från drogerna blir det mer att de tar en kaffe och bara ”softar” när de ses. Visst händer det att kompisarna tar droger när Jonas är med, men han håller sig till vanliga cigaretter. Han tycker själv inte att hans syn på droger har förändrats under placeringstiden. Om någon vill använda droger är det helt ok, men det är inget för honom längre. Vad gäller kriminaliteten så medger Jonas att han fortfarande håller på med det, men att han inte gör lika allvarliga saker längre. Inbrott och liknande har han slutat med, men om det blir slagsmål eller bråk så är det klart att han är med och ställer upp för sina vänner.

Det vi utifrån ungdomarnas beskrivningar av hur placeringen påverkat deras fritid och relationerna till vännerna kan se är att alla tre har valt att förändra åtminstone några/vissa delar av sitt tidigare beteende. Kalle och Mattias har slutat att begå brott. I Kalles fall har alla hans vänner valt att göra det samma, medan det för Mattias har varit nödvändigt att välja bort vissa av vännerna i gänget som inte accepterar hans val. För Jonas, som har lagt av med drogerna men inte helt med kriminaliteten, så har det inneburit att han och vännerna ofta väljer att göra andra saker när de träffas än vad de gjorde tidigare.

Synen på sig själv

Att beskriva hur man sett på sig själv som person före placeringen och hur man skulle beskriva sig själv i dagsläget visade sig vara svårt för våra informanter. Om detta beror på att ungdomarna är just ungdomar som ännu inte börjat reflektera över frågor som dessa eller om detta är frågor som kan vara känsliga och lite ”pinsamma” att svara på kan man givetvis bara spekulera kring.

Kalle beskriver sig själv som en energisk person som alltid haft svårt att sitta stilla och koncentrera sig. När vi frågar honom om han tycker att han som person har förändrats på något sätt sedan han blev placerad svarar han först nej. Efter att ha tänkt efter en stund så säger han att han kanske har mognat lite. Han har nog inte märkt det så mycket själv, men berättar att andra i hans omgivning har reagerat och sagt att han är mer mogen nu.

När Mattias skall beskriva sig själv som person före placeringen väljer han ord som ”självisk” och ”kriminell”. Han menar att han bara tänkte på sig själv och begick brott, inte för att han egentligen saknade något utan mer för få ännu mer pengar att slösa på vad han ville. Då vi frågar Mattias om han idag ångrar något av det han gjort säger han att det enda han egentligen ångrar är att han åkte fast, eftersom det då blev en massa förhör och andra mindre roliga konsekvenser för honom själv som t ex höga böter och indraget lämplighetsintyg för körkortet. Han kan även ångra vissa saker som han gjort mot andra som varit helt oskyldiga och som inte hade gjort honom något ont.

Som när jag och en kompis snodde en kyrkogårdsbil och så råkade vi köra på tre stycken. Och det ångrar jag, för dom var ju helt...eller en av dom ångrar jag inte, men två stycken av dom ångrar jag. När jag vaknade på morgonen efter, för då hade jag druckit jätte mycket. Så då kom jag inte ens ihåg det. Så sen fick jag ha sån där medling och prata med dom. Och då liksom, dom hade inte gjort någonting...och det ångrar jag. (Mattias)

På frågan om Mattias själv kan se att han har förändrats på något sätt efter placeringen svarar han att han har blivit bättre i skolan och att han inte har gjort en enda kriminell sak sedan han kom till Solängen. Han kan, när vi frågar, inte komma på en enda sak som är bra med honom som person, förutom att han blivit bättre i skolan.

Jonas tror att hans vänner skulle beskriva honom som ”vrickad” och ”dum i huvudet” eftersom det oftast varit han som kommit på alla galna idéer som lett till att de hamnat i klistret. Själv vill han, med en viss skämtsam underton, beskriva sig som ”smart” och ”bra” på alla sätt och vis. Sedan Jonas kom till Solängen upplever han att han fått bättre självförtroende. Att göra bra ifrån sig, t ex i skolan, ger honom bättre självförtroende och han får positiva reaktioner från omgivningen som stärker honom i detta. Både mamma, socialsekreteraren, lärarna och den övriga personalen på Solängen berömmar honom för att han sköter sig bättre. Det ökade självförtroendet är den största förändringen hos honom själv som person, annars upplever han att han är samma människa som tidigare – minus drogerna.

Jag är ju fortfarande likadan. Ja, om man tar bort drogerna bara, så är jag ju fortfarande likadan. (Jonas)

Synen på livssituationen och framtiden

Innan Kalle blev placerad på institution funderade han inte så mycket på sin livssituation, men tror att han tänkte att den var bra. Han menar att det nog berodde mycket på att han inte var så gammal då och att man inte funderar så mycket på sådant när man bara är 13-14 år. Då tänkte han mer på hur det skulle bli då han fyllde 15 år och oroade sig lite för att bli straffmyndig, få böter m.m. Nu i och med att han har blivit äldre och dessutom placerad på institution ser han den tidigare livssituationen i ett lite nytt ljus och menar att det faktiskt inte alls var bra att leva så som han gjorde tidigare. När vi frågar honom om vad han själv tror att syftet, från socialtjänstens sida, var med att placera honom på institution så svarar han att han inte direkt funderat på det tidigare, men att han kan tänka sig att de ville visa honom vad som händer om man betar sig så som han gjorde. Han uttrycker att han ju vet och förstår varför han blev placerad och att han faktiskt är tacksam för att det hände innan det hann gå ännu mer snett för honom.

Men det var bra. Man vet ju aldrig. Man kanske lika väl hade börjat knarka eller någonting. Det har jag aldrig gjort innan. Jag har aldrig i hela mitt liv testat en drog.....Man vet aldrig, om inte det här hade hänt så kanske jag lika väl hade hamnat i fel...Ja testat droger och så. Det vet man inte.....Jag är tacksam faktiskt. Nu har jag lagt av med kriminalitet och så och det känns ju skönt. Att liksom inte behöva tänka på det. (Kalle)

Den största och bästa förändringen i Kalles liv är att han i och med placeringen har slutat med kriminaliteten. Att inte begå brott längre gör att han mår mycket bättre och trivs bättre med sitt liv.

Medan Kalle inte kan minnas att han var direkt missnöjd med livssituationen före placeringen så uttrycker både Mattias och Jonas att de på olika sätt hade kommit till en punkt i livet där de inte mådde bra. För Mattias handlar det om att han p.g.a. kriminaliteten och all kontakt med polisen mådde dåligt och kände att det var otroligt jobbigt att behöva få panik varje gång han såg en polisbil. Sedan han kom till Solängen har han inte gjort en enda kriminell sak och även om det främst beror på att han har hotet om att hamna på låst avdelning hängande över sig så känns det ganska bra att ha slutat. Samtidigt är han i dagsläget osäker på om han verkligen kommer att fortsätta att hålla sig borta ifrån kriminella aktiviteter i framtiden. Han tror dock att han kommer sluta med de allvarligaste grejerna och vara mer försiktig så att han i framtiden inte åker fast och hamnar på någon institution igen.

Ja liksom jag kommer inte att göra några fler personrån. Men kanske någon stöld eller någonting...Det kanske det blir... Jag kanske vill ha mer pengar och så kanske jag snor en bil och säljer den liksom... Och så har jag tänkt på det också, att om jag gör något allvarligt så kommer jag hamna på något ställe igen. (Mattias)

I Jonas fall handlar det om att han före den sista raden av placeringar gick på så mycket droger att han själv kände att han gått över gränsen. Från att ha gett honom en "kick" och positiva känslor blev drogerna en jobbig vana och effekten avtog, vilket innebar att han var tvungen att ta mer och mer hela tiden. Att Jonas nu har slutat med drogerna ser han inte som ett direkt resultat av att han placerats på institution. Det var först då han träffade sin nuvarande flickvän som han hittade motivationen och viljan att förändra sitt liv.

Och jag dealade och sånt då också och rökte själv. Ibland framför henne och så. Dealade framför henne. Men sen så till slut började vi träffas mer och mer. Först var vi bara kompisar. Sen så träffades vi mer och mer liksom och kom närmare och närmare och då blev det att jag fick välja antingen henne eller det liksom. Och då gjorde jag ju mitt val. (Jonas)

När det gäller hur de trivs med den nuvarande livssituationen uttrycker Mattias att han inte mår så bra eftersom han är placerad, men att han är övertygad om att han kommer att vara nöjd och må mycket bättre när han kommer hem igen. Då skall han nämligen ta tag i sitt liv på riktigt, vilket han inte kan göra på institutionen. Jonas säger att han trivs väldigt bra med sin nuvarande livssituation, om man bortser från att han mot sin vilja är placerad på Solängen. Det mesta i livet känns bättre nu och han är nöjd med att han lyckas hålla sig borta från droger och sköta sig bättre.

Då ungdomarna talar om sin framtid och vilka möjligheter de har att uppnå sina planer och drömmar uttrycker alla tre att de har fått nytt hopp inför framtiden efter placeringen.

Kalle vill i framtiden ha ett praktiskt arbete och kan tänka sig att bli mekaniker, snickare eller målare. Han vet inte riktigt vad han tror om sina möjligheter att uppnå dessa framtidsplaner, men menar att han kanske har en chans nu eftersom han satsar så mycket på att höja sina betyg. Hans chanser att komma in på gymnasiet har ju ökat sedan han började skolan på Solängen. Mattias framtidsplaner och drömmar har förändrats en del sedan han kom till Solängen. Före placeringen hade han inga tankar på att gå gymnasiet eftersom han trodde att det redan var kört för honom. Nu har han kanske ändå en chans och vill gärna gå Fordonsprogrammet och bli lastbilschaufför. Han tror också att om han lyckas komma in på gymnasiet så kommer det bli lättare för honom att hålla sig borta från allt som har med kriminaliteten att göra. Då kommer han nämligen att ha så fullt upp med skolan att han helt enkelt inte kommer hinna göra något dumt. Även Jonas tankar om framtiden har förändrats. I och med att han tidigare skolkade så mycket att han missade hela högstadiet så såg han inga andra karriärvägar än de som kriminella gäng kunde erbjuda honom.

Först blev det ju tankar om kriminella gäng och sånt liksom att jag ville.. Jag gick ju aldrig i skolan, ingenting så. Det blev ju typ den enda utvägen. Liksom man tjänar ju pengar på det. Men sen kom ju min flickvän och då blev det ju helt andra tankar liksom. Att gå i skola och plugga upp mig och så här, fixa ett vanligt jobb. (Jonas)

Jonas hoppas nu att betygen skall räcka för att komma in på gymnasiet och vill gärna gå en linje där han får syssla med måleri. Han har framtidsdrömmar om att flytta utomlands till något varmt land och arbeta som tatuerare med ett eget företag. Han tror dock att det kommer att bli svårt för honom att förverkliga sina drömmar eftersom det man främst behöver för att lyckas är pengar och kontakter. De enda kontakter som Jonas har är i kriminella kretsar och han tror sig inte kunna skaffa andra typer av kontakter i framtiden eftersom han inte vill krypa för någon eller ställa sig in. Men han hoppas ändå kunna fortsätta att sköta sig och hålla sig kvar på den rätta vägen som han börjat gå.

Samtliga ungdomar beskriver förändringar i sin livssituation under placeringstiden. Hur de tror att de kommer att se tillbaka på placeringstiden och den här tiden i sina liv beskriver de dock lite olika. Kalle som är den som är mest positiv till placeringen tror att han kommer att se tillbaka på tiden på Solängen som en bra tid i sitt liv då han fick mycket hjälp. Mattias tror att det helt beror på om han lyckas komma in på gymnasiet eller inte. Om han lyckas höja sina

betyg tillräckligt så kommer han tänka tillbaka på tiden på Solängen som något väldigt bra. Om han misslyckas kommer han att däremot att känna att det här var tiden som förstörde hans liv. Jonas tror att han i framtiden kommer att se tillbaka på den här tiden i sitt liv som något positivt, men inte på upplevelsen av att bli tvångsplacerad på institution eller tiden på Solängen. Den kommer för alltid att vara något negativt för honom. Däremot känner han att allt som han har gått igenom i sitt liv har gett honom många viktiga erfarenheter och att han har lärt sig av sina misstag, vilket han tror sig kunna ha stor nytta av i sitt framtida vuxenliv.

Då ungdomarna talar om sin framtid och vilka möjligheter de har att uppnå sina planer och drömmar visar det sig att alla tre har fått nytt hopp inför framtiden efter placeringen. Främsta anledningen till detta verkar vara att det går bättre för dem i skolan.

6.7 Analys - Förändringar i livet, i synen på livssituationen och sig själv

Att ungdomarna är placerade på en institution innebär att de kommit att tillbringa sin vardag och interagera i en ny social värld som de inte är vana vid sedan tidigare. Solängen får i det här fallet i stor utsträckning i uppdrag att representera samhällets normer och värderingar. Man kan utgå ifrån att samhället som valt att placera ungdomarna där hoppas att ungdomarna skall internalisera dessa normer och värderingar och därmed förändra sina destruktiva beteenden. Man hoppas alltså kunna åstadkomma en förändring av ungdomarnas *generaliserade andre*, eftersom både våra beteenden och huvudsakliga åsikter i stor grad påverkas av vilka normer och värderingar som ”byggts in” i vår generaliserade andre (Trost & Levin 2004). Vi kan se att samtliga ungdomar till viss del kommit att förändra sitt beteende under placeringstiden. Dock är det inte möjligt att i detta med någon större säkerhet uttala sig om huruvida det beror på att de internaliserat ett nytt normsystem, eller om det beror på att de nu inte har tillgång till sina andra sociala världar utan tvingas befinna sig i en social värld som inte tillåter ett destruktivt handlande. Alltså att de tillfälligt handlar utifrån den kontext som de i nuet befinner sig i. Symbolisk interaktionism framhåller just detta, att människan handlar, beter sig samt befinner sig i nuet. Det är i nuet som människan interagerar och definierar situationen (Trost & Levin 2004).

Utifrån det förhållningssätt vi har, att de stora förändringar som sker i den unges liv i ett senare retrospektivt perspektiv skulle kunna komma att betraktas som vändpunkter, kan vi se att samtliga talar om förändringar i livet som kommit att påverka deras handlingar och deras livssituation. Nedan kommer vi att presentera analysen av respektive ungdoms beskrivningar av dessa förändringar. Vi kommer också att kort analysera förändringarna i skolsituationen och synen på sig själv under separata rubriker.

Kalle

Kalle är den av våra ungdomar som vi upplever har gjort mest förändringar och fått insikter om hur hans beteende fått alltför negativa konsekvenser. Vi kan urskilja att Kalle har genomgått en stor förändring då han slutat med kriminaliteten. Denna förändring förklarar han själv som en följd av att han och flera av vännerna som han begick kriminella handlingar med samtidigt blev placerade utanför det egna hemmet, vilket gav honom en tankeställare och fick honom att omvärdera synen på den tidigare livssituationen. I Kalles fall ser vi att placeringen på Solängen kan ha inneburit en förändring som senare skulle kunna ses som den typ av vändpunkt som Fuchs Ebaugh (1998) kallar för *Specifik events*. Denna vändpunkt innebär händelser som får särskild betydelse i en process. I och med att Kalle blir placerad på institution lyfts han ur sitt tidigare sammanhang och sätts in i ett nytt (Solängen), vilket gör att

han omvärderat vissa saker och därmed förändrat sin syn på sitt liv. En annan anledning till att Kalle kommit att omvärderat sin syn på t ex kriminaliteten skulle kunna vara att hans pappa delat med sig av sina erfarenheter till Kalle. Vi har ju tidigare funderat kring huruvida pappans kriminella bakgrund kan ha påverkat Kalle negativt i och med pappans roll som normgivande signifikant andre under Kalles uppväxt. Detta utesluter inte att det kan finnas en annan sida av myntet, där det faktum att Kalle fått ta del av pappans erfarenheter och att de har kunnat samtala om detta också skulle kunna påverka Kalle positivt och hjälpa honom att med tiden förstå allvaret i situationen och hitta motivationen att radikalt försöka förändra sitt beteende. Vi kan se att Kalles föreställningsvärld förändrats genom de nya erfarenheter han fått, vilket troligtvis även gäller för hans vänner som nu resonerar på samma sätt som Kalle. Föreställningsvärlden påverkas i hög grad av de grupper vi tillhör då vi internaliserar de värderingar, normer och föreställningar som finns i vår sociala kontext (Troost och Levin 2004). Den sociala värld som Kalle numera lever i tillsammans med sina kompisar har ändrat karaktär genom att de alla har förändrat sina föreställningsvärldar och därmed fått ett nytt förhållningssätt gentemot verkligheten och livet. De umgås nu på ett annat sätt och de försöker dela med sig av sina erfarenheter för att t ex. yngre bröder inte skall begå samma misstag som de själva gjort.

Mattias

Mattias gör i intervjun många motstridiga uttalanden som gör att vi tolkar det som om han känner sig ambivalent i den situation som han nu befinner sig i. Å ena sidan säger han att han har slutat begå kriminella handlingar sedan han blev placerad och att han inte kommer att göra det igen eftersom han inte vill hamna på låst avdelning. Å andra sidan säger han att han kanske inte kommer sluta med all brottslighet, men göra mindre allvarliga brott och vara mer försiktig i framtiden. Detta kan tolkas som att han ännu inte internaliserat de normer, värderingar och regler som finns på Solängen och gjort dem gällande i sin egen verklighet. Att Mattias har varit placerad en relativt kort tid på Solängen och han har inte heller varit placerad på någon annan institution tidigare tror vi kan vara en av anledningarna till detta. Att ungdomars upplevelser av vistelse på institution ofta karakteriseras av motstridiga känslor och ambivalens är något som även Levin (1998) funnit i sin egen studie om institutionsplacerade ungdomar.

Mattias själv framhåller att det faktum att han inte begått några brott sedan han kom till Solängen är en stor och viktig förändring i hans liv. Manson & Hedin (1998) beskriver hur en vändpunkt/förändring i en individs liv ofta även påverkar individens närstående på olika sätt. Detta är dock beroende på graden av förändring och av hur individens livssituation i övrigt ser ut. I Mattias fall kan vi se att relationen till hans familj inte förbättrats trots att han själv upplever sig ha genomgått en betydelsefull förändring. Detta beror troligtvis på att familjen fortfarande anser att det finns andra allvarliga problem i hans livssituation. Föräldrarna fokuserar nu på att han bråkar i hemmet och fortfarande dricker för mycket alkohol. Då Mattias inte upplever att de uppmärksammar och bekräftar hans positiva framsteg i tillräckligt hög grad menar vi att detta skulle kunna komma att förstärka Mattias uppfattning om att man i familjen har gett upp när det gäller honom och inte ger honom det stöd han skulle vilja ha. Andreassen (2003) lyfter fram att familjens känslomässiga engagemang under behandlingstiden är en mycket viktig faktor för att ungdomen skall utvecklas i positiv riktning.

Mattias har inte förändrat sin syn på de vänner som han fortfarande umgås med, men har slutat umgås med de vänner som inte accepterar att han slutat att begå kriminella handlingar.

Han kompisgäng har i viss mån splittrats upp och de vänner han nu umgås med begår inte heller brott längre. Här kan vi se att den gamla sociala värld som Mattias levde i med sina vänner inte finns längre och att det till viss del verkar ha uppstått en ny social värld i dess ställe. När livsvillkoren förändras kan detta medföra att de sociala relationerna påverkas och ett resultat av detta kan då bli att vissa världar försvinner och att nya världar uppstår (Skårner 2001). Dock kan man i dagsläget inte uttala sig om hur denna nya sociala värld kommer att utvecklas. Mattias är ju själv fortfarande ganska ambivalent till hur permanent hans förändring av det kriminella beteendet egentligen är. Hur varaktig förändringen i hans och vännernas liv är kan givetvis komma att spela en viktig roll för om även denna ”nya” sociala värld i slutänden kan komma att karakteriseras av kriminella normer och värderingar.

Vi ser hur Mattias under intervjun omedvetet uttrycker sig tydligt om att han i framtiden kommer se placeringen på Solängen som en vändpunkt. Beroende på hur bra han kommer att lyckas i livet så kommer denna vändpunkt vara av antingen positiv eller negativ karaktär. Han menar att om han lyckas med skolgången kommer han se placeringen som något positivt, men om han misslyckas kommer han se den som en tid som förstörde hans liv. Att en händelse i livet identifieras och får betydelse som vändpunkt först i efterhand är definitionen av den typ av vändpunkt som Denzin benämner som *The relived epiphany* (Carlsson 2005).

Jonas

Jonas är den av ungdomarna som tydligast uttrycker sig negativt om institutionsplaceringen och han framhåller själv att han anser att de förändringar som han genomgått inte beror på placeringen eller den behandling han fått på någon institution. Jonas talar istället om den inre motivationen som källa till förändring och tror inte alls på institutionsbehandling. När Jonas talar om den faktor som givit honom denna inre motivation och som varit avgörande för hans beslut att bli drogfri talar han framför allt om sin flickvän och hur han tvingades välja mellan henne och drogerna. Vi tolkar detta som ett exempel på den typ av vändpunkt som Fuchs Ebaugh (1998) kallar *Excuses*, vilken avser olika typer av händelser som legitimerar ett uppbrott/en förändring.

Vi kan se hur Jonas erbjuds ett giltigt skäl för uppbrott, då det troligtvis är enklare för honom och mer accepterat bland hans vänner att det är flickvännen ställer ett ultimatum än att han på egen hand skall ta steget och säga han helt enkelt inte vill fortsätta som förut. Jonas inre motivation och det faktum att han inte trivdes med sin dåvarande livssituation lär ha påverkat hans förmåga att faktiskt klara av att genomföra denna förändring. På det sättet kan man även dra en parallell till en annan typ av vändpunkt, som Fuchs Ebaugh kallar *Either/Or alternatives*. *Either/Or alternatives* är situationer individen upplever att han måste bryta upp/förändras för att inte förlora något som är väldigt viktigt för honom. Antingen slutar Jonas med drogerna eller så förlorar han något för honom väldigt betydelsefullt, sin flickvän. Vi kan i Jonas fall även relatera det Hedin och Månsson (1998) beskriver om hur vändpunkter kan medföra att relationerna mellan individen och dennes närstående omdefinieras. Detta blir väldigt tydligt i Jonas beskrivning av hur hans relation till sin mamma genomgår en positiv förändring i samband med att han placeras på låst avdelning och dessutom väljer att bryta upp från drogmisshuset. Detta har i sin tur lett till att han förändrat sin definition av vad en familj är och nu för första gången också kan se den biologiska familjen som sin familj. Här kan vi se att det i Jonas fall också uppstått en ny social värld tillsammans med mamman och flickvännen. Detta är en konstruktiv värld som Jonas faktiskt väljer att spendera sin tid i när han får möjlighet att komma hem. Här har det alltså öppnats upp för social påverkan från annat håll än den sociala värld som Jonas förr var relativt isolerad i. Trots att Jonas har slutat

använda droger har detta inte inneburit någon förändring i hur han ser på sina vänner eller sättet de umgås med varandra. Jonas poängterar att han inte fördömer de som använder droger, det är ett val man gör själv. Här kan vi se att Jonas sociala värld tillsammans med kompisarna inte har genomgått några större förändringar, men att han har ett nytt förhållningssätt i den.

Skolan som gemensam nämnare

Något som vi anser framkommer i ungdomarnas berättelser är den insikt de fått om skolans betydelse för deras framtida liv. Detta har förändrat deras beteende i förhållande till skolan och nu kämpar de för att lyckas få godkända betyg som skall leda till att de kommer in på gymnasiet. Samtliga uttrycker nu, i förhållande till hur de sett på saken tidigare, att en gymnasieutbildning är mycket viktigt för dem och för deras framtid. Till ovanstående resonemang kan vi dra en parallell till Fuchs Ebaughs (1988) typ av vändpunkt som kallas *Time-related factors* och som innebär att om en förändring inte sker kommer du att vara fast i samma position för alltid. Vi tolkar det som att ungdomarna nu insett att de måste ha en fullgjord skolgång för att de i framtiden skall kunna få ett bra arbete. De har också i takt med att de lyckats bättre i skolan och fått positiv respons från omgivningen förändrat sina mål och drömmar inför framtiden. Alla tre uttrycker på olika sätt att de nu vågar tro på att framtiden skulle kunna föra med sig andra positiva saker än den kriminella och destruktiva väg de förut känt sig tvingade att gå då deras situation, utan utbildning och betyg, upplevdes som hopplös. Nu ligger framtiden mer i deras egna händer och därför är det viktigt att lyckas i skolan. Denna ändrade syn gällande framtiden tyder enligt oss på en förändring i ungdomarnas föreställningsvärld. Denna förändring sker då vi får nya erfarenheter som gör att vi omdefinierar situationer i livet och därmed får vi en ny uppfattning om hur saker och ting kommer att te sig (Trost & Levin 2004). Ungdomarna har nu ett nytt sätt att förhålla sig till sina liv genom att de har en tro på framtiden.

Skapandet av en identitet – synen på sig själv

Skapandet av identiteten är en livslång process som påbörjas redan vid födseln men som under tonåren får en alldeles central betydelse. Då ungdomarna i vår studie befinner sig i denna omvälvande tid i livet har vi velat tita närmare på detta. Dock visade det sig vara ganska svårt för ungdomarna att i intervjusituationen reflektera kring sin identitet och synen på sig själv. De svar vi fick på frågor kring detta var till största delen korta och tvekan. Detta kan givetvis ha påverkats både av den lite konstlade situation som intervjusituationen ofrånkomligt är och av hur vi som intervjuare har ställt våra frågor. Det skulle också kunna bero på att de som unga individer kanske ännu inte haft tid/möjlighet att reflektera kring frågor som dessa. Detta har dock medfört att analysen av detta ”tema” inte kan bli så uttömmande som vi hade önskat.

Människan skapar sin identitet genom de sociala relationerna vi har med människor runt omkring oss. Den personliga identiteten är den fundamentala delen av människans identitet som är oberoende av sammanhanget. Genom den sociala interaktionen med andra utvecklas vad som kallas den sociala identiteten (Skårner, 2001).

Det vi kan se är att ungdomarna i vår studie under denna viktiga tid i livet alla har befunnit sig i destruktiva miljöer och identifierat sig med äldre kriminella vänner. Vad detta i realiteten har inneburit för ungdomarnas skapande av sina identiteter kan vi givetvis bara spekulera kring, särskilt med tanke på det lilla material vi har att utgå ifrån. Dock gör både Mattias och Jonas uttalanden som vi tycker tyder på att deras identitet eventuellt kan ha färgats av att de

har befunnit sig i kriminella sammanhang. I Mattias fall blir det tydligt hur han ser på sig själv då han beskriver sig själv som kriminell och självisk. Vi kan även här fundera över det faktum att Mattias bror under Mattias uppväxt har stått modell för ett kriminellt beteende. Mattias har sett upp till sin bror och vi menar att det inte är omöjligt att detta påverkat Mattias identitetsutveckling eftersom man som ung ofta vill bli/vara precis som sin idol. Jonas har också uttryckt hur han tror sig ha små chanser att förverkliga sina drömmar då han bara har kriminella kontakter. Detta är talande för hur han ser på sig själv i ett större sammanhang. Han har också berättat hur han förr inte hade så mycket tankar och drömmar om framtiden eftersom han då inte hade några valmöjligheter. Har man ingen utbildning kan man heller inte få ett ”vanligt” jobb, så för honom var det naturligt att tänka sig en kriminell yrkeskarriär i framtiden. Hur dessa tankegångar påverkar en när man är mitt uppe i skapandet av en identitet är svårt att veta. Däremot tänker vi oss att den uppfattning man har om sig själv och vad man tror sig ha för valmöjligheter i livet ändå på något sätt påverkar ens process i att forma identiteten. Wrangsjö (2006) menar att under tonårsperioden provar sig ungdomar ofta fram med olika identiteter och kan upplevas som vilsna då de ännu inte hittat den identitet som passar dem bäst. Detta skulle kunna göra sig gällande även för ungdomarna i vår studie och att de umgåtts i kriminella kretsar kanske bara var ett sökande efter en identitet och tillhörighet som någon gång längs vägen spårade ur och gick för långt.

Jonas beskriver hur han stärkt sitt självförtroende under tiden på Solängen genom den positiva feedback han fått från omgivningen på de förändringar som han genomgått. Han har idag drömmar och visioner som han inte vågade ha tidigare. Jonas beskriver på ett mycket talande sätt begreppen social samt personlig identitet. Den sociala identitet är den som utvecklas genom interaktion med andra människor i de olika sociala världarna. Den personliga identiteten är den mer fundamentala aspekten av en människas identitet som gör henne till en egen och unik varelse (Skårner, 2001). Genom att uttrycka att han är samma person som innan minus drogerna berättar Jonas hur han ändrat sin sociala identitet men att den personliga identiteten i grunden är den samma.

Kalle berättar för oss om hur han tror att andra upplever att han förändrats, han säger att han tror att andra uppfattar honom som mer mogen nu, även om han själv inte tycker sig vara annorlunda. Vi ser här ett exempel på vad som skulle kunna vara en del i hans identitetsskapande process. Den personliga identiteten ligger till grund för hur den sociala identiteten utformas (Skårner 2001). Vi tror här att när människor omkring Kalle uppmärksammar att han har mognat är detta en utveckling av hans personliga identitet som kommer till uttryck i hans sociala identitet. Denna utveckling och förändring blir andra varse om genom sin sociala interaktion med honom, medan Kalle själv kanske har svårare att uppmärksamma förändringen medan han är mitt uppe i den.

Mattias upplever själv att hans beteende på olika sätt har förändrats till det bättre sedan han kom till Solängen, men hans syn på sig själv har inte genomgått några större förändringar. Han beskrev sig tidigare som kriminell och självisk och kan fortfarande inte komma på en enda sak som är bra med honom nu heller, förutom att han blivit bättre i skolan. Att han upprepade gånger uttalar negativa omdömen om sig själv gör att vi tolkar det som att Mattias har en ganska negativ självbild. Att Mattias fortfarande upplever att han inte får det stöd som han velat ha och mer positiv respons gällande den egna personen från sina signifikanta andra i familjen menar vi skulle kunna medföra hans skapande av sin identitet påverkas i negativ riktning. Detta med tanke på att människans identitetsskapande process i hög grad påverkas av våra föreställningar om andras uppfattning av oss som personer (Hewitt 1981)

7. Sammanfattning och avslutande diskussion

Varje år blir tusentals barn och ungdomar placerade för vård och behandling utanför det egna hemmet. Trots att en placering på institution eller i ett familjehem innebär ett omfattande ingrepp i de ungas liv finns det idag mycket lite forskning inom området som utgår ifrån de ungas perspektiv. Detta är bakgrunden till vår egen studie, i vilken vi har velat lyfta fram ungdomarnas egna berättelser om sig själva och sina upplevelser och erfarenheter av institutionsplacering.

Vårt syfte med denna uppsats har varit att via institutionsplacerade ungdomars egna berättelser och tankar försöka förstå hur vägen fram till placeringen har sett ut samt om det under placeringstiden har skett några förändringar i deras liv och i deras syn på sig själva och sin livssituation. Vi har därför utgått ifrån följande frågeställningar:

- Hur har vägen fram till placeringen sett ut?
- Hur beskriver ungdomarna sina erfarenheter av att bli placerade på institution?
- Beskriver ungdomarna förändringar eller vändpunkter i sina liv under placeringstiden och har deras syn på sin livssituation och sig själva förändrats?

I ungdomarnas berättelser om sin uppväxt och om vägen fram till placeringen finns det både likheter och skillnader. Dock finns det faktorer och mönster som på ett eller annat sätt framträder i samtligas beskrivningar. Vi har kunnat se hur vägen för dessa ungdomar från den tidiga barndomen fram tills att de placeras på institution, i olika grad, har kantats av konflikter, kollisioner mellan olika sociala världar, familjer som ”brister”, signifikanta andra med kriminella bakgrunder, problem med skolgången, ett ökande umgänge med destruktiva kamratgäng och egen kriminalitet och bruk av alkohol/droger. Även om det inte finns några kausala och absoluta samband mellan några av de ovanstående faktorerna och institutionsplacering så anser vi ändå att dessa kan ha haft betydelse för dessa ungdomars vägval under uppväxten. Vägen fram till placering är i dessa ungdomars fall en process med mönster av eskalerande problem inom olika livsområden och en omgivning som inte förmår att stoppa utvecklingen i tid. Vilket så småningom resulterar i att samhället griper in och ungdomarna möter myndighetspersoner från socialtjänst och polisen.

Även ungdomarnas upplevelser och erfarenheter av att bli placerade och vistas på institution skiljer sig åt på olika sätt. Samtidigt finns det vissa gemensamma nämnare. Det mest centrala och framträdande temat som vi kan se i deras berättelser är makt och maktutövning. Ungdomarna beskriver på olika sätt erfarenheter av att utsättas för maktutövning både i mötet med myndighetspersoner och på institutionen. Bilden av socialsekreteraren som en ”maktmänniska” framträder tydligt i två av ungdomarnas berättelser och när de upplever att relationen är negativ och inte fungerar så kan de inte få igenom sina önskemål om att personen byts ut. Den av ungdomarna som är mest positivt inställd till kontakten med socialtjänsten upplever hur möjligheten att bygga upp en relation försvåras då socialsekreteraren så ofta blir utbytt. Ungdomarna blir av samhället placerade på institution för ”sitt eget bästa” och utsätts därmed för en form av pastoralmakt som de har svårt att värja sig mot och de hamnar således i en situation där de själva inte längre har makt eller möjlighet att fatta beslut om hur det egna dagliga livet skall se ut. Två av ungdomarna är tvångsplacerade, vilket åtminstone hos en av dem väcker starka negativa känslor. Den av ungdomarna som är frivilligt placerad upplever sig egentligen som tvångsplacerad eftersom egentligen inte upplevt att han haft något val. För att bemöta den maktutövning som de utsätts för kan vi se hur två av ungdomarna använder sig av olika anpassnings- och

motståndsstrategier, s.k. sekundär anpassning, för att försöka skaffa sig fördelar och en känsla av kontroll i olika situationer. Exempel på sådana strategier som vi hittar i ungdomarnas egna berättelser är t ex att medvetet bryta mot institutionens regler, ljuga för personalen, dra sig undan från den sociala interaktionen och strategiskt sköta sig bättre i mötet med socialsekreteraren för att bli utskriven så fort som möjligt. En av ungdomarna beskriver inga sådana strategier, utan har istället anpassat sig till situationen utifrån sin upplevelse av att placeringen trots allt kan vara bra och att han får den hjälp han vill ha och behöver.

Ungdomarnas övriga upplevelser av vistelsen på Solängen är individuella och skiftande, men skolan framträder som särskilt viktig för alla tre. Samtliga upplever att de fått mycket hjälp i skolan på institutionen och att detta är viktigt för dem. Deras åsikter om hur bra personalen är går isär, men de är överens om att det som karakteriserar den personal som är bra är att de får dem att känna sig hörda, sedda och förstådda. Förmågan och/eller vilja att ”knyta an” till personalen tror vi kan påverkas både av vistelsetidens längd och av hur de individuella erfarenheterna av tidigare interaktion med vuxenvärlden ser ut.

Samtliga ungdomars berättelser innehåller beskrivningar av förändringar i livet och livssituationen som skett under placeringstiden. Förändringar som ungdomarna själva framhåller som viktiga och som de verkar vara stolta över är t ex att ha slutat med kriminalitet och droger samt att lyckas bättre med skolan. Dock finns det hos någon/några en viss osäkerhet gällande hur varaktiga de tror att förändringarna är. De förändringar som ungdomarna hittills har genomgått har i viss utsträckning kommit att påverka relationerna till familj och vänner. För en av ungdomarna har t ex placeringen på en låst avdelning tillsammans med de positiva förändringar som han själv har genomgått inneburit en helt ny kontakt med sin mamma och en upplevelse av samhörighet med familjen som han aldrig tidigare känt. Ungdomarnas förändringar har inte direkt påverkat hur de ser på sina vänner, men umgänget med dem har fått ett lite nytt och bitvis mindre destruktivt innehåll. Skolan har under placeringstiden blivit betydligt viktigare för ungdomarna än den var tidigare. De har på olika sätt omvärderat synen på skolan och vikten av att ha en bra utbildning. Alla tre upplever att de nu lyckas bättre, vilket har gett dem nytt framtidshopp och en ny syn på de egna framtidsutsikterna. Om de lyckas med skolan så öppnas nya dörrar och valmöjligheter som de förut upplevde låg utom räckhåll för dem.

Utifrån vårt sätt att använda oss av och definiera begreppet vändpunkter så ser vi att flera av de förändringar som ungdomarna genomgått skulle kunna komma att ses som vändpunkter i ett senare retrospektivt perspektiv. En del av dessa förändringar/vändpunkter kan kopplas samman med själva placeringen, medan andra av ungdomarna själva kopplas samman med andra viktiga faktorer som t ex inflytande från en betydelsefull flickvän.

Då det gäller frågan om huruvida ungdomarnas syn på sig själva har förändrats under placeringstiden upplever vi att det utifrån vårt material har varit svårt för oss att analysera och besvara den på ett uttömmande och bra sätt. Det var svårt för ungdomarna att reflektera kring detta, vilket kan ha berott på en rad olika faktorer som vi tidigare reflekterat kring. Det som framkommer är dock att två av ungdomarna beskriver hur positiv respons från omgivningen på olika sätt har påverkat deras bilder av sig själva i positiv bemärkelse. Den ene har fått bättre självförtroende och den andre en bild av sig själv som lite mer mogen än tidigare. En av ungdomarna uttrycker en ganska negativ självbild och har inte heller fått samma starka respons från omgivningen på de positiva förändringar han genomgått. Detta gör att vi tycker att man kan dra slutsatsen att den spegling som ungdomarna får från människor i den nära omgivningen trots allt är av stor betydelse för utvecklingen av identiteten och självbilden. Att

familjen, skolan och personalen uppmärksammar de framsteg som ungdomarna gör kan sporra till fortsatt positiv förändring.

Även om vi nu känner att vi i stor utsträckning har kunnat besvara våra frågeställningar och uppnått vår studies syfte så vill vi framhålla att det är svårt att dra några generella slutsatser utifrån våra resultat. Detta har inte heller varit vår ambition. Det vi har velat göra är att med ungdomarnas berättelser i fokus exemplifiera hur det *kan* se ut och vara för en institutionsplacerad ungdom och på så sätt vara med och låta ungdomarnas röster bli hörda i forskningssammanhang. Vi kan inte heller nog framhålla vikten av att våra informanter är individer med skilda personligheter och livserfarenheter som gör att deras upplevelser av placeringen också blir individuella och skiftande.

Vi tror att våra resultat kan komma till nytta i många olika sammanhang. Vi anser att ungdomarnas berättelser om sina vägar fram till placering på institution och upplevelsen av att bli och vara placerad bidrar med viktiga insikter och kunskap för alla som i sin profession kommer i kontakt med barn och ungdomar. Deras beskrivningar av t ex svåra hemförhållanden, familjer som ”brister”, utstötning ur skolan och sökandet efter tillhörighet i destruktiva kamratgäng kan hjälpa till att öppna samhällets ögon för hur viktigt det exempelvis är att arbeta förebyggande för att främja goda relationer och ett gott samspel inom familjen och för att skolan på ett bättre sätt skall kunna identifiera och ta hand om elever som är på väg att falla ur systemet. Ungdomarnas berättelser visar också hur oerhört viktigt det är att vi, som socialarbetare och myndighetspersoner, är medvetna om den kraftfulla makt vi faktiskt besitter och att vi måste vara måna om att hantera den ansvarfullt och försöka bygga upp goda relationer till de människor som vi möter i vårt dagliga arbete.

Avslutningsvis är vår förhoppning att denna studie skall väcka en nyfikenhet och lust hos andra studenter och forskare att själva forska vidare, och med barns och ungdomars erfarenheter och upplevelser i fokus fylla ut det ”kunskaphål” som än så länge är alltför stort inom området. Vi anser att det hade varit värdefullt och intressant att se fler studier liknande vår egen fast i större format. Vi ser gärna fler studier kring barn och ungas upplevelser av att placeras utanför det egna hemmet som löper över längre tidsperioder, för att följa upp om placeringarna leder till faktiska förändringar som håller i sig över tid. Studier med fokus på hur ungdomars självbild och identitet påverkas av att bli placerade utanför det egna hemmet och på hur ungdomar upplever återvändandet till sin ”vanliga” miljö efter placeringstiden är över vore också spännande att ta få del av.

Referenser

Litteratur

- Andreassen, Tore (2003): Institutionsbehandling av ungdomar – Vad säger forskningen. Stockholm: Elanders Gotab.
- Berglund, Stig-Arne (2000): Social pedagogik - I goda möten skapas goda skäl. Lund: Studentlitteratur.
- Carlsson, Bengt (2005): Hjälpprocesser i socialt arbete. Lund: Studentlitteratur.
- Fuchs Ebaugh, Helen Rose (1988): Becoming an Ex – The Process of Role Exit. Chicago: University of Chicago press.
- Goffman, Erving (1983): Totala institutioner – fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor. Stockholm: Rabén och Sjögren.
- Hedin, Ulla-Carin/ Månsson, Sven-Axel (1998): Vägen ut – Om kvinnors uppbrott ur prostitutionen. Stockholm: Elanders Gotab.
- Hewitt, John P (1981): Jaget och samhället – Socialpsykologi ur den symboliska interaktionismens perspektiv. Stockholm: Wahlström och Widstrand.
- Johansson, Jan (2007): Residential Care for Young People in Sweden – Home, Staff and Residents. Göteborg University, Department of Psychology. Kungälv: Livréna AB.
- Järvinen, Margaretha i Meeuwisse, Anna/ Swärd, Hans (red) (2002): Perspektiv på sociala problem. Stockholm: Natur och kultur.
- Kvale, Steinar (1997): Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Sam i Larsson/Lilja/Mannheimer (red.) (2005): Forskningsmetoder i socialt arbete. Lund: Studentlitteratur.
- Levin, Claes (1998): Uppfostringsanstalten; Om tvång i föräldrars ställe. Eslöv: Arkiv Förlag.
- Lilja, John i Larsson/Lilja/Mannheimer (red.) (2005): Forskningsmetoder i socialt arbete. Lund: Studentlitteratur.
- Mead, George H (1976): Medvetandet, jaget och samhället - från socialbehavioristisk ståndpunkt. Kalmar: Argos Förlag AB.
- Payne, Malcolm (2002): Modern teoribildning i socialt arbete. Stockholm: Natur och kultur.
- Rydellius, Per-Anders i Armelius et al. (red) (1996): Vård och behandling av ungdomar med sociala problem – en forskningsöversikt. Stockholm: Liber Utbildning AB.
- Svenning, Conny (2003): Metodboken: samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling, klassiska och nya metoder i informationssamhället, källkritik på Internet. (5:e upplagan) Eslöv: Lorentz.
- Skårner, Anette (2001): Skilda världar? – En studie av narkotikamissbrukares sociala relationer och sociala nätverk. (3:e upplagan) Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete.
- Thomassen, Magdalene (2007): Vetenskap, kunskap och praxis – Introduktion i vetenskapsfilosofi. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Trost, Jan/ Levin, Irene (2004): Att förstå vardagen – med ett symboliskt interaktionistiskt perspektiv. (3:e upplagan) Lund: Studentlitteratur.

Widerberg, Karin (2002): Kvalitativ forskning i praktiken. Lund: Studentlitteratur.

Wrangsjö, Björn i Frisé, Ann/ Hwang, Philip (red.) (2006): Ungdomar och identitet. Stockholm: Natur och Kultur.

Rapporter

Socialstyrelsen (2008): *Barn och unga – insatser år 2007*. Statistik Socialtjänst 2008:9, Sveriges officiella statistik.

<http://www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2008/10098/2008-44-9.htm>
(2009-04-11)

Artiklar

Delfabbro, Paul H/ Barber, James G/ Bentham, Yvonne (2002): *Children's satisfaction with out- of-home care in South Australia*. Journal of Adolescence: Vol. 25, s. 523-533.

Chapman, Mimi V/ Wall, Ariana/ Barth Richard P (2004): *Children's Voices: The Perceptions of Children in Foster Care*. American Journal of Orthopsychiatry: Vol. 74, No. 3, s. 293-304.

Johansson, Jan/ Andersson, Bengt (2006): *Living in Residential Care: Experiences in a Treatment Home for Adolescents in Sweden*. Child Youth Care Forum: Vol. 35, s.305-318.

Internetkällor

Vetenskapsrådet: *Forskningsetiska principer inom humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>
(2009-04-10)

INTERVJUGUIDE

Personinformation

Ålder

Hur länge har du vistats på institutionen?

Hur såg ditt liv ut före placeringen:

FAMILJESITUATION

Vilka består din familj av?

Finns det någon som inte tillhör din familj men som du ser som extra viktig för dig på något sätt och därför känns som en familjemedlem?

Hur skulle du beskriva relationen till din familj innan du kom hit till X? (*syskon, föräldrar, släkt*)

Hur har det varit att växa upp i din familj?

Finns det något som har med din familj att göra som har påverkat dig extra mycket, som du skulle vilja berätta om? (*Sjukdom, skilsmässa*)

UMGÅNGESKRETS OCH FRITID

Hur såg din fritid ut innan du blev placerad här?

Hade du några speciella intressen?

Beskriv hur din vänskrets såg ut innan placeringen?

Hur umgicks ni? Vad gjorde ni när ni sågs? När sågs ni?

Tyckte du att du hade bra vänner? (*Varför? Vad var bra?*)

Hur tror du att dina vänner såg på dig?

Vad tyckte din familj om dina vänner?

Vad innebar vänskap för dig? Vad var viktiga egenskaper hos en vän?

SKOLSITUATION

Hur trivdes du i skolan? (*Låg/mellan/högstadiet*)

Hur såg du på att gå i skolan? Var skolan viktig för dig? (*På vilket sätt?, Varför inte? Viktiga personer i skolan?*)

Hur upplevde du att det gick för dig i skolan? (*Något du var bra på, tyckte extra mkt om, hade svårt för?*)

Hur ofta var du i skolan? Hur ofta var du på lektionerna?

När/om du valde att inte gå till skolan/lektionen, vad berodde det på?

Vad gjorde du istället?

Hur reagerade skola/föräldrar om/när du inte var i skolan?

När du var i skolan, hur var det då? (*Hur kändes det, vad tyckte du om det, hur uppförde du dig?*)

MÅENDE OCH HÄLSA

Hur skulle du beskriva dig själv före du kom till X?

Hur såg du på dig själv? (*vad var bra med dig, vad var mindre bra?*)

Trivdes du med din livssituation? (*Varför?*)

Hur mådde du? (*Psykiskt - Orolig, ångest, ledsen, arg, besviken, rädd och fysiskt - Magont, huvudvärk*)

Var det någonting som du saknade i ditt liv?

Var det något i ditt liv som du inte var nöjd med? (*Vad?*)

FRAMTID

Vilka tankar hade du om hur ditt liv skulle se ut i framtiden? Hur såg du på dessa tankar?

Hur såg du på dina möjligheter att uppnå detta?

KONTAKT MED MYNDIGHETER

Hur upplevde du kontakten med olika myndighetspersoner som ledde fram till placeringen? (*Socialtjänst, polis, BUP etc.*)

Hur såg du på dig själv i den situationen/kontakten? (*Hur kändes det, vad tänkte du?*)

Har du före ovanstående personer haft någon kontakt med myndigheter? (*Kontaktperson, stödfamilj, annat behandlingshem?*)

Vad berodde kontakten på?

Hur såg du på kontakten?

Har den kontakten påverkat dig på något vis? (*Hur?*)

Vad tror du själv var syftet med den kontakten/insatsen? Uppnåddes syftet med kontakten?

PLACERINGEN

Vad tror du är anledningen till att du placerats här? (*Vad var det som hände?*)

Vad tycker du om att du placerats här?

Har du förståelse för att du placerats här?

Är placeringen frivillig (SoL) eller tvång (LVU)?

Hur kändes det att komma hit?

Hur upplever du att det är att vara här? Trivs du här? (*Vad är det som gör att du trivs/Vad är det som gör att du inte trivs?*)

Hur ser livet/dagarna ut här på X?

Hur upplever du kontakten med personalen? Är dessa viktiga för dig? (*Varför, hur?*)

Hur upplever du kontakten med de andra ungdomarna som bor här?

Har dina tankar och känslor förändrats under tiden du varit här?

Vad hade du för uppfattning om institutionsvård innan du kom hit?

Vilka förväntningar/tankar hade du om placeringen innan du kom hit?

Tycker du att dina förväntningar stämde?

Har du ändrat uppfattning om institutionsvård sen du kom hit? (*På vilket sätt?*)

Vilken hjälp upplever du att du har fått här? (*Någon hjälp du saknat?*)

Hur ser du på dessa aspekter nu:

FAMILJESITUATION

Upplever du att du eller din familj har förändrats på något sätt sen du blev placerad? (*hur?*)

Hur skulle du beskriva relationen till din familj idag? (*hur har den förändrats? Vad har gjort att den förändrats?*)

Hur är det att inte bo med sin familj? (*Upplevelser, tankar, känslor*)

Hur tror du att din familj känner inför att du bor här? (*Hur tänker du om att de känner så?*)

Har bilden av vad en familj är för dig förändrats sen du kom hit?

Har du under placeringen träffat någon som kommit att betyda mycket för dig eller som har påverkat dig på något sätt?

UMGÄNGESKRETS OCH FRITID

Hur ser din fritid ut nu? (*nya intressen m.m.*)

Har din placering här påverkat din relation till dina vänner? (*på vilket sätt?*)

Hur ser din vänkrets ut idag?

Hur umgås ni? Vad gör ni när ni ses? När ses ni?

Har innebörden av hur en vän ska vara förändrats sen du placerades? (*Vad beror det på?*)

Tycker du att du har bra vänner idag? (*Varför?*)

Hur tror du att dina vänner ser på dig?

Vad tycker dina vänner om att du bor här? (*Hur känner du inför att de tycker så?*)

Har din förståelse för din familjs uppfattning om dina vänner ändrats sen du kom hit? (*Detta om ungdomen tidigare sagt att familjen hade en negativ uppfattning om umgängeskretsen.*)

SKOLSITUATION

Hur trivs du i skolan nu?

Vad är skillnaden på att gå i skolan här på X jämfört med din gamla skola?

Hur ser du på att gå i skolan nu? Är skolan viktig för dig? (*på vilket sätt?, Varför inte? Viktiga personer i skolan?*)

Hur upplever du att det går i skolan? (*Ngt du är bra på, tycker extra mkt om, har svårt för?*)

Hur ofta är du i skolan?

När/om du väljer att inte gå till skolan, vad beror det på?

Vad gör du istället?

När du är i skolan, hur är det då? (*Hur känns det, vad tycker du om det, hur uppför du dig?*)

Hur reagerar de här på X om du väljer att inte gå till skolan/på lektionen?

KONTAKT MED MYNDIGHETER

Hur ser din kontakt ut med din socialsekreterare?

Tycker du att din socialsekreterare finns där för dig? Är denne viktig?

Hur ser du på dig själv i den kontakten? (*Hur känns det, vad tänker du, hur är du etc.*)

Tror du att kontakten påverkat dig på något vis? (*Hur?*)

Finns det andra myndighetspersoner i ditt liv som är viktiga för dig? (*kontaktperson, psykolog, personal på Hagen?*)

MÅENDE OCH HÄLSA

Hur trivs du med din livssituation?

Hur ser du på dig själv idag? (*vad är bra med dig, vad är mindre bra?*)

Hur mår du? (*Psykiskt - Orolig, ångest, ledsen, arg, besviken, rädd och fysiskt - Magont, huvudvärk*)

Är det någonting du saknar i ditt liv?

Är det något i ditt liv du inte är nöjd med? (*Vad?*)

FRAMTID

Vilka tankar har du om hur ditt liv kommer att se ut i framtiden?? Hur ser du på dessa tankar?
(ser du positivt eller negativt på framtiden?)

Vad tänker du om dina möjligheter att uppnå detta?

Tycker du att du har förändrats på något sätt sen du kom hit? *(Hur? Beror det på X eller något annat?)*

Ser du annorlunda på dig själv efter att du placerats här?

Vilka erfarenheter tror du att placeringen har gett/kommer att ge dig?

Vad tror du att du kommer att tänka om den här tiden om 5-10 år? *(Kommer du att se den som positiv eller negativ?)*

ÖVRIGT

Finns det något som du själv vill tillägga?

Är det någonting som du själv tycker att vi har missat att fråga dig om?